

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. Curent 10054 Format III

No. Inventar Anul

Secția Raftul

10054

m 10054

DESPRE GHEORGHIE STEFAN VOEVOD

DOMNUL MOLDOVEI.

(1653-1668.)

DE

ALEXANDRU PAPADOPUL CALIMAH.

‘Róta lumii nu-í așa cum gândesc omul, ci
în cursul seú, se întórce.,

(Miron Costin Letop. Mold.)

**Nemo enim unquam imperium flagitio quiesitum
bonis artibus exercuit.*

(Tacit. Histor. libr. I, cap. 30)

86200

Donationea

E. H. STATE

BUCUREȘI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORII ROMÂNE)

No. 26. — Strada Academiei. — No. 26.

1886.

10.054

86200

EC40/05

CONTROL, 1953

1956

B.C.U. Bucuresti

C96200

DESPRE
GHEORGHIE STEFAN VOEVOD

DOMNUL MOLDOVEI.

Publicațiunea periodică germană, care iese la Stetin, sub titlul : *Studii Baltice publicate de societatea pentru istoria și anticitatea Pomeraniței* (1), ne-a dat la 1881 oare-care informații despre domnul Moldovei *Gheorghie* sau *Gheorghită Stefan*. Iată aceste informații, după o scurtă dare de seamă din *Norddeutsche allgemeine Zeitung*, din Mai 1881.

Pomeranul *Conrad Jacob Hildebrand* sau *Hiltebrand*, vorbesc în descrierea călătoriei sale din 1656—1657, în calitate de misionar atașat pe lângă Legațiunea Suedică de la Constantinopoli, despre *un nenorocit domn al Moldovei*, cărui *Castelul Stetin* i-a dat adăpost, acum două sute și mai bine de ani. În descrierea călătorii sale, Hildebrand dice : « *La 28 Decembrie 1656*, am ajuns aproape de Iași, reședința și capitala Domnului Moldovei. Era Domn în Moldova *Gheorghie Stefan*, Domn creștin și blând. Domnul trimise înaintea ambasadorului nostru *Welling*, un corp de slujitori, care l'a întâmpinat la un pătrar de milă de la Iași, dîcîndu-î din partea domnului Moldovei, că tocmăi în acele momente se afla la Curte un ciauș, trimis din partea Sultanului, de care Domnul trebuie să se ferescă, și din cauza acesta, ruga pe am-

(1) *Baltische Studien*, herausgegeben von der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde in Stettin.

basador, să mai întârzie cu intrarea sa în Iași. Ambasadorul priimi. Noi înaintarăm încet, și ne oprirăm câte-va ore prin delurile d'impjurul Iașului. Unul din Căpitanii slujitorilor Domnului Moldovei, de origine Polon, care cunoscea foarte bine limba latină, mergea călare pe lângă ambasadorul nostru, și-î vorbea cu intimitate. Când înoptă, am intrat în Iași. Iași este un oraș mare, întins, populat, dar neîncungiat cu ziduri; în multe părți ulițele au, în loc de pavagiu de piatră, bărne de lemn. Orașul Iași are multe biserici; pe uliți se ved, icicolo, nise vârtelniți de lemn mari și nalte, în care poporul se suie și se învârtesc, în zilele de Paști; pe piețe, se găsește de vânzare tot soiul de vânat, mai ales prepelițe; monetele leșesci și șelingii a curs. Indată ce am descălecat la conacul ce ni se pregătise, slujitorii au încinsă o horă, în cinstea ambasadorului; în acest joc figura o capră, în care era vârat un om, și pe care o juca un băiat; sfârșind jocul, băiatul trase cu săgeța în capră, și ast-fel hora se sfârși, iar băiatul căpătă un bacșiș. Pe când noi priveam această comedie, și duceam caii în grajd, gătindu-ne spre a ne odihni, se făcu o larmă mare, căci domnul Moldovei trimise o escortă de onore, să iea pe Ambasador la audiență, noptea pe întunec. Ambasadorul încălecă cu patru omeni din suita sa și se duse la Curte.

Hildebrand dice, că s'a luat și el mai târziu după ambasador, cu câți-va omeni, și că ajungând «cu bine la porța Curtii, fu întâmpinat aici, spre mirarea sa, cu strigarea în limba nemțescă : *Wer-da?* (cine-î?), din partea gardei compusă din Nemți, de care Domnul Moldovei ținea un regiment întreg lângă sine; am răspuns că suntem din suita Ambasadorului Maiestății sale Regelui Suediei; și așa ni s'a învoit intrarea în Curte, și ne suirăm în Palat pe o scară mare și largă de lemn. Trecând prin mai multe odăi, am dat într'o sală unde era un jilț mare, ca un scaun de judecător, și la părete un ciasornic mare, care bătea ciasurile. Aicea am găsit pe omeni noștri, ședând pe o laviță de lemn; ei ne-a spus că ambasadorul intrase singur în audiență, la Domn. În această sală era și boerul său pagii, care stău pe lângă Domn, umblând în papuci; ni s'au dis, că nici unuia din ei nu-î era permis să intre la Domn cu cisme....

A doua zi după audiență, slujitorul Domnesc, polonul, veni la ambasador și-î a adus din partea Domnului Moldovei, o scrisore către Regele Suediei scrisă latinesce. Domnului trimitea

încă daruri ambasadorului, un *Bahmat* murgă (1) o bucată de atlaz roșu, și opt coși de postav subțire, verde-gușa-porumbului».

Hildebrand a scris aceste întâmplări ale călătoriei sale prin Moldova, după mulți ani, când se afla acum *pastor* și *praepositus* la Bahn. El vorbește și de schimbarea norocului lui Gheorghie Stefan Vodă, pe care odinioară îl văduse la Iași în totă strălucirea sa.

«La 1648, țice Hildebrand, se născu o neînțelegere între Domnul Transilvaniei Gheorghie Racozi II și Domnul Moldovei Vasilie Voevod, care neînțelegere se prefăcu mai târziu în resbelu. Racozi isbuti să gonescă pe Vasile Vodă din Moldova, și să pue. în locul lui, Domn Moldovei pe logofetul lui Vasilie Vodă, Stefan, care se și întări de Porta Otomană. Pentru acésta, noul Domn al Moldovei, a plătit un dar anual lui Racozi. Curând însă Sultanul Mehmed IV, în ultimele zile ale lunii Octombrie 1657, goni din Domnie și pe Domnul Transilvaniei și pe Domnul Moldovei Stefan, ținând mai mult la liniscea și la binele patriei séle și vedându-se slab ca să se opuie cu armele puterei turcesci, a pribegit în străinătate, și căută adăpost la vechiul său aliat Regele Suediei Carol XI, care l'a priimit cu o liberalitate adevărat regescă, și-i a dat casă și masă în *Stetinul cel vechi, în castelul său*, unde Gheorghie Stefan Vodă a și murit la 1668. La 8 Ianuarie 1668, Domnul Moldovei Gheorghie Stefan, simțindu-se slab, a făcut un testament, prin care a lăsat moștenitoare universală a întregii sale averi, mișcătoare și nemișcătoare, pe soția sa Stefana Mihailova (*Stephanam Mihailovam*) poruncind, după legea Grecească, ca ea, după mórtea ei, să fie îngropată lângă el, și depărtând de la moștenire, pe frații, nepoții, surorile și cele-alalte rude ale sale, care l'a părăsit în fuga sa, când l'a gonit Turcii din Domnie; el îndatorea, prin acel testament, pe soția sa, să-i balsameze trupul, și să-l ducă de la Stetin în Moldova, să-l îngrope

(1) *Bahmát* sau *bahmét* (бахмат) se țicea unu felu de cai mari de călărie tătarești renumiți pentru iuțela și tăria loră în resbelu (Veđi Словарь Россійской Академіи, tom. I, pag. 25, St. Petersburg 1847.) *Bachmates* s'appellent les chevaux Tartares... la vittese des *Bachmates* (Pierre Chevalier, Histoire de la guerre des Cosaques contre la Pologne, pag. 13. 146. Paris 1663).

Cuvântulu *Bahmát*, *Bahmét* ă tătareșcu. (Ренъ, Этимологическій Лексиконъ Русскаго Языка, tom. I pag. 20, St. Petersburg 1835.)

în țără, lângă părinții săi, cu ceremonialul domnesc și după legea grecescă.»

Acest testament scris în limba latină, este legat la un loc cu manuscriptul călătoriei lui Hildebrand. Gheorghie Stefan Vodă a scris testamentul său și în limba românească: *Valahio idiomate nostro*. Domnul Moldovei roșă, la sfârșitul testamentului său, pe toți principii Imperiului, să dea soției sale ospetie și ajutor în călătoria ei spre patrie, căci averea ce-î mai rămăsese, vindându-o, abia i va ajunge pentru cheltuiala drumului, iar obiectele cele de preț din moștenirea ce-î lăsa, era, mai tôte, emanate la jidani de la Viena.

Revista Germană de mai sus adăoge că în arhivul Statului din Berlin, se găsește un pachet atingător de numitul Domn al Moldovei, cu inscripție latinesce: *relație despre sosirea la Colberg a unui Domn Moldovenesc Gheorghie Stefan, gonit de Tătari, și despre plecarea sa, în urmă la Curland peste mare*. Acel pachet coprinde două scrisori, una din Septembrie 1662, adresată din partea Electorelui de Colberg, din ordinul special al Electorelui Friderik Wilhelm către principele de Curland. «In zilele trecute serie Electorele de Colberg, când Friderik Wilhelm se afla la Colberg, călătorind prin Prusia, s'a adresat către el, *un principe Moldovan cu numele Georgius Stephanus*, prin secretarul său, și comunicându-î intențiunea sa, de a se duce la Moskva, l'a rugat să-î dea voe de liberă trecere și ajutor sigur. Acastă cerere a dobândit buna-voință Înălțimei Sale Electorelui, și i-a dat un pașport special, după care *ni-au poruncit la plecarea sa, să dăm Domnului Moldovei totă ascultarea*. Nu mult după plecarea Electorelui, sosi și Măria Sa Domnul Moldovenesc, și după ce se odihni aici câte-va zile, s'a hotărât să-și urmeze călătoria, și ne-a rugat să-î dăm o recomandatie către E. V., de ore-ce călătoria sa are să urmeze prin părțile Vóstre; vă rog dar, să dați principelui Gheorghie Stefan, nu numai liberă și sigură trecere prin țera vóstră, dar și tot ce veți crede trebuitor persónei și împrejurărilor sale». — A doua scrisóre este din partea Domnului Moldovei Gheorghie Stefan către Electorele de Colberg, cu data din Libonia (Libau), din 11 Octombrie 1662. Domnul Moldovei i serie, că ajungând cu bine în acel port Curlandic, i mușumesc: *quod se mediis commodis ad iter conficiendum prosperexerint, navem bonam ac fortem, nautam fidelem cum adjunctis ordinaverint*: adecă, că

i-a dat tóte mijlócele trebuitóre pentru călătoria sa, o corabie bună și tare și un căpitan credincios, cu matrosii săi. Voevodul Moldovei se arată recunoscător, prin acea scrisóre, și gata a servi la rëndul său pe Electorele de Colberg, orî când ar avea trebuință de el... Scrisórea e subscrisă cu însuși mâna lui Gheorghie Stefan, și are pe plic pecetea domnescă cea mică; pecetea represintă unŭ capŭ de boŭ cu córne, între córne și pe cele dóuë laturî ale capuluî de boŭ, câte un glob micŭ, peste totŭ trei globurî, saŭ stele; ornamentul coifuluî asemenea cap de boŭ, și în cele patru părți ale peceții literele: G. S. P. M. (*Georgius Stephanus Princeps Moldaviae*).

Domnul Moldovei se resgândi, pe semne, — ȃice sfârșind, revista germană sus citată, — de a mai merge la Moscva, saŭ că s'a întors de la Moscva, înapoi în Pomerania, unde a avut viețuire și primire bună de la vechiul său aliat Regele Svediei, în castelul Stetin, până la mórtea sa.

Acesta este în scurt articolul din *Baltische Studien*. Să sperăm că istoricii noștri, vor căuta și vor publica, în intregul lor, manuscriptul lui Hildebrand și testamentul lui Gheorghie Stefan Voevod.

Îmi propun să descriŭ viața și sfârșitul lui Gheorghie Stefan Voevod, pribégul de la Stetin, și cele petrecute în ȃilele sale.

Domnul Moldovei, despre care vorbesce Hildebrand, este Gheorghie saŭ Gheorghitŭ Stefan (XII), Voevod, supranumit *Burdufă*, *Burduș* saŭ *Burduja* (1), poreclă ce în limba slavonescă vrea să ȃică 'gras, pântecos' (2) de la БУРДА, *grăsime* (3). Acestŭ domnŭ a zidit la 1655 frumoasa și mărėta m-o nastire *Cașinu*, sub munte și la potica țerŭ Unguresci (4) în județul Bacăŭ, în Plaiul Trotuș, aprópe de satul cu aseme-

(1) Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 90. -- Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 63.

(2) Н. Бантышъ-Каменскій, Исторія Малой Россіи, Том. I, pag. 290. Москва 1842.

(3) Словарь Русск. Академ. tom. I, pag. 89. -- De la Бурда vine cuvântul românesc *burta* saŭ *burda*, adecă pântece grosŭ.

(4) Anonim Moldov. in Cogălnicean, Letop. Mold. tom. III. pag. 121, edit. princeps. Zidirea mănăstirii a tinut doi ani: 1655 și 1656. (Letop. Mold. tom. I, pag. 336).

nea numire, pe apa Cașinu (1). Moșia Cașinu, care se hotărăse cu Transilvania, era proprietate a lui Gheorghie Stefan Voevod. Intr'o scrisóre din 1 Iunie 1655, dataã din Iași, Gheorghie Stefan Voevod scrie Domnului Transilvaniei Gheorghie Racozi II următoarele : «Noi vom pleca *la moșia noastră* despre Trotuși, unde din mila lui Dumnezeu, voim să zidim o mănăstire spre vecinica pomenire, prin care să putem chieama în ajutor numele lui Dumnezeu. «Cu această ocașie Gh. Stefan Voevod ñice că va primi cu bucurie aice la moșia sa visită lui Gh. Racozi (2). Miron Costin ñice și el că pre atunci «purcesese Stefan vodă la munte, să alegă loc de mănăstire, care se cheamă *Cașimul*»....(3). Gheorghie Stefan avea aice și curți mari, domnesci, ruinele cărora se ved și astă-ñi în ograda mănăstirei din sus, iar în fața bisericei, tot în coprinsul mănăstirei, este în formă de beciu, o tainiã în care intrând, dai în drepta, și în stânga, de douë odăi mari, iar în fața, de eșirea ce ducea afară din mănăstire peste apa Cașinul și la dél la pădurea apropiată, care se hotărăsece cu Ungaria. Tradiția ne spune și astă-ñi, prin gura bătrânilor locuitori de la Cașin, că prin această tainiã subterană, prin acest inchipuit beciu, s'a repeđit călare Gheorghia Stefan vodă, cu căi-va căpitan și slujitori, de au eșit și au scăpat în șes și în pădure la dél din fața mănăstirei, și de aicea au pribegit în megieșita Transilvanie, când era fugăritu și impresurat de Turci și de Tătari; gura acestui beciu în formă de cerc, este împodobită cu uu colan, sau cadru, de marmoră albă, având în mijloc săpată marca Moldovei, mărturie și astă-ñi printre secol, că 'n aceste locuri a umblat Domnia... Mănăstirea Cașinu cu casele domnesci din coprinsul ei, era încunjurată de un 'zid de pētră nalt și tare, și cu turnuri, și era *cetate*; dar pentru că Nemți și Ungurii venea de se inchidea aicea, când prăda Moldova, Miha Cehan Racovița Voevod, Domnul Moldovei, după ce a bătut pe Nemți și pe Catane la 1717, a mers la Cașin, și a stricat zidul Mănăstirei; tot atunci el a stricat, pentru aceiași causă, și zidul mănăstirei *Mera* din ținutul Putnei de

(1) Miron Costin în Letop. Moldov. tom. I pag. 336. — Φωτεινός Ἱστορία Δακίας, tom. III pag. 113. 114.

(2) Veđi această scrisóre în Monumenta Hungariae historica. Elsö Oszlály: Okmánytár, tom. XXIII pag. 184. Budapest 1874.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 335.

lângă Milcov, zidită de Antioh Cantemir Voevodul Moldovei la 1706. Mănăstirile *Caşinu* şi *Mera* era *cetăţi* vestite. Pórta (dice cronicarul) aflând că Nemţii şi catanele punea mâna şi se închidea în aceste două *cetăţi* *Caşinu* şi *Mera* şi de aici eşa şi prăda Moldova, trimise un ciohodar al Visirului, cu firman din partea sultanului, la Mihaï Racoviţa Voevod, ca să *mérgă să risipéscă acele două cătăţi*. La 21 Mai 1717 Mihaiï Racoviţa Voevod a plecat din Iaşi, cu óste de Moldoveni, Codreni, Lăpuşneni, Seimeni, călărime şi pedestrime, cu tunuri, şi cu un corp de Tătari, să indeplinéscă firmanul. Sardar, adecă cap peste totă acéstă óste, Mihaiï Racoviţa rândui pe Constantin Ţarigrădénul postelnic mare, *bun vitéz, fiind slujit la Muscali şi la Cazaci, sciind rândul oştiréi, îndrăsnéş şi cu sfat bun*. Mihaï Vodă tăbărasce la Nicoreşti, trece Siretul, bate cumplitu şi scóte întéiü din Mera şi apoi mergénd la Caşin, bate şi scóte şi din Caşin, pe Catane şi pe Nemţi, şi pune de dărimă aceste două *cetăţi*, care era atât de tari şi de vestite, în cât Sultanul poruncise ca ciohodarul Vizirului să stea tot împreună cu Mihaï Vodă Racoviţa, şi să şaşă să vadă cu ochii cum s'orü strica acele două *cetăţi*. Mihaiï Vodă prindea catane şi nemţi, îi spânzura, îi ardea, îi punea în cărlige, şi îi spânzura de picioare (1). Zidul Mănăstiréi *Caşinu*, abea l'a putut strica, dice cronicarul; pe unele locuri a pus lagumü (mină), de a sfărâmat zidul, pe de altă parte cu ciocane de fer, aü adus şalgăi de la Ocna, şi l'aü risipit, şi așa *le-aü spart locaşul acelor Nemţi şi catane* (2). De la 1717 până la 1820, mănăstirea *Caşinu* a stat fără zid îngrădită numai cu un gard. La 1820 Egumenul Isaia Ţarigrădénul, a întreprins să facă din noü zid împrejurul mănăstiréi, zid care stă şi până astă-đi. În zid, în partea stângă, la pórta mănăstiréi de sub clopotniţă, care are forma unui turn, şi pe care aü fost în vechime case, se citeşte pe o pétră următórea inscripţie romănesce, pe care am copiat'o în primă-

(1) Anonim. Mold. în Letop. Mold. tom. III. pag. 69, 72.

(2) Anonim. Mold. în Letop. Mold. tom. III. pag. 72—73. -- Despre mănăstirea *Mera* sau *Mira*, veđi Letop. Mold. tom. III, pag. 37.

Domnul Dimitrie Cantemir ne spune că pe timpul său, la piciorul muntelui Vrancea, aprópe de Mănăstirea *Mira* se găseău ruinele unei alte *cetăţi* fórte vechi, şi acel loc se numea de locuitori *Crăciuna*, *cetatea Crăciuna*, (Descrierea Mold. pag. 25, 26 edit. Iaşi 1851).

vara anului 1884, când am cercetat aceste locuri în interesul scrierei de față : «*Acéstă zidire s'aũ făcut de Isaia Țărigrădenul și Igumen acestei sfinte Mănăstiri ; s'aũ început la 1820, și din întâmplarea zaverii ce aũ fost la 1821, aũ rămas până la 1828, și s'aũ sevărșit la anul 1830, care s'aũ făcut cu însuși ostenela și cheltucla sa. la Iulie 21.*»

În biserica Mănăstirei în drépta, este tronul Domnesc cu marca țerei Moldovei, așezat pe două lei, și alături tronul Mitropolitului ; în stânga, se înalță un amvon frumos, în fața tronului Domnesc și a tronului Mitropolitan. Biserica e frumoasă, naltă și mare ; icónele de pictură bizantină alésă. La 1821, când Turcii călcase Moldova, Enicerii aũ pus caii lor în această biserică, și pe icónele sfinte se vėd și astă-đi, urmele sabielor și ale iataganelor turcesci care se arată vizitatorilor de bătrânii locuitori ai Cașinului . . . Cu patru-spre-đece ani înainte de 1820, adecă la 1806, Egumenul Isaia Țărigrădenulũ aũ reparat biserica ; dar el și-aũ permis să ștergă inscripția cea vechie ce era pe o pėtră de marmoră albă, așezată în perete de asupra ușei bisericei ; el aũ lăsat numai marca Țerei așa cum era de asupra inscripției vechi, ear în locul acesteia, ștergėnd'o, aũ scris tot românesc data și împrejurările reparației făcute de elũ la 1806. Prin colțuri se vėd însă urmele inscripției vechi, urmele vechilor litere din care totuși resare numele Voevodului Gheorghie Stefan. . . . Monastirea Cașinu avea mulți călugări ; pe la 1740 ea era încă populată de monahii. Țtă un ispisoc de la Grigorie Ghica Voevod, din 12 Iunie 1741 (7249), care ne dă dovadă despre acesta. (1)

Noi Grigore Gika Voevod cu mila lui Dumneđeu Domn țerei Moldovei.

Facem știre cu această carte a Domniei mele precum s'aũ pãrãt de față rugãtorul nostru *Ghedeon Egumenul și cu tot Soborul de la Sfânta mănăstire Cașinul*, cu Toader Chirița și cu Lupul Crășmariul și cu alți frați și rezeși ai lor din Cãrbunești ot ocolul Agiudului ot ținutul Putnei, ș'aũ arãtat *Egumenul de Cașin* un ispisoc din vlet „*300A*” (2) de la Duca Vodă, scriind că s'aũ pãrãt de față la Divan Theona Egumenul ce aũ

(1) Acest act se păstrează în original de generalul Pencovic, de la care l'amũ copiatũ întocmai.

(2) 1666.

fost atunci la Cașin cu Scoarțăș Coames și cu Păulel, pentru căci au fost ținut că au și ei niște părți de moșie la Cărbunești și au fost orânduit pe Alexandru Ramandi ce au fost pitar mare, și au mers și au strâns pe toți rezeșii și megieașii și luându-le sama pe scrisori i-au arătat și întrebându-se cine de la cine au cumpărat, și s'au aflat ei vânduți lui *Gheorghie Stefan Vodă ctitorul mănăstirei*, numai i-au ramas nevânduți jumătate bătrân a rezeșilor, și au socotit dresese lui *Gheorghie Stefan Vodă* și trăgând și cu funie din valea sacă din hotarul Buciumilor până în hotarul Schiopenilor, și s'au aflat șaptezecă și două de funii, și s'au ales în partea rezeșilor 12 funii și 18 stânjinii, și pe vale iarăși pe malul Siretului vechi, din hotarul Schiopenilor, până în gura văii seci, au aflat 62 de funii și funia de 30 de stânjinii, și iarăși s'au dat parte rezeșilor zece funii și 90 de stânjinii, iar Toader Chirița și Lupul Crășmariul și alți frați și rezeși ai lor, au arătat și ei o mărturie iarăși de la Ramandi care au fost Vornic mare, scriind că viind *călugării de la Cașin* și cu ómenii din Sascut cu carte gospod ca se alégă locul mănăstirei, din sat din Cărbunești pe *zapisile de cumpărăturile lui Gheorghie Stefan Vodă ce le-au dat mănăstirei sale Cașinu*, și iarăși scrie că au măsurat cu funie de 30 de stânjinii și au găsit iar 72 de funii în tot hotarul Cărbuneștilor, și s'au venit *partea călugărilor* 55 de funii și 6 stânjinii, iar partea rezeșilor li s'au venit șaptesprezece funii, și scrie că s'au găsit și *semne puse de Gheorghie Stefan* când au hotărit cu Enaki Vornic de pörtă, fratele Dabijăi Vodă, (1) și pe acele semne vechi le-au dat *să ție călugării cumpărăturile lui Gheorghie Stefan Vodă* iar rezeșii să-și ție partea lor ce le-au ramas. Dar această mărturie a lui Ramandi mai de preurmă, de când au fost Vornic mare fiind și cu velétul tocmit și ne arătând nemica într'insa de hotărítura ce s'au făcut mai nainte și ne fiind ispisoc Domnesc de întăritură pe densa, nu s'au putut crede, și călugării arătând ispisoco Gospod pe hotărítura lor cea dintăi, s'au socotit mai de credință ispisocul Gospod a călugărilor de cât acea mărturie ce am pomenit mai sus c'au arătat acești ómenii, și s'au socotit să ție și călugării din

(1) Acest document are importanța sa istorică și din acest punct că ne arată, că Dabija Vodă Domnul Moldovei, au avut un frate a-nume *Enaki* care la 1666 era Vornic de Poarta.

Cașin partea lor din sat din Cărbunești pe ispisocul Ducăi Vodă ce s'au făcut pe hotărîtura lui Ramandi, cea dintâiu, când au fost pitar mare, și cât se scrie că le-au ales atâta să ție călugării pe acele semne. Așijdere și rezeșii încă-și să-și ție partea lor 12 funii și 18 stânjinii pe drumul cel mare, și 10 funii 20 de stânjinii Siretului vechi, iarăși pe ispisocul Ducăi Vodă precum scrie că le-au ales Ramandi atunci când li s'au hotărît judecata, și pe acel ispisoc a Ducăi-Vodă ce este la călugări am dat și de la Domnia mea câte o carte de întăritură și la călugări și la rezeși să-și ție fiește care partea sa precum le-au ales Ramandi atunci și să le fie și de la noi uric cu tot venitul și cu tot hotarul stătător în veci, și nici unii mai mult să nu se întindă, și de această pără să nu se mai pârască peste cartea Domniei mele.

Velu logofet prociotoh

(L. P.) Iași vlet „ЗСМД (1)

Simionu Chesco uricar

Iunie vi.

(Кешкв).

La 7250 (1742) Constantin Mavrocordat Domnul Moldovei închină Sfântului Morment mănăstirile Tazlăul, *Cașinul*, Soveja și Pobrota. Iată cum istorisește despre această închinare Chronicarul contimporan Ioan Neculcea. «In zilele Măriei Sale lui Constantin Vodă venit-au și preasfințitul părinte, Kirio Kir Partenie patriarhul al sfintei cetăți a Ierusalimului și a totă Palestina, și primindu'l Măria Sa, Constantin Vodă cu bine, și osebit de mila ce au făcut Măria Sa, de au dat și au întărit Sfântului Morment a Domnului nostru Iisus Christos, au închinat și aceste patru mănăstiri anume Tazlăul, *Cașinul*, Soveja și Pobrota, care dintru aceste mănăstiri Tazlăul, *Cașinul* și Pobrota, mai fusese închinat și mai nainte vreme la Sfântul Morment, și la vreme de nepace le-au fost dat de bună voie Patriarhul de Ierusalim iarăși pe sêma călugărilor Moldoveni; iar așezându-se pace și fiind mănăstirile câte cu ceva venit, au socotit Măria Sa că este lucru cu cale, să fie închinat mănăstirile iarăși la Sfântul Morment a Domnului nostru Iisus Christos, să se ajutoreze și să se întărescă Sfântul Morment, carele este de folosul mântuirei a totă Creștinătatea». (2)

La 1805 mănăstirea *Cașinul* era risipită de cutremur. O anafora a Divanului Veliților boeri ai Moldovei din 1805 Ianu-

(1) Adecă 1741.

(2) Letop. Mold. tom. II, pag. 463.

arie 25, întărită la Februarie 1805 de Alexandru Moruz Voevod, hotărî ca «întru meremetisirea mănăstirei Caşinul ce este risipită de cutremur, să dea ajutor şi cele-alalte mănăstiri ce sunt la o închinare cu dînsa» (1). Atunci era Egumen mănăstirei Isaia Țigrădeanul, care a făcut, după anaforaua de mai sus, *meremetisirea* mănăstirei Caşinul. Acesta a făcut şi zidul d'imprejurul mănăstirei, cum am şis mai sus.

Domnind în Moldova Vasile I Voevod de nēm *Arnăut*, pronumit *Lupul* (2), era mare logofăt alū sēū, după mórtea lui Toderaşco sau Toderaş logofătul (3) *Gheorghie*, sau *Gheorghită Ştefan*, din satul Rencheş, Rencheci sau Răcăciuni, din judeţul Bacău, *din familia Ceaurescilorū*, fiul lui *Domitraşco*, sau *Dumitru Ştefanū* (4), care la 1623 sub Ştefan Voevod fiul lui Ştefan Tomşa, a fost mare Vornic a Țerei de jos în Moldova. (5) Tatăl lui Gheorghie sau Gheorghită Ştefan, adevă Dumitraşco Ştefan, a fost şi el logofăt mare în Moldova (6). Familia *Cear*, era o familie forte vechie, bogată şi vestită în Moldova. Logofătul Gheorghie Ştefan era, scrie Miron Costin, *om deplin, cap întreg, fire adîncă*, şi unul din Moldovenii cei mai bogați, cu multe moşii şi cu bani, căci

(1) T. Codrescu în Uricar. tom. VI, pag. 192 § 26.

(2) Cantemir, descrierea Moldovei, pag. 90. 204. 314. — Miron Costin, în Letop. Mold. Tom. I, pag. 264. 265. 336. — The Travels of Macarius, Patriarch of Antioch., în Arhiva Istor. a României, tom. I, pag. 79. Istorical Atanasiu Comnen Ipsilant, care a fost mare Spatar în Valahia la 1764—1765, şi Patriarhul Ierusalimului Dositeu, care a stat şi a scris mulți ani în Valahia, ne încredinţeză că Vasilie Lupu Voevod era din strămoşii din Epiru, ear tatăl sēū *Nicolae vel Aga*, a fost născut în satul Arnăutohori de lângă Marianopoli, aprōpe de Varna. (Αθην. Κομν. Υψηλάντ. τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, pag. 144. 788. 792. Constantinopoli 1870. К. Ю. Источекъ Исторiа Болгарь, pag. 82. Odessa 1878. Δοσιθέου περί τῶν Ἱερουσαλύμοις πατριαρχευσάντων libr. XI, pag. 1171, ediț. Bucuresci 1715.)

(3) După Toderaşco Logofătul (Letop. I. 284 sub anul 1645). Gheorghită Ştefan era logofăt mare a Moldovei de pe la 1648 cum se vede din legațiunile lui Kemeny Ianoş solul lui Gh. Racoczy I.

(4) Istor. Bălăcenescă, apud Şincai, III, 56. Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Υψηλάντου, τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, pag. 133. — Constantinopoli 1870. — Miron Costin în Kogălniceanu, Letop. Moldov. tom. I, pag. 297. 295.

(5) Ateneul Român, fascic. d'n Mai şi Iunie 1861, pag. 13 şi Melchisedec, Biblioteca de la Miclăușeni, pag. 13.

(6) Dogiel în Cod. diplomat. Poloniae, I, pag. 621. apud Şincai Chron. Român. tom. III, pag. 63.

tată-său a fost la atâtea Domni boer vestit, cu ocine întemeete, cum *nică o casă în țară, moșii ca acele, ocini, sate, curți n'a avut.* (1)

La 1634, când Vasilie Lupu se sui pe tronul Moldovei, după Moise Movilă Voevodă (2), domnea în Constantinopoli grósnicul Sultan Murad IV.

Chronicarul Moldovei Ioan Neculcea care numesce pe Vasilie Lupu *Domn strein*, dice că el a început a domni cu bine. «El a lăsat țara de bir trei ani, a scos din țară pe Turci, să nu supere pe ómení, n'a îmbrăcat trei ani contăș cu sobolí, ci numai cu vulpi, și pe ți numai o merță de pâne se mânca la Curtea Domnescă și o ialoviță, și osebit maí multú de doí galbení pe ți nu se cheltuia. In acest timp s'a âmplut țara de ómení și de baní. «De mirat lucru este (dice Neculcea) că Vasili Vodă a fost *Domn strein*, și nu a fost grabnic la lăcomie» . . . (3)

In zilele lui Sultan Murat IV avea putere și făcea tot *Silihtar-aga*, adecă Spătarul său, și *Kizlar-aga*, adecă intendentul Casei Sultanului și a femeelorú Seraiului. Acești doí ómení purta tóte trebile împărăției, și ei era atât de puternici în cât, când se întâlnea Marele Vizir cu vre unul din ei, *Vizirul le sëruta póla* (4). Vasilie Lupu Voevod, Domnul Moldovei, avea de sprijinitor al său pe Kizlar-aga și pe Marele Vizir Tabani Buiuk, ba încă și pe pașa de Silistra; iar Matei-Vodă Basarab Domnul Valahiei, pe Silihtar-aga. Domniú Românú «cuprinsese, dice chronicarul Miron Costin, pe acești turci cu daruri și cu baní, și prin asemenea chipuri, eșea isprăví de la Impărăție, și lui Matei-Vodă și lui Vasilie vodă; însă covârșea cu atáta Matei-Vodă pre Vasilie Vodă, că Matei Vodă avea și cu megieșii mare prietenie, ales cu Ungurii; iar Vasilie Vodă nică cu un megiaș, *precum am apucat și noi acea domnie*, viață bună n'aú avut, din nebăgare de sémă, cu nimení din megiași (5).»

Vasilie Lupu Voevod, îndată ce s'a suit pe tronul Moldovei, a început a lucra cu Vizirul și cu Kizlar-aga, se facă pe fiul său *Ion Voevod* Domn în Valahia, să restórne pe Matei Basarab, suit pe tronul Valahiei la 1633, cu care era dușman și a-

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 297.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 270—272.

(3) Letop. Mold. tom. II. pag. 203 § 24.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 277.

(5) Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 277.

vea mare netocmălă și neprietenie din timpul de când amên-
doî era numai boerî(1); dar Sitihtar-aga zădărnicea planurile
lui Vasilie Vodă. Acesta este începutul vrajbei dintre domniî
Mateî Basarab și Vasile Lupu, vrajbă care i-au perdut pe a-
mênduoî (2).

Vasilie Lupu avea doi fii, pe *Ion Voevod*, fiu mai mare
și pe *Ștefăniță* saū *Ștefănuță Voevod* fiu mai mic. Relațiile
diplomatice din acea vreme dovedesc și ele că Vasilie Lupu
Voevod, cugeta să restôrne pe Mateî Basarab, și să puie co-
rôna Valahieî pe capul fiului său Ion Voevod; că el cugeta încă
să restôrne și pe Gheorghe Racozi I și (după mórtea aces-
tuia) pe urmașul său Gheorghe Racozi II și să dea domnia
Transilvanieî fratelui său *Gavril Hatmanul*, — ca să fie ast-
fel el Vasilie Vodă, Domn Românieî întregî, sub suzeranitatea
Sultanului. La 1638 Ianuarie 7, patru anî de la suirea pe tro-
nul Moldoveî a lui Vasilie Lupu, Ambasadorul Francieî, co-
mitele de Césy, raporta guvernului său că Mateî Basarab
Domnul Valahieî se gătea și se punea în stare de apărare,
căci Vasilie Lupul, Domnul Moldoveî, cugeta să calce Mun-
tenia și să pue Domn Valahieî pe fratele său, și că Sultanul
e ostil chiar și lui Racozi (3). Scopul lui Vasilie Lupu, nu
era, pôte, numai dorința unui domn ambițios saū răsbunator,
cum pare a crede câte-odată Miron Costin, — ci scopul pe
care l-au urmărit toî domniî nostrîi cei mari, *Unirea tutu-
ror Românilor într'o singură domnie*; iar acéstă unire, nu se
putea face, pe acele vremî, de cât prin sabie, prin cucerire...
Aceste cugetări și aceste silințe ale lui Vasilie Lupu se dove-
desc și dintr'un raport al lui Barkózy către cancelarul impe-
rial din 29 Iunie 1642, atingător de scopurile Domnului Mol-
doveî de a'și supune Valahia, și dintr'un alt raport către Îm-
pêratul Ferdinand III din partea arhiepiscopului Strigonului, din
23 Iulie 1642, tot despre planurile lui Vasile Lupu, și din stă-
ruințele neîncetate ale Împêratului Ferdinand III de a împăca
pe Vasilie Lupu cu Racozi I și cu Mateî Vodă Basarab, pu-

(1) Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 278.

(2) Φωτεινός, *Ἱστορία Δακλίας*, tom. III, pag. 109 și tom. II, pag. 179. —
Letop. Moldov. tom. I, pag. 278.

(3) Extrait de la correspondance diplomatique de la Turquie. — Paris —
Affaires Etrangères. Colecțiunea Odobescu în achivul Academiei Române.

înd mijlocitor pe Vladislav IV Regele Poloniei, cărui îi scrisese la 20 Aprilie 1641, rugându-l frăţesce, să sfătuască pe Vasilie Lupu, ca prietin şi ca bun vecin, să trăească în pace cu Matei Vodă şi cu Rakoczi, şi să nu mai aţâţe asupra lor pe Turci şi pe Tătari, căci o asemenea urmare este în paguba comună a creştinătăţii (1). Un raport către Ferdinand III din 1640 asupra soliei Muntenesci, informază pe Împăratul, că Vasilie Lupul este prea strâns în prietenie cu Polonia şi cu Turcia, şi că Sultanul a hotărât să-l facă Domn peste tus-trele ţerile creştine Moldova, Valahia şi Transilvania, dându-î ajutoare puternice pentru acesta : «Lupulus Moldaviae Voevoda, Christianorum hostis, magnus verò Turcarum sit amicus, ab Imperatore Turcarum tres Provincias istas Christianas, Transilvaniam, Moldaviam ac Transalpinam, sibi suisque dari postularit. Et pollicitus est, dummodo sufficientia à Turcis auxilia habeat, easdem brevi in Turcarum potestatem redacturum...» (2). De frica lui Vasilie Lupu, — Matei Basarab şi Gh. Rakozzi încheie la 1635, un tractat de alianţă în interesul apărării lor comune (3). În ziua de 29 Iunie 1635, Matei Basarab jură şi subscrie în curtea sa din Bucuresci, un tractat de prietenie şi de credinţă către Rákozzi György I; acest tractat scris unguresce, è scris românesce de Matei Basarab. Titlul Domnului român este scris latinesce, după obicei : *Matheus Bazzaraba, Dei gratia Princeps et Voivoda, Valachiae Transalpinæ Dominus perpetuusque Haeres*. Tractatul se încheie tot latinesce : «datum ex Aula Nostra Bukarest, in Festo beati Sancti Petri et Pauli Apostolorum, Anno salutis nostrae Milesimo Sexcentesimo Trigesimo Quinto». La 20 Iulie 1635, Mitropolitul, Episcopii şi toţi boerii Valahiei, jură şi subscriu adherarea din partea ţerii la tractatul de mai sus încheiat de Matei Vodă; şi la 24 Iulie 1635 toţi Căpitanii Armatei Muntenesci, în număr de patruzeci, întăresc şi jură, în Bucuresci, în numele lor propriu şi în numele tu-

(1) E. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor, tom. IV part. I, pag. 660. 662. 663. Bucuresci 1882.

(2) Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor, tom. IV, pag. 656.

(3) Vezi acest tractat în Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII, pag. 27--28. 61--62. Budapesta 1874.

turor slujitorilor de sub comanda lor , acel tractat al Domnului lor Matei Basarab (1).

În acest an 1635 Turcii, în ajun de a declara rebel Perșilor (1636), avea mare nevoie de pace cu Polonia și lungea pe Vasile Lupu Voevod, care avea mare trecere și înrîmire în Polonia. În acest an 1635, Polonii pornesc contra Turcilor; óstea lor, sub comanda Vitezului Coniecpolsky ajunsese la Camenița, și aștepta aici sosirea Regelui Poloniei. Vizirul Murtezan-pașa sciea, prin mijlocirea lui Vasile Lupu Voevod, lui Coniecpolsky, și cerea pacea. Vasile Lupu isbuti să împace lucrurile. Pórtă aruncă vina conflictului pe Abaza-pașa, *oștén drept și vestit*, care era amic intim și protector al lui Vasile Lupu, și care a lucrat mult, ca Vasile Vodă să capete Domnia Moldovei; dar Turcilor le trebuia un cap, o victimă. Sultanul Murat IV sugrumă pe Abaza pașa, și pacea, mijlocită prin Vasile Lupu, se restabili. (2).

De la 1634 Domni Transilvaniei, Moldovei și Valahiei, făcea înarmări mari. Aceste înarmări se făcea în aparență pentru Sultan; dar se credea că la cea întâiu ocașie, ei ar fi trecut în partea Poloniei, cu care diplomații Europei credea că Domni Români avea alianță secretă. Cu toate acestea solii Domnilor Români de pe lângă Pórtă mijlocea pentru pace (3). Politica lui Vasile Lupu era de o mare dibăcie, și nepătrunse erau cauzele și scopurile câte punea în mișcare politica sa.

La 14 Ianuarie 1643, Vasile Lupu scrie o scrisóre fórte taică Marelui Vizir, despre trebile țerilor Românesce, și-*î prospătéză* punerea la cale avută cu Sultanul: să deie Domnia Valahiei saú fratelui său Gavriil Hatmanul, saú ginerului său Principelui Radzivil mare Voevod al Litoviei, adăogând că din Valahia, el, Vasile Lupu, va călca ușor Transilvania, căci *cunosce bine toate poticele de prin muntți*, și că Transilvania, fiind aprópe întrégă Românescă, îndată ce el, intrând, va acorda libertate Românilor, aceștia se vor scula ca un singur om contra Ungurilor. Vasile Lupu denunciă tot odată Sultanului, prin acea scrisóre, pe Matei Basarab, că sta cu totul în voea Un-

(1) Veđi aceste acte importante în Török-Magyarkori Allam-Okmánytár, tom. II, pag. 239—240. 253—254. 255—259. Pesta 1869.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 275. 272.

(3) F. E. du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 140—150, Paris 1650.

gurilor și a Poloniei, pe când el, Vasilie Lupul, este credincios Turciei. Vasilie Vodă adaogă, că el și-a asigurat alianța Muscalilor și a Cazacilor, și că spre răsplată pentru toate acestea, el se lega să conducă în persoană armatele turcesci contra Poloniei» (1). Acastă însemnată scrisore se destăinuie, nu se scie cum, din Moldova Regelui Poloniei, care a trimis grabnic copie de pe ea Impăratului Ferdinand III; iar acesta, prin rescriptul imperial din 16 Ianuarie 1643, a scris îndată Episcopului de Agria, desvăbindu-i planurile resboinice și întinse ale lui Vasilie Vodă. Impăratul ordonă Episcopului, «*să umble cu multă fineță, cu înțelepciune și cu prietenie pe lângă Vasilie Lupu, ca să se convingă dacă Domnul Moldovei este bine dispus în privința Imperatorului*»... (2). Nu era de glumit: Vasilie Vodă umbla cu Țarul Rusiei, cu Cazacii, cu Tătarii și cu Turcii!..

Vasilie Lupu avea multe împrejurări în ajutorul său. Bailo Veneției Girolamo Trivisan raporta Dogelui, la 12 Martie și 29 Aprilie 1642, că Vasilie Lupu întreținea negociațiuni politice cu Marele Duce de Moskva (3); la 21 Iunie 1642, bailo Angelo Alessandri, raporta Dogelui, că Vasilie Lupu a isbutit să împace Pôrta Otomană cu Marele Duce de Moskva, propuind Muscalilor un tractat pentru retrocedarea Azacului, tractat care s'a și primit și ratificat de către ambele părți (4). La 2 August 1642, Angelo Alessandri raporta Dogelui, că Sultanul, recunoscător către Vasilie Lupu, pentru mijlocirea sa la Muscali, în afacerea Azacului, a scos un Hati-Șerif, prin care întărește lui Vasilie Lupu domnia *pe viață* (5). La 30 Sep. și 30 Decembrie 1642, Angelo Alessandri raporta Dogelui, că Vizirul a hotărît ca în cursul anului următor 1643, să res-torne din domnie, atât pe Matei Basarab, cât și pe Gheorghe

(1) Hurmuzaki, Documente, tom. IV, part. I, pag. 669.

(2) Hurmuzaki, Documente, tom. IV, pag. 670.

(3) Documente din Arhiv. Veneției, publicate pe lângă Hurmuzaki, Op. laud. pag. 515. 516. Nr. 600. 601.

(4) Documente din Arhiv. Veneției. pag. 517. Nr. 603. Despre retrocedarea Azacului, cetate tătarăscă pe apa Donului veți și Letop. Moldov. tom. I, pag. 276. 281. Muscalii bătuse și cuprinsese cetatea *Azacului* sau *Ozovului* la începutul anului 1637 (Șincai, Chronic. Rom. tom. III pag. 30) Cetatea Azac este vechea *Tanais*. Rușii o numesce *Azof* și Tătarii *Azac*. Venețianii i dăc *Tana* (Formaleoni, Storia filosofica e politica della navigazione nel Mare Nero. Venet. 1788).

(5) Document din Archiv. Veneț. ubi supra pag. 519, No. 604.

Racozzi (1); la 24 Aprilie 1643, bailo Giovanni Soranzo, raporta Dogeluî, despre scopurile marelui Vizir, că se aştepta la Constantinopoli un Ambasador al marelui Duce de Moscva, şi că între acesta şi între Vasilie Lupu Domnul Moldovei era încheete negociări pentru detronarea lui Matei Basarab (2). La 8 August 1643, bailo Giovanni Soranzo scrie Dogeluî, că Pórta este hotărîtă să mazilască pe Matei Basarab; că a sosit la Constantinopoli doi soli muscali, cari sunt găzduiţi cu cheltuêla Sultanului în *Seraiul* (palatul) *Domnului Moldovei* Vasilie Lupu (3); că ei ţin întruniri cu Regeb-aga favoritul Vizirului, şi că a sosit misiune să propuie detronarea lui Matei Basarab (4). Vasilie Lupu mai avea mare trecere şi în Polonia: la 8 Septembrie şi 22 Noembrie 1646, Giovanni Soranzo raporta Dogeluî, că a sosit la Constantinopoli solul Poloniei, că Vasilie Vodă este mijlocitor în conflictul dintre Polonia şi Turcia, şi că el (Vasilie Lupu) are mare înriurare asupra solului Poloniei (5).

Tôte aceste venea în ajutorul lui Vasilie Lupu. Matei Vodă Basarab, ca se scape din atâtea curse, trebuia să tot ţie gata ôstea sa, şi să *tot ungă osicle Vizirilor şi Paşilor*, cum se es-

(1) Documente din Arch. Veneţiei ubi supra pag. 520. 522, No. 607. 610.

(2) Documente din Archiv. Veneţiei, ubi supra pag. 524, No. 613.

(3) Din vremi vechi, din ðilele lui Bogdan Voevod fiul lui Ştefan cel Mare (1504), Moldova avea un palat în Constantinopoli, unde resida ambasadorii săi capu-Kehai sei, şi acest palat se numea de Turci *Bogdan-Serai* (Veđi Uricar. tom. V, pag. 170). Documentul diplomaţiei Veneţiane ðice aice că solii Muscălescî era găzduiţi în Palatul Domnului Moldovei Vasilie Lupu: «*Sono alloggiati nel Saraglio del prencipe di Moldavia.*»

Vasilie Lupu Voevod avea un palat propriu al său în Constantinopoli. Intr'un document fórte important din 1660 Iulie 15: *Catastih* moşielor ce avea în Moldova marele Visternic Gheorghe Ursachi, nepotul lui Vasilie Lupu Voevod (căci avea de nevastă pe o fiică a lui Gheorghe Hatmanul, fratele lui Vasilie Vodă), se ðice că Vasilie Vodă, luând prin tocmelă de la Paladie casele ce le avea la Fânar în Ţarigrad, i-au dat lui în schimb moşia Poderăta şi cu vecinî, din ţinutul Hotinului, care moşie a sumpărat'o în urmă de la fraţi Gavril şi Toader fii lui Paladie, Visternicul Gheorghe Ursache. — Insemnăm în trecăt că familia Paladi, greci din Ţarigrad, a s venit în Moldova sub Vasilie Lupu, cum dovedesce actul de mai sus şi cum ðice contimporanul, istoricul şi Domnul Moldovei D. Cantemir (Descr. Moldov. pag. 235). Vasilie Vodă, luând aceste case, le-au mărit şi a s făcut din ele un palat Domnesc. Nu se pôte lămuri prin urmare dacă solii Muscălescî a s fost găzduiţi în palatul Moldovei (Bogdan-Serai) sau în palatul propriu al lui Vasilie Vodă.

(4) Documente din Arch. Veneţiei ubi supr. pag. 526. No. 614.

(5) Documente din Arch. Veneţiei pag. 555—557.

primă Chronicarul Miron Costin. Bailo Veneției Angelo Alessandri, raporta Dogelui, la 27 August 1642, că Matei Vodă, pe care îl califică de *huomo sagacissimo* (om foarte înțelept), cum aș vedit sfârșită afacerea despre retrocedarea Azacului, prin mijlocirea lui Vasile Vodă, simțind primejdia în care se afla, aș trimis daruri și bani lui Regeb favoritul Vizirului și aș dat pașei de Silistria 1000 de reali, luând cuvântul acestuia, că pe cât timp va comanda el oștea turcască de la marginea Valahiei, nu'l va da jos din Domnie (1); iar la 19 Ianuarie 1645 Giovanni Soranzo raporta că Matei Basarab s'aș încercat a'si cumpăra întărirea Domniei pe viață prin mijlocirea lui Hoge, dând 50,000 de reali Sultanului și 20,000 lui Hoge; însă când Hoge a vroit să capete porunca confirmativă a Vizirului, acesta s'a opus cu neștrămutare, și din această cauză, s'aș încins între Hoge și Vizirul o mare gălcévă...(2).

Vasile Lupu Domnul Moldovei, avea încă în partea sa republica Veneției, prin mijlocirile vechiului său prietin și în urmă cuseru, *Grillo*, mare Dragoman al Legațiunei Veneției din Constantinopoli, despre care vom vorbi mai la vale, și pe femeile cele mai influente din seraiul Sultanului; apoi pe lângă vitejia și marea sa învățătură și dibăcie, și pe lângă imensele sale bogății, Vasile Lupu mai avea fetele sale de o frumusețe rară și vestită, după care umbla de-a ruptul capului, să le ia de soții, bărbații cei mai cu nume și cu putere din țerile vecine și din Veneția. Cătă neadormire și cătă chibzuire și bărbăție trebuia lui Matei vodă Basarab ca să se ție pe tronul său!

Miron Costin care aș apucat domnia lui Vasile Lupu (3), vorbind despre scopurile uriașe ale Domnului Moldovei, de a întruni în mânilor sale sceptrurile Românesce, face următoarea cugetare: «orî că nu'l încăpea Moldova pe Vasile Vodă ca pe un om cu hirea înaltă și împărătescă mai mult de cât domnescă, orî că silea să vađă pe fiul său Ion Vodă eșit la domnie, orî-că l'aș îndemnat pe Vasile Vodă marea netocmélă și ne prietenie ce avea mai de mult, încă din boeria sa cu Matei Vodă...» (4) Ce deosebire între cugetările cronicarului Moldovei și între ale lui Constantin Căpitanul din Valahia, care ne spune

(1) Documente din Arch. Veneției pag. 520. No. 606.

(2) Documente din Arch. Veneției pag. 534. No. 627.

(3) Letop. Mold. tom. I. pag. 277, 303.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 277.

cu o naivitate esemplară, că *Vasilie Vodă Lupul se munca în tot felul ca să ia Domnia Țerii Românesce, pricina pentru ce, Dumneșeu scie* (1). Ambasadorul Veneției raportase Dogelui următoarele despre Vasilie Lupu, îndată după venirea sa pe tronul Moldovei, la 1634: «Il Lupolo, principe di carattere risoluto e di spirito franco, giunse in Moldavia con progetti abbastanza vasti per spaventare gli ottomani se ne avessero indovinato la menoma parte», — și numea pe Vasilie Lupu «capace di realizzare grandi imprese» (2). La 30 Noembrie 1639, bailo Veneției raportă Dogelui că Vasilie Lupu era «transportato da soverchia ambitione di estendere il dominio della sua casa anche nella Valacchia» (3).

La 1637 Vasilie Lupu Domnul Moldovei, isbutise se scotă de la Marele Vizir cărți de Domnia Valahiei. În temeiul acestor cărți Vasilie Vodă luase chiar titlul de: *Domn Moldovei și a Valahiei*. Între documentele Episcopiei de Huși, se păstrează un uric de la acest Domn, din 12 Noembrie 1640, prin care hărăzese moșia Stăniliești boerului său Racovița Cehan vtori logofetul, în care uric titlul lui Vasilie Lupu este: *Ion Vasili Voevoda bojiciu Milostiu Gospodar zemli Moldavskoi i zemli Vlahiiscol...* adică *Domn țerei Moldovei și al țerei Valahiei...* (4); și la 1641, când Vasilie Lupu a plătit datoriile Patriarchiei Ecumenice, în sumă de 300 de pungii, din cauză de evlavie neapărat, dar pôte și ca să-și asigure și concursul clerului din Constantinopoli, el se titluesce și în Chrisovul său cuprinzător de această donație: *Domn Moldovei și a Valahiei* Ἡγεμὼν Μολδοβλαχίας (5). Decî în anul 1637, *tómna târziu*, (6) Vasilie Lupu primind firman de Domnia Valahiei, lasă locoșitor pe fiul său Ion Vodă, în locul său la Iași, să cârmuiască Moldova, și plécă cu óste asupra lui Matei Basarab, cu scirea Vizirului și a Pașei de Silistra. Dar Domnul Valahiei era pregătit și neadormit; pe de o parte își adună

(1) Constantin Căpitan. Istoriile Domnilor țerii Românesce, în Magas. istor. tom. I, pag. 296.

(2) Apud Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 6.

(3) Apud Dora d'Istria, Op. laud. pag. 14.

(4) Veđi acest uric în: Melchisedek, Chronica Hușilor, part. I, pag. 273. București 1869. Acest uric este datat: Ὁ Φοκισανη ἀρχὴ Νοεμ. κ'ι. adecă: în Focșani, 7148 Noembrie 12.

(5) Ἀθην. Κομν. Ὑψηλάντ, τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν pag. 145, 155. — Σαθῆς, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθηκὴ, tom. III, pag. 575. Veneția 1872.

(6) Șincai, Chronc. Rom. tom. III, pag. 31.

óstea, iar pe de alta scrie Sultanului, plângându-se despre încălcarea lui Vasilie Lupu. Silihtar-paşa isbutesce pe lângă Sultanul, și pe când Vasilie Lupu trecuse Râmna, îl întâmpină un céuș împărătesc din partea lui Murat IV cu poruncă strașnică, să se întorcă înapoi în Moldova. Pe urma Céușului sosese avantgarda óstei Muntenesci, care de și óstea Moldovenescă se retrăgea acum cu Vasilie Lupu, după ordinul Sultanului, totuși se lovesce cu códa óstei Moldovenesci. Vasilie Vodă se întorce înapoi cu un corp de óste de țară, bate pe Muntenii și prinde câți-va. După acéstă lovire lângă Râmna, Vasilie Vodă, ținând sémă de cartea Padișahului și cunoscând cine era Sultanul Murad IV, adecă că *nu era de șuguire cu el*, se retrage din Valahia și, ședând câte-va zile la *Ploscuțeni*, în ținutul Tecuciului, aprópe de Nicoresci, congediéză de aici pe Céușul Sultanului cu daruri bogate și se întorce la Iași (1). La 9 Ianuarie 1638 (stil nou), adecă la 28 Decembrie 1637, bailo Aloisiu Contarini raportă din Constantinopole Dogelul Veneției, despre conflictul iscat între Vasilie Lupu și Matei Basarab, și că acest din urmă, având 28,000 de ostași și 20 de tunuri, aș silit pe Vasilie Lupu să se întorcă înapoi în Moldova: *Vinti otto mille combattenti con vinti canoni* (2).

Dar cum se făcea acéstă încurcătură? Iată cum. Vizirul Tabani-Buiuk sau Tabani-Iassi-Mehemet paşa, în conlucrare cu Cázlar-aga și cu paşa de Silistra, cari țineau cu Vasilie Vodă, îi dase firman de domnia Valahiei, *fără scirea Sultanului*, (3) sau, cum dice contimporanul Du Mezeray, Vizirul asigurase pe Sultan, că 'resturnarea lui Matei Basarab se va putea îndeplini fără turburare și fără luptă, făcându-se Vizirul respunďător pentru acésta cu capul său (4). Murad IV era grozav; pentru el capetele de ómenii, fie turci fie ghiauri, nu plătea nici cât o cépă degerată; apoi pe lângă tóte, el era și bețiv. Pe firmanurile sale el întrodusesese a se pune următórea deșteptare pe care o scria cu însuși mâna sa: «*Émri sserifim mugebinge amul esédin; khilaf edersan, bassini kese-*

(1) Letop. Mold. tom. I, pag. 278. Laurian, Istor. Românilor, tom. III, pag. 144, Iași 1853.

(2) Documente din Archivele Veneției, ubi supra tomul IV, partea II, pag. 495.

(3) Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 278.

(4) Du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 163. Paris 1650.

rim, ssoil  bil sin», adecă : «după cinstita mea poruncă să urmez ; altfel, i  tai  capul; a a se scii»...  i ac st  de step-tare se împlinea tot-d'auna; ea era o hot r ire nestrămutată, ca hot r irile Destinului, —  i capetele sbura în t te  ilele (1). Intr'una din  ile Sultanul Murat IV trimite să poft sc  pe Marele Mufti , av nd să-i vorbéscă despre treb  importante. Marele Mufti  b tr n, c t abia se mi ca, era gre  bolnav în acea  i; el trimite la Sultan pe fiul său, ca să-l erte că nu se p te scula din pat. Dar Sultanul Murat poruncise să vie Muftiul; cum putea să rem ie porunca sa neîmplinită?.. plin de m nie, Padi ahul trimite îndată Eniceri, t r ie la serai pe Marele Mufti ,  i 'l sugrumă împreună cu fiul său (2).

Apoi Murat IV mai era mare iubitor de bani,  i pentru bani era în stare se facă tot; dovadă căsătoriile sororei sale:  n timp de opt luni ea a  fost dată de Murat la patru b rba i, fără să fi fost în realitate femeia nici unuia din ei, căci îndată ce ceremonia nun ii se sfir ia, Sultanul acusa pe cumna ii săi de vr'o închipuită crimă  i le tăia capul, iar averea lor se hotăra să trec  către Sultana sora sa, ca la o soție legiuită; dar în realitate averile acestor patru cumna i trecea în lada lui Murat IV (3).

Iată cine era *Sultanul Murat becriul* (be ivul), pretinul lui *becri-Mustafa!* Dar Tabani-Buiuk avea s nge de Arnăut ca  i Vasilie Lupul; pentru el a- i primejdi capul nu era lucru mare, numai voin a să- i fi împlinit. Tabani-Buiuk avea bog  ii mari  i, crescut în seraiul Sultanilor, era ciracul Marelui Kizlar-Aga-Mustafa. Trebuie să ne mai amintim că pe acele vremi de multe ori Turcii nici sciea când se  nc era Domni  Români între ei. «Nici te mira,  ice Miron Costin, cum de a  putut Domni  umbla în zarve *fără scirea Imp r  iei*,  i ales la un Impărat ca acela. Deci să scii, că  rile aceste pe atunci nu era a a supuse, ce * ntr'alt  voe veghet *;  i se temea Turcii să nu se dea  era Moldovei în partea Leșilor, cari era pre acele vremi f rte tari, c t se siia Imp r tia de sfada Leșilor,  i ales atunci, av nd început  i răsboiul cu Per ii; ce

(1) Σκαρλάτος Βυζάντιος, Ἡ Κωνσταντινούπολις, tom. II, pag. 403.

(2) F. E. du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 144. Paris 1650.

(3) Ve i Thomas Alloin Esq. Constantinople ancienne et moderne. 2-e Série, pag. 58.

era bucuroși Turcii că se sfădeaū aceste țeri între sine, și poți pricepe și pe Domniile aceste așa de îndelungate: 19 anī Vasilie Vodă Domn, iar Matei Vodă până la mórte, aprópe de 30 de anī la Domnie. *Alte vacurī socotesce țerilor acestora pe atuncī* »!... (1)

După ce aū pornit pe Ceaușul Sultanului de la Ploscuțeni, adormindu'l și câștigându'l în partea sa cu daruri și cu banī, și după ce s'aū întors la Iași și aū maī pus trebile și planurile sale la cale, Vasilie Vodă se gătesce și plécă din noū asupra lui Matei Vodă, *să-ī ia Domnia care și Pórta i-o dăduse*, cum observă contimporanul Kemeni János. Matei Vodă cere iar ajutor de la Racozi, dar venise poruncă strașnică de la Vizir, ca să nu îndraznescă Racozi să se amestece în luptele Domnilor Moldovei și Valahiei, în cât acesta a trebuit să aibă o astfel de purtare, ca să pară că ține jurămintele și credința către Matei Basarab, iar tot-odată să nu supere pe Sultan, — purtare pe care Generalul și Consiliarul său principal Kemeni János o desaproabă cu asprime (2). Vasilie Vodă trimite acum pe fiul său Ion Vodă la Pașa de Silistra cu poruncă din partea Vizirului, să-l așeze cu putere la Domnia Valahiei. Ion Vodă 'și tocmise chiar Sfatul și trimisese înainte la pașa de Silistra pe Marele Păharnic Enaki Catargiu, ca să întărescă lucrurile până va sosi și el. Dar Silihtar-Aga, și baniī, și neadormirea lui Matei Basarab, isbutesc din noū. Sultanul trimite porunci contrarii Pașei de Silistra, ba încă'ī poruncesce să puiă mâna pe Ion Vodă si să-l trimită la Țarigrad. Matei Vodă *unsese osiūa la Pașa* (3). Vasilie Vodă cu óstea sa, sosise acum la Prahova, la satul *Ojogheni*; și o mare parte din óstea moldovenescă apucase înainte, trecând tot prin foc și prin sabie. Dar Matei Vodă plécă însuși cu armata sa, găsesce óstea lui Vasilie Lupu reschirată, trece Prahova în vad, tot călărețul trecând câte un pedestraș după sine, își întocmesce óstea și tunurile dincóce de Prahova, și purcede *cu óstea stolită*, asupra taberei lui Vasilie Lupu. Aici la Ojogheni Matei Vodă bate și risipesce óstea moldovenescă în tóte părțile. Vasilie Vodă, de grija gonașilor lui Matei Basarab, lăsând calea pe care venise

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 278, 279, 223.

(2) Apud Șincai, Chronica Rom. tom. III, pag. 32, 33.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 278, 279.

fuge la Brăila, apoi la Galați, și de aici la Iași... La Brăila, Vasilie Lupu era să fie prins cât pe aci. Pașa de Brăila și Pașa de Măcin, sfătuindu-se între sine, hotărîse să'l prindă și să'l trimită la Pașa de Silistra, cărui Matei Vodă îi dăduse acum de scire că a' bătut pe Domnul Moldovei; dar un boer Stamatie Hădâmul, care mai apoi a fost stolnic Mare la Vasilie Lupu, iar pe urmă deveni și postelnic mare (1), dă de scire lui Vasilie Vodă, când ședea séra la masă. Vasilie Lupu se scólă îndată de la masă, sare peste gard într'o grădină, apucându-se de pre spatele unuia din slujitorii, și acolo i s'a' scos calul și a' plecat cu fuga din Brăila la Galați, lăsând în Brăila câte nu rămăsese în tabăra de la Ojogheni.

Matei Vodă care, cum am șis, se legase în alianță cu Racozi I, îndată ce a' aflat că Vasilie Lupu a' intrat în Valahia și o pradă, a' repeđit după ajutor la Domnul Transilvaniei, și Racozi a' pornit îndată, asupra lui Vasilie Vodă un corp de óste. cu Kemeni János și cu Ioan Movilă fiul lui Simion Movilă Voevod, carele se afla așezat în Ardeal, și era pretendent la domnia Moldovei, sub protecția lui Racozi I; dar și Vasilie Lupu, temându-se de mai nainte că Racozi I va trimite óste cu acest pretendent ca să calce Moldova, când el va porni contra Valahiei, a' trimis la Trotuș pe cumnatul său Șoldan cu câte-va mii de óste Moldovenescă, să păzescă marginea despre Ungaria, plaiul Oituz de la Trotuș (2). Óstea Ungurescă condusă de Ioan Movilă, se pogorise până în Trotuș, în Moldova, și oștile Muntenesci sosise până la Milcov, dar și unele și altele se întórseră înapoi, și Miron Costin ăice: «orî temându-se de Turci și înțelegend patima Vizirului, orî din vr'o altă cauză» (3). Se păstrează o epistolă de la Principele Racozi I, despre aceste împrejurări, către Cancelarul Imperial, datată din *Posonium*, din 23 Decembrie 1637, prin care il informeză, că «Domnul Moldovei Vasilie Lupu cu tótă óstea sa pornise contra Valahiei și o călcase cumplit, și că de altă parte Vizirul Me-

(1) Letop. tom. I, pag. 300.

(2) Ioan Kemeni apud Șincai, *Chronica Român.* tom. III, pag. 31—32. Cumnatul lui Vasilie Lupu Voevod, despre care se vorbesc aici, este *Dumitrașco Șoldan Marele Spătar*, pe care'l găsim și într'o carte despre moșia Bradicescii a Episcopiei Hușilor din 8 Martie 7142, adecă 1634. (Episcop. Melchisedek, *Chronica Hușilor*, part. II, pag. 55).

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 281.

hemet paşa, venise şi el cu toate puterile sale la malurile Dunărei, cu hotărîre să calce şi el Valahia, unit cu Domnul Moldovei, ca să gonască din domnie pe Matei Basarab; că de odată însă, pe când acestea se petrecea, auzi străbătut vestea că armatele Impăratului Germaniei şi zece mii de Unguri ar fi intrat în Valahia în ajutorul lui Matei Voevod. Acastă scire ajungînd şi la urechile lui Mehemet paşa, s'au oprit de-a trece Dunărea şi s'au întors cu oştea sa. Apoi Domnul Moldovei s'au retras din Valahia. Iar oştea lui Rakozzi, unindu-se cu a lui Matei Basarab, auzi gonit şi auzi pîntruns în Moldova. Mehemet paşa, vîdînd că oştea lui Vasilie Lupu nu pôte să se opună oştilor Ungare şi Muntenesci, şi nu pôte pune mîna pe domnia Valahiei, auzi trimis Ceauşi şi omeni însemnaţi la Matei Basarab şi la oştea noastră cu scrisori, rugîndu-ne şi pe noi şi pe Matei Vodă să ne întorcem şi să nu espună pe Domnul Moldovei la mânia Sultanului, jurînd şi făgăduind Vizirul, pe Dumnezeu şi pe sufletul său, că nu va mai avea Matei Vodă nici o supărare, şi că va rămînea la Domnie. Matei Basarab, sfătuiindu-se cu boerii săi, auzi dat crezare Vizirului, şi aşa Matei Vodă cu oştea sa s'au întors la reşedinţă, iar oştile de ajutor ale lui Rakozzi s'au întors în Transilvania» (1). Iarna era foarte grea, dice Kemeny János, zăpadă mare şi provisiile lipsiau, numai vin era mult. Secuţii se îmbeta şi zăcea prin munţi, iar Românii găsindu-î la unii le tăia gaturile la alţii mădulările (2).

Postelnicul Enaki Catargiu trimite respuns lui Ion Vodă, după ce auzi ajuns la Siliştriu, ca să-l deştepte despre poruncile ameninţătoare ale Sultanului. Ion Vodă vîdînd toate acestea, şi aflînd *poticala tătâne-său în ţera Muntenescă*, strînge boerii ce era puşi la boerie pe lângă el, şi le dice că el nu este de Domn, căci era, dice Chronicarul, «slab şi desnodat şi de mîni şi de picioare, cum nu ar fi fost feciorul lui Vasilie Lupu, care era om ca un leu şi la hire şi la trup» (3).

Acum Matei Basarab scrie din nou Sultanului şi lui Gh. Rakozzi I, plîngîndu-se că Vasilie Lupu nu mai are astîmpăr, şi că auzi turburat lumea. Matei Vodă dicea încă Sultanului, că Vasilie Lupu se laudă că are cărţi şi isprăvi de la Marele

(1) Vezi această importantă epistolă în Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor, tom. IV, part. I, pag. 635, 636. Nr. DLXII.

(2) Apud Şincai, Chronic. III, 32.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 279—281.

Vizir să fie Domn și în țera Muntenescă și în Moldova. Sultanul Murat IV se mânie, chiamă pe Marele Vizir Tabani-Buiuk, și după muștrarea ce-î face, *căci strică țerile fără scirea lui*, îl destitue și-î tae capul... (1). În locul său se înalță la Vizirat Beiram-pașa, Caimacamul lui Tabani-Buiuk, om blând și bun din tagma Dervișilor *Zeini*, care aș stat Mare Vizir până la 17 August 1638, când se sevêrși din viață (2).

Sultanul Murat nu vroia să slăbescă nici pe Racozzi nici pe Matei Vodă, pentru că dorea să întrebunțeze puterile lor contra altor Domni Chreștini (3).

Vasilie Lupu, *ca să potolescă vrajbele sunate*, trimite pe fiul său Ion Vodă la Constantinopoli, care avea nevoie și de căutarea medicilor, fiind, cum am șis mai sus, bolnăvicios și schilod, ba avea încă un braț uscat. La 11 August 1640 (st. nou) bailo Veneției Aloisiu Contarini, raportază Dogelui despre afacerile din Orient, și că Vasilie Lupu Domnul Moldovei, ca să dovedescă Turcilor credința sa, căci le devenise suspect din cauza manoperelor sale tașnice cu Poloniș, aș trimis pe fiul său, în vrăstă cam de 15 anș, la Țarigrad, care avea nevoie și de cura medicilor, *«per curarsi della strupio di un brachio»*, cu hotărare că, dacă medicii din Constantinopoli nu l'ar putea vindeca, să mērgă să se caute în Italia și mai ales la Padua (4). Dar bolnăviciosul Ion Vodă n'aș apucat să mērgă în Italia; el muri în Constantinopoli de bóla sa.

Mulți bani cheltuia Matei Basarab și Vasilie Lupu pe la Turci, și pe la uniș din ambasadoriș din Constantinopoli, cu vrajbele lor. La 22 Octombrie 1638 Aloisiu Contarini, bailo Veneției, raporta Dogelui că Matei Basarab se bucură de mare trecere la Pórtă, căpētând de protector pe Rusuam-Aga; iar la 18 Decembrie 1638 tot Contarini scrie Dogelui, că Matei Vodă aș trimis mulți bani și daruri bogate la toș protectoriș săș din Țarigrad (5).

Pe acele vremi, chiar uniș din ambasadoriș din Constantinopoli vindea pe bani protecția și stăruințele lor. La 8 Mai 1638 bailo Contarini raporta Dogelui, că ambasadorul Olandeiș

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 281—282 și 278.

(2) *Σκαρλάτος Βυζάντιος, Ἡ Κωνσταντινούπολις*, tom. II, pag. 425.

(3) du Mezeray, *Hist. du Turcs*, tom. II, pag. 163, 164.

(4) Documente din Archiv. Veneției, ubi supra, pag. 512. Nr. 595.

(5) Docum. din Archiv. Veneției, ubi supra pag. 499. Nr. 577, pag. 500.

s'a îmbogățit din prețul mijlocirilor sale pentru scaunele Domnesci ale Moldovei și Valahiei... (1). Matei Basarab și Vasilie Lupu plătea pentru fie-care scrisore favorabilă de la Vizir câte *due millia Reali*, cum încredințază bailo Contarini în raportul său către Dogele Veneției din 15 Mai 1639 (2). La 26 Ianuarie și 20 Februarie 1643, bailo Giovanni Soranzo raportă Dogelui, că Matei Basarab a dat 40 de miș de Reală Sultanului și 20 de miș de Reală Vizirului, iar Vasilie Lupu 22 de miș de Reală Sultanului și 22 de miș de Reală Vizirului (3).

Tot în anul când a murit fiul lui Vasilie Lupu, Ion Voevod, la Constantinopoli (1639), s'a săvârșit peste puțin din viață și Dómna lui Vasilie Vodă cea dintâi, Teodosca sau Teodosia *fata lui Bociok* (4). Ion Voevod era fiul lui Vasilie Vodă făcut cu această Dómna sa cea dintâi, fata lui Bociok (5). După mórtea ei, Vasilie Vodă rămas văduv, trimise pe postelnicul Enaki Catargiu în țera Cerchezescă, și de acolo i-a adus Dómna pe fata unui Mârzac de-a Cerchezilor, de o rară frumuseță, cu care a trăit până la sfârșitul său (6). La 28 Aprilie 1639 bailo Veneției Aloisio Contarini raportă Dogelui, că Vasilie Lupu, fiind rămas văduv, și-a luat de femei o Circasiană

(1) Documente din Veneția, ubi supra pag. 497. Nr. 573.

(2) Documente din Veneția, ubi supra pag. 503, Nr. 584.

(3) Documente din Veneția loco citato, pag. 523, Nr. 611.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 282, 283 și inscripțiile de la intrarea în biserică și de pe turnul mănăstirei Trei Ierarhi din Iași (publicate de Melchisedek, Notițe istorice și archeologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova, pag. 169—170. Bucuresci 1885).

(5) Familia *Bocioc* sau *Bucioc* era o familie veche Moldovenescă de boeri mari. Se păstrează un uric de la Gaspar Voevod din Iulie 7127 (1619), din Iași, prin care numitul Domn Gaspar Voevod vinde credinciosului său boer *Costea Bucioc Mare Vornic* o parte din satul Brăescii din ținutul Hărlău, ce a fost a lui Isac Balica Hatmanul, dar care s'a luat pe sēma Domniei, adecă s'a confiscat, de Stefan Vodă Tomșa, când Balica a fost venit cu invasie străină de oști Leșesci asupra lui Stefan Vodă Domnul său și a fost bătut și el și Leșii pe apa Jijiei și în drumul Sasul la vii pe Prut, unde a și căzut mort în luptă Balica Hatmanul. (Veți acest uric în Kogălniceanu, Archiva Romănescă, tom. I, pagina 54—55 ediția a doua, Iași 1860).

(6) Letop. Moldov. tom. I, pag. 277, 283. Σααρλάτος Βυζάντιος Ἡ Κωνσταντινούπολις, tom. II, pag. 424. — *Mârzac* sau mai corect *Mirza*, la Tatarii și la Cerchezi vra se dică de nēm înalt, sau coboritor din nēm domnesc; acest cuvânt (*Mirza*) derivă de la *mir*, adecă Domn, și *zade*, adecă fiu; fiu de Domn (Ἀθων. Κομνην Ὑψηλαντ. op. laud. pag. 773—774).

de neam Domnesc, de o frumuseță privilegiată: *di privilegiata bellezza*; că aducând'o în Moldova, a fost oprită în drum de Pașa de Silistra, pentru că, după legea turcască, nu este permis femeilor Circasiane, ca unele ce sunt de legea Mahometană, să trăiască cu creștini; însă Vasilie Lupu trimise Sultanului 50 de mii de Realî, și Caïmacamul Vizirului a dat ordin să-î dea drumul în Moldova. Legea n'a avut putere, observă molicios ministrul Veneției, ca să lupte cu aurul; și puterea aurului trimis în secret Sultanului de Vasilie Lupu, are să se simțescă curând, adăoga Contarini, în efectele sale contra Domnilor Valahiei și a Transilvaniei... (1).

Fiul lui Vasilie Lupu Voevod, Stefan, saŭ Ștefanuță Voevod, care aŭ domnit în Moldova la 1658—1662, aŭ fost făcut cu acêsta a doua dómna a lui Vasilie Lupu, și s'aŭ născut la 1641, cum se citește în inscripția slavonescă ce este pe lespedeza mare de marmoră așezată sub racla cu móștele Sântei Paraskevei când s'aŭ adus, în acest an, sântele móște în Iași (2).

Vasilie Vodă, neastâmpărându-se, începe la sfîrșitul anului 1638 o a doua saŭ, mai bine ȕicînd, o a treia expediție contra lui Matei Basarab.

Vasilie Lupu cãlcă din nou Valahia tot în acest an 1638 tómma (3) cu o armată puternică; dar Matei Vodă, pregătit și în așteptare, îl bate din nou la satul Nenișorî pe apa Ialomița (4). Contimporanul Mezeray ne spune, descriind aceste evenimente, că «Matei Basarab, încãlecând ca să plece contra lui Vasilie Lupu, aŭ trimis cu grăbire un boer cu scrisóre către Sultan, prin care 'l asigura că este gata să lase domnia și puterea în mânilorî-cãruî grec din coprinsul Imperiului, care ar plăcea împăratului, ca să 'l trimetă Domn în Valahia; dar fiind-că Sultanul este isvorul dreptății și al ecuităței, el (Matei Vodă) nu crede că-î va porunci să se desbrace de Domnie, ca să îmbrace cu ea *pe cel mai crud dușman pe care 'l are pe pãmînt*, și care, prin duplicitatea și prin viclenia sa, este cauza tuturor turburã-

(1) Documente din Arhiv. Veneției, ubi supra pag. 595. No. 587, tom. IV part. II.

(2) Veđi inscripția în Melchisedek, Notițe istorice și archeologice, paginile 171—174.

(3) Kemeny Ianos apud Șincai, Chronic. Rom. III. 32.

(4) Istoria Țerii Românesci. Manuscript găsit în Chișinău, tom II, pag. 91. București 1859.

rilor câte se întemplă în toate zilele» . . . Când acest trimis al lui Matei Vodă eșia de la Sultan, un al doilea intra aducând scirea învingerei lui Vasilie Lupu. . . (1).

Dar și după această Vasilie Lupu nu se dă remas. El pregătesce o nouă oștire și o nouă expediție contra lui Matei Vodă Basarab.

La 10 Octombrie 1639 Aloisiu Contarini raportă Dogelui, că Matei Basarab este îngrijat, vădând că Vasilie Lupu pregătesce o oște mare, și că în cercurile politice din Constantinopoli se crede că Sultanul este într'o înțelegere secretă cu Vasilie Lupu : «*hora si crede, che li Turchi per convivenza secreta rallentino la manu al Moldavo per oprimar il Valaco, come quello che ha dato più segni di defidenza che sta unitissimo col Transilvano, et che bene s'intende col l'Imperatore etiam dio, come altre volte ho scritto*» (2); iar la 13 Noembrie 1639 Contarini raportă că Pórta s'aú declarat dușmană lui Matei Basarab, că s'aú dat ordine pașei de Silistra, să fie gata ca să calce Valahia și să siléscă pe Matei Basarab să fugă; că același ordin s'aú trimis și Hanului Tătarilor; că tronul Valahiei s'aú dat fiului lui Vasilie Lupu, ca să întrunéscă în mânilé sale și ale fiului său ambele Principate Moldova și Valahia; că Vasilie Vodă aú fágăduit Sultanului 500,000 de realí efectiví *cinquecento Mille reali effettivi* și să urce tributul anual al acestor două principate către Turcia la suma de 300,000 de realí, și că Sultanul trimite lui Matei Basarab firman de mazilire (3). La 20 Noembrie 1639 Contarini raportézá Dogelui că Matei Basarab aú tăiat capul (4) Ciaușului turcesc care-í ducea firmanul de mazilire, și că se gătesce să se opue cu armele. Bailo Veneției califică prin raportul său pe Matei-Vodă de «om bătrân dar îndrăsneț, *uomo attempato, ma corragioso*» (5).

În ziua de 8 Februarie 1640 móre, din cauza desfrânărilor sale, Sultanul Murat IV *beñivul*, în vréstă de 34 de ani, după 17 ani de Impărăție. Étă cum descrie Chassepol mórtea acestuî

(1) F. E. du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 163—164. Paris 1650. Observăm că datele acestor trei resbele ale lui Vasilie Lupu contra lui Matei Basarab nu se potrivesc între Chronicarul Miron Costin și Șincai.

(2) Documente din Veneția, ubi supra tom. IV, part. II, pag. 503. No. 588.

(3) Documente din Arh. Veneției pag. 506. 507. No. 590.

(4) Așa se credea.

(5) Document.Veneț. pag. 508. No. 591.

becriă : «Le Sultan Murat fit une débauche avec le Sélictar, le Cam Gumer, Machut et Jarzei, deux autres persans, dans laquelle il fit de si grands excès de vin de Malvoisie et de rossoly, qu'il se mit le feu dans les entrailles, et tomba dans une fièvre ardente, dont il mourut peu de jours après, en 1640, âgé de 34 ans, et en avait regné 17» (1). În locul lui Murat IV urmează frate-său Sultan Ibrahim I, care fu resturnat și ucis la 8 August 1648. Amendoi Domniî Români plecă la Constantinopoli să se închine noului Sultan Ibrahim I, ducându-î daruri bogate. Cu această ocazie Vasilie Lupu părește la Pörtă pe Matei Basarab, urmărind vechile sale scopuri.

Turcii vădend că Matei Vodă s'au întărit cu bani și cu oști, și că are pe Ardeleni prieteni, avea și ei poftă să'l mazilască, dar nu cuteza să facă această fățiș, ci lucra să'l prindă cu vre un meșteșug (2).

Sultanul decretă dar scoterea lui Matei Vodă, și trimise în anul 1639 la Bucuresci, pe un Skimni-aga; însă Matei Basarab, simțind lucrul, trimite câți-va căpitanii cu steagurile lor la Copăcenii, și aceștia prind pe Skimni-aga, îi iaă cărțile de mazălie și le duc la Matei Vodă, ear pe turc îl oprese întâiū la Copăcenii, apoi il duc la Târgoviște, unde Matei Vodă il ține ascuns, până când cu bani și cu mijlocire și-au așezat earăși *Domnia*; după această, dăruind bine pe Skimni-aga i-au dat drumul de s'au dus înapoi la Tarigrad. Nicii astă dată n'au putut isbuti dar Vasilie Lupul, care trimisese și el, cu Skimni-aga, pe un boer credincios al său pe Costea Caragea, ca după citirea *firmanului de maziliă se apuce* pe boerii Munteni cu vorbe bune și cu făgăduințe de la Vasilie Lupu, mai ales că Costea Caragea avea în Valahia boeri mari pe frații săi, a nume pe Pavlake Banul și pe Apostolaki, care putea să întorcă și pre cei-alalți boeri de la Matei Vodă...(3).

Acum Sultanul, îndemnat de amicii lui Vasilie Lupu, trimite pe Sinan-pașa cu oște, (1640) să prindă pe Matei Vodă. Vizirul dă ordine lui Sinan-pașa, care se afla la Isaccea, să plece

(1) Chassepol, Histoire des Grands Vizirs Mahomet Coprogli pacha et Achmet Coprogli pacha, pag. 33—34. A la Haye 1716.

Muza lui Alecsandri au scris despre acest Sultan o frumoasă legendă *Murad Gazi Sultanul și becri Mustafa*, pe care mi-a dedicat'o

(2) Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 35.

(3) Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 34.

cu armata sa contra lui Matei Vodă, și să-l pierdă prin vre-o cursă, sau să-l prindă și să-l ducă la Pórtă. Matei Vodă, informat prin spionii săi, strânge óstea sa, și se gătesce de apărare. Sinan-pașa ajunsese grabnic în préjma Bucurescilor, și împărțindu-și armata în două corpuri, se așeză la Cotroceni și la Vitana, din jos de Văcăresci. Matei Vodă înconjură cu óstea sa Bucurescii, din toate părțile, așteptând ce va face Sinan-pașa, care, vedând că nu isbutese în uneltirile sale ascunse, trimite răspuns lui Matei Vodă Basarab, că n'a venit la Bucuresci de voia sa, ci din îndemnul lui Vasilie Vodă, și că vedând nedreptatea, se întorce de unde a venit. Matei Vodă trimite daruri bogate și bani lui Sinan-pașa, la plecare. Vizirul Cara-Mustafa-pașa, vedând că n'a isbutit nici acum, urzesce o nouă cursă ca să tragă pe Matei Vodă la cetatea Albă, să-l încunjure și să-l prindă. În Iunie la 1640 Vizirul ordonă decii lui Sinan-pașa să mérégă cu armata sa la Oblucița (Isaccea), ear lui Vasilie Lupu, să mérégă cu óstea sa la Cetatea Albă (Akkerman), și tot la cetatea Albă a trimes porunci și lui Matei Vodă și Hanului Tătarilor să mérégă cu oștile lor, și să aștepte acolo instrucțiunii secrete de la Pórtă. Vizirul pretesta că Cazacii fac mari stricăciuni Turcilor pe Marea Négră; însă el cugetă să ia ast-fel pe Matei Basarab la mijloc, și de o parte Vasilie Lupu de altă Sinan-pașa și Tătarii, să-l bată de istov, să-l prindă, și să-i trimită Capul Sultanului.

Matei Basarab, încreșându-se la început, s'a supus ordinilor, și plecă cu óstea sa spre Cetatea Albă; dar în drum, denunțându-i-se cursa, se întorse grabnic la Târgoviște, trimetând răspuns Pașei, că s'a îmbolnăvit pe drum și că nu póte să mérégă în persónă, dar trimete cu óstea sa pe un locoșitor al său. Apoi Matei Vodă serie și supune Sultanului îndreptările sale, și tot o dată propune lui Racozi I să facă ceva într'o unire cu el, ca să răstórne, prin orî ce chip, din domnia Moldovei, pe dușmanul lor obștesc, pe Vasilie Lupu (1).

După a doua bătae și risipă suferită de Moldoveni la Nenișorî, câți-va prietini, în capul cărora era Patriarhul Ierusalimului Paisie și Mitropolitul Moldovei și Sucevei Varlaam, vè-

(1) Φωτεινός Istor. Daciei, tom. II, pag. 180—182. Τουνοουολή Ιστορία της Βλαχίας, pag. 273. Viena 1806. — Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 36 — Letop. Mold. I, 276.

dând atâtea nenorociri peste amândouă țările și atâtea vărsări de sânge, aș stat să împace pe Vasilie și pe Matei Voevođii.

În acest scop Mitropolitul Varlaam aș făcut mai multe călătorii la Târgoviște, la Matei Vodă. Insuși Principele Transilvaniei Rakozzi I aș intrat și el la mijloc ca să-i împace. La 1640 Rakozzi trimise soli la Suciava, către Vasilie Lupu, ómenii însemnați și înțelepți, pe Stefan Szuloc Comitele districtului Cluj și pe Ioan Daniil Vice-căpitan al districtului Utvarchei, ca să-i propue împăcare cu Matei Vodă, arătându-i că Domnul Valahiei se plânge că el (Vasilie Lupu) sta acum în relații și dese solii cu Polonia, spre a căpăta și de acolo ajutor contra lui. Vasilie Lupu, răspundând lui Rakozzi printr'o lungă epistolă, negă că ar sta în relații, pentru acest sfârșit, cu Polonia; ȓice că el însuși este doritor de pace și făgăduesce, că peste puține ȓile va trimite soli lui Rakozzi și că-i va răspunde tot o dată și despre cele-lalte trebii despre care i-aș vorbit prin soli săi; iar la 19 Iunie 1640, Vasilie Lupu scrie Senatului Transilvaniei, că după făgăduința ce aș dat lui Rakozzi, trimete soli pe *Toma Cantacuzino* mare stolnic și pe *Andrea Plantos* secretarul său intim, cu deplină putere de a trata despre împăcăciunea cu Matei Basarab și despre cele-lalte trebii politice, pe care soli săi le vor arăta verbal. Atât epistola lui Vasilie Lupu din 17 Iunie 1640 răspundătoare către Rakozzi I, cât și epistola sa din 19 Iunie 1640 către Senatul Transilvaniei și către consiliarii și asesorii Principelui Transilvaniei, se păstrează și sunt publicate. Fiind prea lungi, nu le mai reproducem aice, ci le recomandăm cititorilor nostri (1). Cu tóte acésta împăcarea nu isbuti atunci (2).

Domnii Matei Basarab și Vasilie Lupu, se împăcară mai târȓi, la 1645, după mijlocirea Patriarhului Paisie și a Mitropolitului Moldovei, și spre semn și întărire de împăcare și de prietenie, Vasilie Vodă aș zidit cu cheltuiala sa o mănăstire de Pétră în Târgoviște: «Acésta este mănăstirea *Stelii*, încunjurată cu zid de pétră, și purtând în fruntea ei marca Moldovei. Biserica este frumoasă și naltă, și are două elegante cupóle cu

(1) Veȓi aceste două epistole a lui Vasilie Lupu Voevod, în *Török-Magyarokori Allam-Okmánytár*, tom III, pag. 66—68, Nr. XXXIII. și pag. 68—69 Nr. XXXIV.

(2) *Șincăi*, Chron. Rom. tom. III, pag. 33.

mai multe cruci, pentru a căreia poleitură numai Vasilie Vodă aŭ cheltuit 700 de galbeni de Veneția; iconostasul de artă rusească e foarte splendid și are trei uși. Din toate mănăstirile din Târgoviște, mănăstirea Steliî este cea mai frumoasă». In această mănăstire aŭ fost găzduiți la 1650, de Matei Vodă Basarab, Patriarhul Antiohiei Macarie și Arhidiaconul sĕu Paul de Alep, care ni-aŭ lăsat descrierea Mănăstirei Steliî (1). Aice in mănăstirea Steliî, mai nainte o mică bisericuță, era îngropat *Nicolae Vel Agă*, tatăl lui Vasilie Lupu Voevod. Eță traducerea inscripției slavonesci de pe pétra de-asupra ușei a doua a Bisericei, care ne lămurescĕ despre fondațiunea mănăstirei și despre *amintirea lui Nicolae Vel Agă*, tatăl lui Vasilie Lupu Voevod.

«Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu sporul Duhului Sfânt. Inchinătorul intru Christos Dumneđeu și in sfânta și de viață făcătoare și nedespărțită Treime, Ion Vasilie Voevod cu mila lui Dumneđeu Domn Țerii Moldovei. Acest sfânt Hram al Invierei Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Christos, *mai nainte zidit de Stelea negușitorul*, și unde aŭ fost *astruciat corpul reposatului părintelui meu Nicolae Vel-Agă*, când ne-aŭ dăruit Domnul Dumneđeu cu Domnia Țerii Moldovei, stricat-aŭ acea de mai naintea noastră Sânta Biserică, și sperând in ajutorul lui Dumneđeu, am inceput a o reedifica in zilele fratelui nostru Ion Matei Basarab Voevod cu mila lui Dumneđeu Domn țerii Ungro-Vlahiei. Și s'aŭ isprăvit cu voia lui Dumneđeu in luna Septembrie 10, anul 7153. — Scris-aŭ Apostol» (2).

Mormântul lui *Nicolae Vel-Agă* tatăl lui Vasilie Vodă, in Târgoviște și cuvintele contimporanilor Miron Costin și du Mezeray, cum că Vasilie Lupu trăia rău și in dușmănie cu Matei Basarab, *âncă de când era numai boer*, (3) dovedesc, că familia lui Vasilie

(1) Travels of Macarius, in Arhiva Istor. a României. tom. I, part. II, pag. 88—93.

(2) 7153 adecă 1645. — Veđi Fotino, Istor. Daciei tom. II, pag. 180. — Calendar antic pe anul 1875, pag. 91.— și N. Ionescu, discurs asupra epocii lui Matei Basarab și Vasilie Lupu, pag. 74. Iași 1868.

(3) Letop. tom. I, pag. 278. — Du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 163. Mezeray reproduce cuvintele lui Matei Basarab, cum am veđut mai sus, că Vasilie Lupu îi era *dușmanul cel mai crud cel are in această lume... le plus cruel ennemy qu'il eust au monde...*

Lupu, venind de peste Dunăre, a stat mai întâiu în Valahia, și de acolo a trecut în Moldova. Dimitrie Cantemir țice că Vasilie Vodă se chiea și înainte de ungere *Lupul*; diplomații și istoricii străini contimporani, în relațiunile lor, îl numesc tot d'auna *Lupulo*. Mai nainte de domnie, Vasilie Vodă era cunoscut în Moldova și se nunea simplu *Vasilie Vornicul* (1). În Moldova esista acéstă familie de boerî mari *Lupu*; așa găsim la 1654 pe *Evstratie Lupu* Mare Vornic de țera de jos, într'un uric de la chiar Vasilie Voevod, aflător între documentele Episcopiei de Huși (2). Póte că acest Lupu să fi fost rudă cu Vasilie Lupu Voevod.

Cantemir în Descrierea Moldovei, pe care a scris'o latinesce, țice: *Basilius, ex Epiro oriundus, qui cum antea Lupus vocaretur, in consecratione ita oppellari voluit* (3); a-decă: «*Vasilie de la Epir, care numindu-se și de mai nainte Lupul, la ungere încă așa a vrut a fi chieat.*» (*Traducerea Acad. Române*, pag. 46) E' fórté mult greșită traducerea din ediția din Iași, de la 1851 când serie: «*Vasilie I de la Epir saũ Albania, carele se chiea Lupul, însă la ungere aũ dobândit numele acesta.*»(4)...

Asemenea și Matei Basarab, spre semn și întărire de împěciuire și de împrietenie cu Vasilie Lupu Voevod, aũ zidit, tot atunci în Moldova *Mănăstirea Soveja*, în ținutul Putnei, plaiul Zăbrăuții, așezată în fundul munților Vrancei, în valea Dragomira, cum dovedesce inscripția de asupra ușei bisericei.

Schitul Soveja, se zidise întâiu la 1613 de Ieromonahul Partenie de la mănăstirea Bisericianii, cu ajutorul Țarului Moskvei Mihail III, cum dovedesce actul subscris de Mitropolitul Moldovei și Sucevei Varlaam, de Evloghie Episcopul Romanului, de Anastasie Episcopul Rădăuților și de Gheorghie Episcopul de Huși. În țilele resbóielor dintre Matei Basarab și Vasilie Lupu, acest schit aũ fost pustit și stricat de către aliații Ungurii și Munteni. Acum Matei Vodă îl restaura și făcea din schit o mare mănăstire, în amintirea împăciuirii sale cu Vasilie Lupu, și după stăruințele Mitropolitului Varlaam. Iată, în

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 268. 270.

(2) Episc. Melchisedec. Chronic. Hușilor, pag. 67.

(3) Descriptio Moldaviae, Part. II, cap. 2, pag. 45 edit. Academiei Române, Bucuresci 1872.

(4) Descrierea Moldovei, pag. 90, ediția a doua, Iași 1851.

traducere românească, inscripția de asupra uzei bisericeii de la mănăstirea Soveja, scrisă slavonesce la 1645 :

«Cu ajutorul lui Dumnezeu, cu porunca și cu cheltuiala Pré pécătoshui rob al lui Dumnezeu Io Matei Basarab Domnul și Voevodul a totă țera Ungro-Vlahiei, și a soției sale Dómna Elena, s'a ridicat acest Dumneđeesc Hram al Nascerei Domnului Dumnezeuului și Mântuitorului Nostru Iisus Christos, afară de hotarele Țerii noastre, în locul Moldovenesc al Vrancei. S'a zidit cu bine-voința și cu condescendența la voința Noastră a preiubitului fratelui Nostru Domnul Moldaviei Io Vasilie Voevod, în anul facerei lumii 7153» (1). Lângă biserică se zidiră și palatură Domnescă, cari aũ ars și s'aũ surpat în vremile din urmă (2).

Dar pacea dintre Domni Vasilie Lupu și Matei Basarab n'aũ ținut mult. Nu se scie ce aũ mai pus la cale în secret Rakozzi I cu Vasilie Lupu prin solii acestui din urmă mai sus numiți. Se scie numai că Rakozzi și Vasilie Lupu aũ tractat cu acea ocașie despre lucruri foarte mari și foarte tașnice, cum vom vedea mai jos.

Abia trecură cincă ani, și Vasilie Voevod cugeta iară și să pregătea să calce din noi Valahia. Turcii privise cu nemulțumire acea împăcare, și îndemna într'ascuns pe Vasilie Lupul spre 'dușmăni nouă (3). Dar era cineva care îndemna și așia necontentit și pe Matei Vodă spre vrajbe și spre lupte: era doi minisri ai lui Vodă Basarab care, din nenorocire, avea asupra lui o mare înriurire. La 1649, se ridicase doi boeri în Valahia, cari aũ adus pe Matei Vodă la atâtea rele, de mai i-aũ întunecat numele. Unul din acestia este *Ghinea*, grec, născut în Rumelia, care în tinerețe se numea *Țucala*, adecă Olar. El s'aũ însurat în Valahia și prin acestă însurătore a moștenit satul Bracean de lângă Olt în județul Romanași. Matei Vodă aũ făcut pe Ghinea Visternic, ademenit de vorbele sale, și i-aũ dat mare putere; dar el întrebuința puterea sa în rău și numai spre stórceri. Cel-lalt boer era *Radul Vărzariul*, Armașul cel

(1) Fotino, Istor. Daciei tom. III, pag. 94. Melchisedek, Chronica Romanului, tom. I, pag. 259—267.

(2) D. Frunđescu, Dicțion. topograf. și statistic a României, pag. 452. Melchisedek, Notițe istorice și archeologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova, pag. 93—101.

(3) Φωταυός, Istoria Daciei, tom. II, pag. 180.

mare: cea ce era Ghinea în financie, era Radu Vărzariul în trebile ostășesci și în cele din afară. Radu Vărzariul era de viță Român; el fusese grădinar la Ploesci, și de aceea era poreclit *Vărzaru*. Acesta din pruncia sa a fost om rău, sfădalnic și crud, dar ostaș viteaz, și prin acesta a ajuns de s'a făcut Armaș mare. Acest boer a întors puterea sa spre asuprirea locuitorilor țerei; el asupra și prăda pe toți, și nimene nu îndrăsnea să i se opună. Numele lui era așa de gróznic, în cât, când îl auzea cineva, său când își arunca în sus buzduganul, toți se ascundea de frică. Pe Domnul său Matei Vodă pururea îl ațîța contra lui Vasilie Lupu Vodă, ba chiar îl făcuse de nu mai credea nici pe Rakozzi. Așa aș ținut el necurmat prepusul și vrajba între acești trei Domni... (1)

În timpul păcei dintre ei, Domni Matei Basarab și Vasilie Lupu aș făcut multe așezăminte folositoare țerilor surori, aș întemeiat școli pentru limba românescă, grecescă, latinescă și slavoneșcă, aș ridicat mănăstiri, spitaluri, bibliotecă, tipografii, aș alcătuit Codici de legi, aș regulat financiele, și aș contribuit la înflorirea agriculturii și a comerțului, în cât țerile noastre începuse a înflori în toate privirile.

Vasilie Lupu cugeta dar să începă din nou călcările sale în Muntenia. Giovanni Soranzo, bailo Veneției, raporta Dogelui la 1646, că Vasilie Lupu se afla în corespondențe întinse și secrete cu Beharam-Aga, *chehaia Sultanei-mume* (2). Acesta era lucru mare. *Sultana-mumă* avea o înriurire nemărginită asupra Sultanului: tot ce vroia se făcea numai de cât. La 1644 Marele Vizir Mustafa-pașa, voind să facă unele lucruri după capul său și displicând Sultanei-mume, a fost sugrumat: «En 1644, (serie contimporanul du Mezeray) Mustapha-bacha Grand-Vizir fort absolu dans sa charge, *fust estranglé pour avoir despleu à la Sultane-mère* (3). Vasilie Vodă avea în Seraiul Sultanei și pe o fiică a sa, pe care o dăduse ostatic la 1645, ca să potolască prepusul care l avea Turcii, de când își măritase fata cea mai mare după Radziwil (4); de o-dată însă isbucniră lup-

(1) Șincai. *Chronica Român*. tom. III, pag. 50.

(2) Docum. din Archiv. Veneției, ubi supra, tom. IV, part. II, pag. 547.

(3) F. E. du Mezeray, *Histoire des Turcs*, tom. II, pag. 172. Paris 1650.

(4) Kemény Janos, *Autobiografia sa*, ad an. 1648. apud Șincai, tom. III, pag. 47, și raportul lui Giovanni Tiepolo, ambasadorul Veneției din Polonia, citat de Dora d'Istria, *Gli Albanezi in Rumenia*, pag. 6, 7.

tele sângerose între Vasilie Vodă și Hatmanul Cazacilor, vestitul Bogdan Hmelnițki, numit de Chronicariii nostri *Hmil*, — pentru fiica sa Domnița Ruxandra, cea mai frumoasă fată din toate țările vecine. Vasilie Vodă, renumit pentru averea sa și tată cu fete frumoase, mărită la 1645 pe una, pe Domnița Maria, după Ioan Radziwil Palatinul Lituaniei. Această căsătorie rădica-se furtună mare în sfatul țerei, pentru că Radziwil era catolic, și pentru că Turcii privea rău această apropiere și înrudire a Moldovei cu Polonia. Miron Costin ține de rău pe Vasilie Vodă că a făcut-o: «de mirat a rămas vacurilor, ține el, această căsătorie, cum a răput suferi inima lui Vasilie Vodă, să se facă; și multă vreme s'a ră frământat acest lucru în sfat, și câțiva pe atunci apăra acest lucru să nu fie, ales Toma Vornicul și Iordaki Visternicul care *capete ca acele abea de a ră avut țera când-va, sa ră de va ră abea*. I ră ținea lui Vasilie Vodă și pentru legea rătăcită și un lucru *nu fără de grijă despre împărăția Turcului*. Avea Vasilie Vodă pozvolenie de la Turci, însă era acea pozvolenie din banii, nu din inima Turcilor; iar Toderășco logofetul și Ureche Vornicul, sta asupra acestei nunte să se facă» ... (1).

Când a măritat Vasilie Vodă pe fiica sa Maria după Ioan Radziwil, a trebuit se deie zălog, în Seraiul Sultanului, pe a doua sa fiică, spre a liniști prepusurile Turcilor, cum ne încredințază Kemeny Ianoș și raporturile Ambasadorilor Veneției din Constantinopoli. Pe o altă fiică a lui Vasilie Lupu, pe Domnița Ruxandra, o cerea acum Timuș, fiul Hatmanului Cazacilor Bogdan Hmelnițki. Domnița Ruxandra era fata cea mai frumoasă și cea mai învățată din toate fetele și nevestele de prin Polonia, Moldova, Valahia și țera Căzăcescă, și Timuș, vădend-o o dată la Iași, fiind venit în solie la Vasilie Vodă, rămășese îndrăgit nebun după ea; apoi bătrânul Hatman Bogdan Hmelnițki cugeta ca prin această căsătorie să ridice, cu ajutorul lui Vasilie Lupu Vodă, pe fiul său Timuș pe tronul Moldovei sa ră la Valahiei (2). Ceea ce pare de mirat este că și Domnița Ruxandra, când a vădută întâia dată pe Timuș, l'a îndrăgit, de și, după mărturia contemporanilor, Timuș «număi singur chip avea de om, ear totă firea

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 234. *Toma Vornicul și Iordachi Visternicul* era Toma și Iordachi *Cantacuzino*.

(2) Charles Forster, Pologne, pag. 116.

de heară... (1)» Vasilie Vodă nu voia să dea pe Domnița Ruxanda Cazacului, aducând drept pretest că s'ar supăra Sultanul pentru această cuscrie; el prefera să o deie după Principele Dimitrie Vișnevețki, Castelanul Cracoviei, care o cerea și el cu stăruință. Hmelnițki căpătă voe de la Sultanul pentru această căsătorie, dar Vasilie Voevod refuză acum, limpede și curat, de a-și mărita fata *după un sălbatec*. Hatmanul Bogdan Hmelnițki, aușind acest răspuns, calcă Moldova la 1650, cu 16,000 de Cazaci și cu 20,000 de Tătari. Vasilie Lupu chémă în ajutor pe Potoțki cu Polonii. Hmelnițki bate óstea lui Vasilie Lupu, și Domnul Moldovei fuge la Hotin, așteptând pe Potoțki; dar Potoțki nu cuteza să deie pept cu o putere așa de mare. Vasilie Lupu nevoit, face pace cu Hatmanul Cazacilor, făgăduind că va da pe fiica sa după Timuș, că va plăti Tătarilor o despăgubire de 600,000 de lei, și face logodna. Bogdan Chmelnițki, increșându-se în legătura logodnei, corespundea cu Pórta dându-și sfatură contra Poloniei, și scrisorile le trimetea prin viitorul seú cuseru Vasilie Lupu; dar acesta oprea scrisorile și le trimetea Senatului Poloniei. Pentru această îndatorire și ca să-și arate recunoscința, dieta Poloniei votă lui Vasilie Lupu Voevod, la 24 Decembrie 1650, indigenatul Polon. Decretul Regelui Ioan Cazimir, despre acest indigenat, s'a publicat de Dogiel în întregul seú (2)

După retragerea oștilor Căzăcesci din Moldova, Vasilie Vodă nu mai vroii să-și împlinésca făgăduința, ci găsi mijlocul să încurce pe Cazaci în rebel cu Polonia; dar Vitezul Hatman Chmelnițki, silesce pe Poloni, cu armele în mână, să închee în 28 Septembrie 1651, pacea de la Bialecerkva, și trimete răspuns lui Vasilie Lupu, că'l va visita astă-dată cu 100,000 de Cazaci. Domnul Moldovei chémă în ajutor pe generalul polon Calinowski; dar Cazacii îl bat și pe acesta, și impresoră Camenița. Timuș intră în Moldova cu armata sa, și în luna lui Iunie 1652, se face nunta în Iași (3).

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 296.

(2) Dogiel, Codex diplomaticus Regnis Poloniae et Magni Ducatu Litvaniae tom. I, pars I. II. pag. 620. Vilnae 1758. — Veșt și Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 51.

(3) Laurian, Istoria Românilor. pag. 455. București 1873. — Miron Costin ăice că nunta lui Timuș Hmil cu Domnița Ruxandra, s'a făcut în al 18-lea an al Domniei lui Vasile Lupu, adecă la anul de mai sus 1652.

Hatmanul Bogdan Chmielnicki, înainte de-a declara rebel lui Vasile Lupu Voevod și de-a călca Moldova, la 1650, încheiase la 16 Septembrie 1650, în prevederea acestui rebel, un tratat de alianță cu Principele Transilvaniei Rakozzi II, co-prințitor că dacă el, Hatmanul Chmielnicki, va avea rebel cu Domnul Moldovei, *cum illustrissimo Principe Moldaviae*, -- Principele Rakozzi să aibă a-î da ajutor, precum și la cas când Polonii său vre un alt inamic ar năvăli în țara Hatmanului Cazacilor, Principele Rakozzi să nu'l părăsescă ci să-î dea ajutor, adăogând că pentru asemenea eventualitate el (Chmielnicki) are și ajutorul Tătarilor (1).

Aceste întâmplări amânără hotărîrea lui Vasile Vodă de a călca din nou Valahia.

Înțeleptul Matei Basarab prevedea însă, că pacea sa cu Vasile Lupu nu va ținea mult, se pregătea să i se pótă opune într'un chip hotărâtor, și căuta să'l răstórne de pe tronul Moldovei. Matei Basarab închease, precum am văđut mai sus, alianță cu Rakozzi I Domnul Transilvaniei, de frica lui Vasile Lupu. Dar la 11 Octombrie 1648 Gheorghie Rakozzi I muri, lăsând moștenitor pe fiul său Gheorghe Rakozzi II, bărbat vitéz și de mare talent, dar prea ambițios și îndrăsneț până la nebunie. Am văđut că la 1640 soliî lui Vasile Lupu, Toma Cantacuzino și Andrea Plantos, trimiși în Transilvania pentru a tocni împăciuirea dintre Matei Basarab și Vasile Vodă, și pentru alte trebî, aű tratat cu Rakozzi I *despre afaceri foarte mari și foarte secrete*, Abia muri Rakozzi I, la 11 Octombrie 1648, și Vasile Lupu însciințat de mórtea sa, scrie din Iași, ęece ęile după mórtea lui Rakozzi I, o scrisóre grabnică lui Kemeny Ianoș, principalul sfetnic și General al defunctului Principe, rugându'l pentru numele lui Dumneđeű, să păstreze cea mai deplină tăcere asupra trebilor și relațiilor ce se pusese la cale în secret între el, Vasile Lupu, între Rakozzi I și între dĕnsul Ioan Kemeny, și ca tóte acele să rămăie înmormĕntate cu mórtea Principelui Rakozzi I, și nimic din acele taĭne să nu iasă la lumină : <rogo ut ea omnia, de quibus oretenus egimus, *alto premantur silentio*,

(Letop. Moldov. tom. I, pag. 296). Acestă dată e mai sigură de cât datele însemnate de Engel (1653) și de Gronski (1651) pe care le citéză Șincai (tom. III, pag. 52).

(1) Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII, pag. 39, Budapesta 1874.

nec in lucem prodeant, sed *cum mortuo Principe, tanquam cum principali hujus negotii causa, aeternum moriantur*»...(1) Acésta scrisóre se légã cu solia secretã, în care Kemeny Janoş a fost trimis grabnic la Iaşi, de Rakozzi I, la anul 1648, la Vasilie Lupu Domnul Moldovei şi despre care însuşi Kemeny relatează următoarele în autobiografia sa :

«In anul 1648 iarăşi s'aũ înbolnãvit Gheorghie I Rakozzi pe calea către Gurghiu (2) care i-aũ fost pururea primejdiósã ; şi mai nainte de a porni el din Cluj, aũ sosit la densusl *Stefãn Gheorghitã logofetul, solul Lupului Vodã*, cu vorbe bune şi cu daruri, şi între cele-alalte scriea Lupul lui Rakozzi pre ascuns *cã are de a vorbi despre lucruri, care nici solului sãu nu le pôte încredința*: drept care rógã pe Rakozzi, *ca sã trimiță la el pe mine Kemeni Ianoş*. Din acésta scrisóre a lui Vasilie Lupu mare vorbã şi gânduri aũ urmat; totuşi Principele Rakozzi aũ rãspuns *cã mē va trimete*, dar pentru ce, nu sciea niminea. Principele în Gurghiu din çi în çi mai rēũ s'aũ bolnãvit, totuşi m'aũ pornit pe mine de acolo, dãndu'mi instrucțiunile aceste : *Eatã mergi, dar imi pare rēũ pentru mergerea ta, pentru cã mē tem de omul acel viclén*, ne sciind pentru ce te chiamã... Il întrebaiũ, de ce te temi, Mãria ta ? numai ca sã nu mē oprescã acolo, saũ şi pentru altã causã mai grea ? şi-mi ñise «fiind cã darea țerii Turcii vreaũ sã o ridice le 15000 de galbeni, care mai nainte aũ fost 10000 de galbeni (şi pentru aceia pe doi ani trecuți nici am trimis'o la Tarigrad), dar de se înțelege Vasilie Lupu cu Pórta, şi pe tine te va trimete pentru aceia la Tarigrad ? de unde de voi voi sã te scot, mai mult va trebui sa plãtesc, de cât face darea pe doi ani». Eũ, auñind acesteã, i-am mulțumit, şi am pornit. Insa vėđend slãbiciunea Principelui *mē temeam de viclenia lui Lupu Vodã*, de cumva s'ar întâmpla sã mórã Rakozzi în timpul cât aşi fi în Moldova; şi dar am ordonat Dregãtorilor din Haromsek, din Ciuc, şi din cele-alalte scaune, ca pãnã când nu mē voiũ întorce, sã nu slobodã pe nimene în Moldova, afarã numai pre aceia ce ar fi trimiși la mine. Cãt am sosit în Moldova, Vasilie Lupu Vodã aũ primit cu mare cinste suita mea şi pe mine, cum am eşit din

(1) Veđi acésta scrisóre din 21 Octombrie 1648 în Török-Maghiarkori Allam-Okmanyár, tom. III, pag. 411, No. CCXVIII.

(2) *Gurgiu* saũ *Gurghiu* oraşel aprópe de Szasz-Regen în Transilvania.

strâmtórea Totruşului, trimiţend un boer de frunte, cu mai mulţi lângă el, să mă ducă până la Iaşi. Ear apropiindu-mă de Iaşi, aū eşit însuşi Vodă, cu rădvanul cel mai de frunte, şi cu oşti, inaintea mea, şi m'aū petrecut la gasdă, unde m'aū aşezat in case fórte împodobite cu armoriuri, cu ceańnice, scafe şi blide de argint, şi cu alte unelte. Mergerea la audienţă şi ospăţ de vr'o câte-va orī, încă cu mare pompă s'aū făcut, ear când aū vorbit cu mine, *nicī tălmaciul lui Rakozzi pe care îl dusesem cu mine, nicī pre al sēū, l'aū chiebat, ci cum an sciut Romănesce aşa am vorbit*; ear vorba cea tăinuită era acésta, că de la ómenī siguri aū auđit, că Leşiī ar vroi sē le fie Rakozzi Craiū, şi că vroesc sē'l chieame la Seimul ce se va ţinea pentru alegerea Craiului, in locul lui Vladislas IV care murise, care lucruri vrând sē le facă cunoscute lui Rakozzi, dimpreună se făgăduesc că in tóte iī va fi spre ajutor, *numai Rakozzi să'rī fie şi el lui prieten şi să se înţelégă cu dēnsul şi cele-alalte*. Despre aceste şi mai multe am vorbit, şi măcar că nu aveam instrucţiī de la Rakozzi ce să fac, ci numai pe credinţa mea le lăsase tóte, i-am mulţumit, şi, după mai multe vorbe, am convenit: 1° Că de s'ar întâmpla ca stăpănul meū să mérgă cu oşti in Polonia, acelora să le fie slobod a trece prin Moldova; 2° că de ar vroi Rakozzi să aducă oşti in Moldova, să'i fie slobod; 3° că de va avea nevoie de bani împrumut, fiind că nu'şi póte purta Visteria cu sine, să'i dea până la 10,000 de galbenī; 4° că Vasilie Lupu să se nevoéscă la Pórtă din tótă inima, a ajuta pe Rakozzi, stăpănul meū; 5° că de i ar şi porunci de la Pórtă, stăpănului meū şi casei lui protivnic să nu le fie. Vasilie Lupu Vodă s'aū făgăduit bucuros la tóte aceste, şi-mī spuse şi pe protectoriī sēi de la Pórtă, pe care mī-am şi insemnat pe masa lui, cu condeil lui şi pe hărtia lui; şi aşa ne-am întocmit ca Capikihaiī amănduror părţilor de lângă Pórtă Otomană, să lucreze din tóte puterile *pentru căştigarea Craiei Poloniei lui Rakozzi*. Printre altele se lucra şi acésta, că numitul *Gheorghişă Stefan solul Moldovei*, când fusese la Rakozzi, aū propus ca *Sigismund Rakozzi, al doilea fiū al lui Rakozzi I, să se căsătoréscă cu fata lui Vasilie Lupu cea mī mică, cea din muerea cea d'întăiū* şi sora *Radzivilóiei*, care era tocmai bună pentru dēnsul, arătând şi folosul care ar urma din asemenea căsătorie. Plăcēndu-mī lucrul, am lucrat prin *Gheorghişă Stefan logofētul*, vorbind cu Dómna Lupului Vodă, că-

reia îi dusesem daruri de la Doamna lui Rakozzi, și am convenit așa de bine în cât *Lupu Vodă* aș și trimis îndată cu forțe mare cheltuică la Pórtă, să și aducă fata de acolo, unde o dăduse, ca să potolască prepusul ce'l avea Turci de când și'aș măritat fata cea mai mare după Radzivil; nu mai remânea de cât să se vadă tinerii la o laltă prin sine și prin alții.

«După acestea mî-am luat ȕiua bună de la Vasilie Lupu Vodă, am fost dăruit cu daruri, și am plecat; ear pe cale am audeit de mórtea lui Gheorghe Rakozzi I, dar n'am vestit'o până n'am trecut în Ardél, de unde am scris Lupului Vodă, că tóte câte așezasem împreună, sē le ție cu Gheorghie Rakozzi II și cu țara Ardélului» (1).

La acéstă scrisóre a lui Kemeny Ianoș, care il însciința de la hotare despre mórtea lui Rakozzi I, Vasilie Lupu îi aș respuns grabnic, cerēnd uitare și taică despre tóte, cum am vēdut mai sus.

Relativ la fiica sa cea mai mică, pe care Vasilie Vodă o avea zălog în Seraiul Sultanului și relativ la eliberarea ei, Giovanni Tiepolo bailo Venetiei raporta, chear în acel an Dogelui, că «Basilio Lupolo, voevoda della Moldavia ha una figlia in mano del Gran Signore, per la cui liberatione fu spedito quel tal gentiluomo polacco»... (2).

Ce gânduri avea Vasilie Lupu, când făcea aceste propunerii lui Gheorghe Rakozzi I prin Kemeni Ianoș? De sigur că vroea să depărteze pe Rakozzi I de Matei Basarab și să'l facă a nu se amesteca în espediția ce proiecta din noș contra Domnului Valachiei, apropiindu-se de Rakozzi I prin propunerea căsătoriei ficei sale cu fiul acestui și prin făgăduința de a lucra ca Rakozzi I să capete tronul Poloniei.

Dar pentru ce óre Vasilie Lupu n'aș mai vroit să urmeze acelor negociate și făgăduite, cu noul Domn al Transilvaniei Gh. Rakozzi II? și pentru ce după mórtea lui Rakozzi I n'aș mai vrut să deie pe fiica sa de la Țarigrad după Sigismund Rakozzi? (3).

Nu scim.

(1) Kemeny Ianoș, Autobiografia, apud Șincai, Chronic. Românilor, tom. III, pag. 47—49.

(2) Apud Dora d'Istria, Gli Albanesi în Rumenia, pag. 6—7.

(3) Kemeni Ianoș apud Șincai, Chronic. Român. Tom. III, pag. 50.

Causa p \acute{o} te s \acute{a} fie pentru c \acute{a} \acute{i} n acest an 1648 (29 Iulie) Sultanul Ibrahim I murind, s'au suit pe tron fiul s \acute{e} u Mehmed IV \acute{i} n vr \acute{a} st \acute{a} abea de șapte an \acute{i} , sub regența mamei sale și a dou \acute{e} -spre-șapte Pașale sub președ \acute{i} nța Marelui Vizir (1). Vasilie Lupu avea nevoie pentru planurile sale de sprijinul și de confidența Sultanului; \acute{i} ns \acute{a} acum fiind o regență din at \acute{a} tea pers \acute{o} ne, Vasilie Lupu Voevod nu se putea nici \acute{i} ncrede ei, nici negocia despre asemenea lucruri cu at \acute{a} tea pers \acute{o} ne care compunea Regența minorului Sultan. Acum, dup \acute{a} m \acute{o} rtea lui Rakozzi I, Vasilie Lupu, m \acute{a} car c \acute{a} isbutise cu cheltueli colosale și cu intervenirea Poloniei, s \acute{a} și sc \acute{o} ț \acute{a} și s \acute{a} și aduc \acute{a} fata la Iași, din Seraiul Sultanului, dar c \acute{a} nd \acute{a} u trimese Principesa lui Rakozzi I pe fiul ei Sigismund Rakozzi cu sol \acute{i} , ca s' o vad \acute{a} , Vasilie Lupu și- \acute{a} u schimbat cuv \acute{e} ntul și n' \acute{a} u vroit s' o mai dea dup \acute{a} Sigismund Rakozzi, respunđ \acute{e} nd c \acute{a} Biserica Moldovei il opresce de a și da fata dup \acute{a} un protestant, și c \acute{a} fata și-a pierdut voea, din cauza relei purt \acute{a} ri a solilor, c \acute{a} c \acute{i} cel mai de frunte sol Ioan Boroș, care acum la Gheorghie Rakozzi II era \acute{i} n cel mai mare cređ \acute{a} m \acute{e} nt și Haiduc de Curte, era bețiv, curvari \acute{u} și om r \acute{e} u, c \acute{a} al doilea sol Nicolae Sebeș, nu era mai bun de c \acute{a} l cel d' \acute{i} nt \acute{a} i, ear al treilea sol, Gheorghie Horbat, omul cel mai credincios al lui Sigismund Rakozzi, era l \acute{a} ud \acute{a} ros, m \acute{a} ndru și r \acute{e} u. . . (2).

Scim c \acute{a} nu o dat \acute{a} Vasilie Lupu s' \acute{a} u apucat de trebile cele mai \acute{i} ndr \acute{a} znețe. Așa la 1646, un an dup \acute{a} c \acute{a} s \acute{a} toria fiice \acute{i} sale cu Principele Radzivil, Regele Poloniei, trimiț \acute{e} nd sol pe numitul Principe Radzivil pe la toți Suveranii Creștini, ca s \acute{a} prov \acute{o} ce un rebel din partea tuturor contra Turcilor, Radzivil veni cu soția sa la Suciava, și făcu și socrului s \acute{e} u declarațiunea pentru care era trimis. Vasilie Vod \acute{a} primi și hot \acute{a} ri s \acute{a} nu mai trimet \acute{a} tributul anual Porții; dar dup \acute{a} sfaturile lui Petriceico Vornicul de ț \acute{e} ra de sus, cu care se unir \acute{a} și ceialalți boeri, Vasilie Vod \acute{a} opri \acute{i} ndeplinirea m \acute{a} surei luate, c \acute{a} c \acute{i} Petriceico- \acute{i} dicea: «S \acute{a} nu oprim noi birul, p \acute{a} n \acute{a} nu vom videa c \acute{a} trec \acute{u} Leși Dun \acute{a} rea!» Vasilie Vod \acute{a} \acute{a} u avut din ac \acute{e} st \acute{a} resg \acute{a} ndire o

(1) Σκαρλ. Βυζάντ. Ἡ Κωνσταντινούπολις tom. II, pag. 404. — Sp \acute{a} tar. Ianache V \acute{a} c \acute{a} rescu, Istoria Imp \acute{a} rațiilor Otoman \acute{i} , \acute{i} n Papiu, Tesaur de monumente istorice, tom. II, pag. 265.

(2) Kemeni Janoș, apud Șincai, Chronic. Rom \acute{a} n. tom. III, pag. 49.

altercație grozavă cu ginere-său, și au vrut să-și desfacă fata de Radzivil, chiar acolo în Suceava, dar ea n'au primit (1).

Curând după mórtea lui Rakozzi I, înțeleptul Matei Basarab începu negocierii ca să se asigureze de alianța și de protecția urmașului său Rakozzi II, mai ales că, în caracterul ambițios și vitejesc al acestui Principe, spera să găsească o mai mare stavilă la neastâmpărul lui Vasilie Lupu. Decî în ziua de 18 Februarie 1650, soli lui Matei Basarab, anume: *Dragomir* marele Vornic, *Barbul* marele Stolnic și *Jenatie* marele postelnic, se presintară în orașul Corona (Brașov), și încheiară și subscriseră cu Gheorghe Rakozzi II un tractat de alianță și de credință scris latinesce, prin care ei au reînnoit și au întărit toate tocmelele, legăturile și pactele: *omnes illas compositiones, fœdera et pacta*, câte se făcuse altă-dată între acelaș Domn Matei Basarab și între defunctul Principe Gheorghie Rakozzi I, părințele și predecesorul lui Rakozzi II. La 10 Mai 1651 Matei Basarab, printr'o diplomă scrisă tot latinesce, ratifică și jură în Târgoviște, înaintea trimișilor lui Rakozzi II, acest nou tractat (2).

După ce s'au împăcat și s'au înrudit cu Hatmanul Bogdan Hmelnițki, Vasilie Lupu Vodă făcea plan, ca, cu ajutorul Cazacilor, să scôtă pe Matei Voevod din domnia Valahiei, și să ia el însuși acea Domnie, iar pe ginere-său Timuș sau Timotei Hmelnițki să-l pună Domn în locul său în Moldova, sau, păstrând pentru sine Moldova, să dea domnia Valahiei lui Timuș. Hatmanul Bogdan Hmelnițki se tocmea de mult, în secret, cu Sultanul, ca să dobândească una ca acesta (3).

Vasilie Lupu Voevod, avea de mare credincios al său pe boerul Gheorghiiță sau Gheorghie Stefan, cărui îi încredințase chiar Logofetia Țerei pe la 1648.

Nu scim anume data când Gheorghie Stefan au fost numit de Vasilie Lupu Mare Logofet al Moldovei. Este pozitiv că el au fost înălțat la această mare dregătorie a țerei, după mórtea lui *Toderașco Logofetul* (4); iar această mórte s'au întâmplat

(1) Letop. Moldov. Tom. I, pag. 285 - 286.

(2) Vezi aceste acte în Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII, pag. 27, 28, 61—62. Buda-Pesta 1874.

(3) Charles Forster, La Pologne, pag. 116. Paris 1871.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 297.

pe la 1648 (1). Kemeny Ianoș dice, cum am văzut mai sus, că la 1648 era Logofăt Gheorghită Ștefan. Acesta a fost dar numit Logofăt Mare, adecă Cancelar al Moldovii la 1648.

Când, la 1651, s'aun hotărit să dea pe fiica sa Domnița Ruxanda dupe Timuș Hmelnițki, Vasilie Lupu aun remas în prepus la Turci, care ura pe Cazaci, și vechiul său neprietin Matei Vodă, temându-se, cum dice chronicarul, de unirea lui Vasilie Voevod cu Cazaci, *incepuse a amesteca domnia lui Vasilie Vodă la Turci*. Chronica Turcescă scrie, că în anul acesta, 1651, lui Gheorghie Rakozzi II i-aun venit firman de la Pörtă, ca să scotă pe Vasilie Lupul Vodă din domnia Moldovei, dar Rakozzi aun pus în latură firmanul, până la altă vreme (2), căci a scote din domnie pe Vasilie Lupu nu era lucru ușor. Turcii vroea să cerce tăciunele cu mâna altora... La această nemulțumire a Turcilor se raportă de sigur și următoarea narațiune a lui Ioan Neculcea: «In zilele lui Vasilie Lupu remăsese o beizade a Radului Vodă, tinăr; Radu Vodă avuse un pașa Turc mare prietin, și acesta când aun simțit că Turcii bănuia pe Vasilie Lupu Vodă, se ruga Vizirului necontentit pentru fiul amicului său, să'l facă Domn în Moldova, în locul lui Vasilie Lupu. După mai multe stăruințe, Vizirul aun trimis pe acel Turc în Moldova, ca să vadă și pe Vasilie Lupu Vodă și țera, cum este. Vasilie Vodă informat despre toate aceste, și că *domnia i este stricată* din cauza acelu turc, amic al Vizirului, aun repețit la Galați mulțime de slujitori să'l întimpine, și alți slujitori la Bârlad și la Vaslui, și la Scântee, iar la Iași încă și mai mulți, și aun poruncit ca pe drum să ăsă înaintea Turcului mulțime de pluguri și de țerană. Turcul vedea toate aceste cu uimire. Și cum aun sosit la gasdă în Iași, aun trimis Vasilie Vodă să'l salute și i-aun trimis și dar *cinci mii de galbeni de aur*; apoi după ce s'aun întâlnit Vasilie Vodă cu Turcul, i-aun mai dăruit alte *cinci mii de galbeni de aur*, și când era să plece Turcul la Țarigrad, i-aun mai dat alte *cinci mii de galbeni în aur*, dorindu-i drum bun și bună întâlnire la Țarigrad, și dicându-i că *el scie că domnia i este stricată*. Turcul, ajungând la Țarigrad, merse îndată la Vizir și i-aun țis: «bine ai nimerit că nu te-ai potrivit mie, să scoți pe Vasilie Vodă din domnie; căci eu am văzut

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 295.

(2) Apud Șincai, Chronica Romănilor, tom. III, pag. 51.

acum, că el este Domn harnic, bun și puternic; țera lui este tare și foarte populată, are multă ște, și de l'ăi fi mazilit, s'ar fi făcut mare greșelă, că pôte s'ar fi hainit, și ar fi venit și el la peire; acum el scie că vraî să'l mazilească și că vraî să dai Domnia feciorului lui Radu Vodă; eū te sfătuesc ca să nu pėrdă Impėrăția pe un Domn ca Vasilie Lupu, se surghiunesci din Țarigrad pe feciorul lui Radu Vodă, ca auđind Vasilie Vodă, să remână credincios». Vizirul porunci îndată să se surghiunescă feciorul lui Radu Vodă, ba încă s'au întâmplat de au murit acest fecior al lui Radu Vodă în surghiunie. Astfel au ramas în pace Vasilie Vodă, cu ajutorul a două-zeci de mii de galbeni de aur.» Ion Neculcea adaoge : *așa țin Turcii prieteșugul pentru voia banilor*. (1).

Principele Rakozzi II se temea și el, ca și Matei Basarab, de unirea lui Vasilie Lupu cu Cazacii, și sta la necontentite sfatură cu Domnul Valahiei. Vasilie Vodă trimitea mereu în solii la Domnul Valahiei și la Rakozzi II pe logofetul său Gheorghită Stefan, spre a-î adormi, și într'un rënd, vėđend că Rakozzi II i făcea greutăți, trimite din noū în solie pe logofetul Gheorghită Stefan, ca să-î spue limpede și curat că «*Vasilie Vodă poruncesce să ședă molkom Racozzi, că'l va face să verse nisce galbeni Tătarilor, și la ce va veni lucrul, el va vedé*». Logofetul Gheorghită Stefan, omul cel mai bogat din Moldova și fără copii, în acestă din urmă solie, au luat gând să se facă Domn. El adaogă multe la vorbele Domnului său, spre a așța ș'a întări vrajba, și în locul trebilor stăpănu-său, așeza trebile sale spre Domnie și la Rakozzi II și la Matei Basarab (2); el tot spunea lui Matei Vodă, că Vasilie Lupu i sapă domnia, iar lui Rakozzi că Vasilie Vodă stăruie la Turci să pună Domn Transilvaniei pe fratele său Gavril Hatmanul (3). Logofetul Gheorghită Stefan, spre a face de iertat necredința

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 204, 205, § 26.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 296, 297.

(3) Vasilie Vodă avea doi frați, pe numitul Gavril Hatmanul și pe Gheorghie Hatmanul (Letop. Moldov. I. 296 și Archiva istor. a României tom. I, pag. 135, Nr. 196). Gavril Hatmanul, fratele lui Vasilie Lupu Vodă au restaurat mănăstirea Agapia la 1644 (Gheorghe Asaki, Calendar pe 1871, pag. 26—27) și tot el au zidit podul de pėtră de lângă Vaslui la 1636 (Tocilescu, Revista pentru istorie, archeologie și filologie, an I. vol. II, fasc. II, pag. 428 sq.). Gheorghie Hatmanul, fratele lui Vasilie Lupu Vodă, au zidit mănăstirea Hangu, inzestrând'o și cu moși, la 1639. (Gh.

și viclenia sa către Domnul său, *îl vinuea că ai umblat cu jupâneasa lui*. Acastă vină pe care logofetul Gheorghie Stefan o punea pe drept sau pe nedrept în greutatea lui Vasilie Vodă, pentru a-și scuza trădarea, a inspirat în zilele noastre lui Bolidinenu o dramă sub titlu: *Stefan Gheorghe-Vodă*, sau *voiă face Dómneî tale ce ai făcut tu jupânesei mele* (1), în care poetul apără memoria lui Gheorghia Ștefan, *pornit de o dréptă răsbunare* :

..... voiă să-mi răsbun amar.
 Decî jur să fac pe Domnul să bea din ăst pahar
 Din care el m'adapă! Jur dréptă răsbunare.
 Mi-au veștejit femeia, și el femeie are.
 Ochî pentru ochî! Vasile, imi vei plăti tu mie
 Dobânda cu căderea din tron și din domnie....
 Ear tu, visat-ai ore, tu Doamnă, mândră stea
 Ce nu priveai pământul, că o să fi a mea?....

 Un om ca să-și răsbune, *se face vîndător!*... (2)

Curiôsă coincidență! Pe cînd în Moldova logofetul Gheorghie Ștefan trăda pe Domnul său și urzea nenorociri cumplite țerii sale, sub cuvînt că Vasilie Vodă ar fi umblat cu Safta (Elisabeta) jupâneasa sa, în vecina Polonie, Cancelarul Ieronim Radzieiovski trăda și el pe Regele său, pe Regele Poloniei Ioan Cazimir, către Regele Suediei Carol X Gustav, și urzea risipirea Patriei sale, sub cuvînt că regele Ioan Cazimir ar fi amblat cu femeia sa Elisabeta.

Așa dar Gheorghia Ștefan logofetul își gătea lucrul spre *Domnie*, cum se exprimă Chronicarul. El era învrăjbit cu Vornicul Toma Cantacuzino și cu Vistierul Iordaki Cantacuzino, dar se legase cu o sémă de boeri de țară, între care *Ciogolești* (3) și Ștefan

Asaki, în Calendarul din 1871, pag. 31—32). O fiică a lui Gheorghie Hatmanul se căsătorise cu bogătașul cel vestit de bani mulți în Moldova și în Polonia, Marele Vistier Gheorghie Ursachi.

(1) Dramă istorică în cinci acte. Bucuresci 1868, tipografia națională C. N. Rădulescu.

(2) Act. I. scena II. pag. 6. 10.

(3) *Ciogolești* au fost o casă de jos din locuitorii țerii; i-au rădicat Moise Moghila Voevod (Letop. Mold. tom. I, pag. 262). *Ciogolești* era acum în sfatul Domnului Vasilie Lupu: era *Miron Ciogolea*, pîrcalab de Neamțu, *Costin Ciogolea*, spătar și *Pătrașco Ciogolea* stolnic. Arhiv. Istor. a Rom. tom. I, part. II, pag. 191.

Serdariul, cuprindându-î cu jurăminte să ție taîna. În timp de trei ani, logofetul Gheorghii Ștefan, urzind uneltirile sale, isbutise să facă pe mulți omeni însemnați din Moldova să intre cu bună credință în planurile sale, și să urască pe Vasilie Vodă și pe boerii săi, între cari mulți era greci. Chronicarul polon Jerlicz ne spune că logofetul Gheorghii Ștefan, trebuind să cheltuiască bani, pentru scopul său, dar fiind avar, isbutise să pregătescă o oște cu chiar bani lui Vasilie Lupu Vodă, de la care se împrumutase cu 20,000 de galbeni (1). Ca logofet mare, intim și cunosător secretelor curții, el făcea pe mulțime să credă, că un nepot de frate al lui Vasilie Lupu *înșelase patru mii de fete Moldovence!* (2). Patru mii de fete! era cam mult, dar mulțimea e tot-d'auna credetore în minunății. Ce e drept Miron Costin ne spune, că Vasilie Lupu Vodă și nepoții săi era *în mare sburdăciune despre femei* (3). Gheorghii Ștefan reuși să capete în taînă invoirea Turcilor pentru o resturnare pe bani gata numărați înainte și pe alți făgăduiți, căci Turcii, de la o vreme, începuse a se teme de Vasilie Lupu care intrase în legături cu Polonia, cu Cazacii, cu Țarul Moscovei și cu Veneția, și avea bogății nesecate după o domnie de 19 ani (4). Gheorghie Rakozzi II și Matei Vodă Basarab, găsind dar instrument pe logofetul Gheorghii Ștefan, se sfătuiră amândoi la 1653 ca să părădă pe Vasilie Lupu, și au hotărît cu sfatul lui Gheorghie Ștefan logofetul să calce Moldova, trimițând pe ascuns, prin potece, oști Unguresci și Muntenesci, asupra lui Vasilie Lupu, ca să-l gonască din domnie, făgăduind tronul Moldovei logofetului Gheorghii Ștefan (5). Mai înainte de a găsi, pe logofetul Gheorghii Ștefan, instrument mai practic, ca dușman din casă, pentru resturnarea lui Vasilie Lupu, Gheorghie Rakozzi I, înțeles cu Matei Basarab, ținea gata, cum am văzut mai sus, în Transilvania, la Seghișóra, pe un pretendent serios la tronul Moldovei, pe Ioan Moise Movilă fiul lui Moise Movilă Voevod, care Moise Movilă Voevod au fost Domn în Moldova înainte

(1) Jerlicz, *Leatopisice*, în *Archiva Istor. a Român.* tom. II. pag. 15, fragm. 4.

(2) Paul de Alep, în *Arhiv. Istor. a României*, tom. I, part. II, pag. 74.

(3) *Letop. Moldov.* tom. I, pag. 283, 284.

(4) *Letop. Moldov.* tom. I, pag. 296, 279.

(5) *Istoria țării Românesce*, manuscris din Orașul Chișinău, pag. 92. tip. București 1859.

de Vasilie Lupu, și aŭ fost și era și acum protejatul lui Matei Basarab, și care aŭ fost mazilit din domnia Moldovei din cauza uneltirilor lui Vasilie Lupu Vornicul, care l'aŭ înlocuit la domnie, și a prietenului său puternicul Abaza-pașa, generalisimul armatelor turcesci de la Buda până la Nistru (1). Acest pretendent Ioan Movilă se intitula :

Ego Iohannes Moghila Voyvodatum Regnorum Moldaviae et Valachiae Transalpiniae perpetuus et legitimus Haeres, și se iscălea : *Iohannes Moghila, haereditarius Princeps Moldaviae*. El era recomandat lui Gh. Rakozzi I chiar de Impăratul Ferdinand II printr'o scrisore datată din Viena din 9 Ianuare 1636 (2) și dăduse la mâna lui *Rakozzi I și urmașilor săi* două înscrișuri cu jurământ, scrise latinesce, la 2 și 30 Noembrie 1637, cuprindătoare de condiții de alianță și de alte legături, pentru eventualitatea când ar fi devenit Domn Moldovei (3). Un turc din Focșani și câți-va boeri din Valahia sunase toate aceste de urechile lui Vasilie Vodă, dar Vasilie Vodă n'aŭ creșut. Logofetul Gheorghii Ștefan, hotărî ca oștile de invasiie să calce Moldova în Serbătorile Pascilor 1653 ; el nu însciință despre șaia călcărei nici pe Spătarul Ciogolea, nici pe Ștefan Serdarul, temându-se de vr'o indiscreție din partea lui Ciogolea, care era coprins de patima beției. Intr'o șa, stând cu boeriș țerii la șfat, logofetul Gheorghii Ștefan își ținea toiagul la gură, adâncit în gânduri ; bătrânul Visternic Iordaki Cantacuzino îl întrebă, ca în glumă : «Ce șaici în fluer Dumneata Logofete ? » Gheorghii Ștefan respunse : «șăci în fluer, să mi se cobóre caprele de la munte, și nu măi vin». Logofetul respundea în pilde, șăci Chronicarul, și nime nu putea pricepe că el aștepta oștile de invasiie de peste munți» (4).

(1) Letop. Mold. tom I, pag. 281, 272, 270.

(2) Veși scrisorea Impăratului în Eudox. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor, tom. IV, part. I, pag. 622 No. DXLII.

(3) Aceste acte sunt publicate în întregul lor în Török-Magyarkori Allam Okmánytár, tom. II, pag. 504—508 și 506—509. Pesta 1869.

(4) Neculcea, în Letop. Moldov. tom. II, pag. 206. — Pavel de Alep în Arhiva istor. a României, tom. I, part. I, pag. 74. Éta cum era compus Șfatul Moldovei la 1652 în aprilie sub Vasilie Lupu Voevod : Ghiorghie sau Gheorghii Ștefan Vel Logofet.

Gheorghie Ghica Vel Vornic a țeri de jos.

Gheorghie Hatman (fratele lui Vasilie Vodă).

Toma Cantacuzino Vel Vornic a țeri de sus.

Apropiindu-se timpul, Logofetul Gheorghie Stefan trimete mai întâi pe jupâneasa sa la țeră, dicend că o trimete pentru trebile casei; iar într'o dimineță, la 8 césuri de nópte, pe când Vasilie Vodă se gătea de biserică și nime din boeri nu venise încă la Curte, logofetul *ău mănecat se-șe ia ȕiua bună de la Domn*, dicendu-i că plécă la țeră, și arătându-i *hârtie scornită că-î este jupâneasa despre mórte*. Logofetul era *cu fața scornită de mare málhniciume*. Vasilie Vodă i dá voe să plece, dorindu-i *se afe lucrul pe voia sa*. Gheorghită Stefan plécă, ajunge la *Bogdana, satul seú de sub munte*, adecă de la hotarul Ungariei, în județul Bacău, plaiul Trotuș, și aicea găsesce, prin potece, óstea Ugurúscă cu *Ioan Kemény* (Kemény Ianos); ear óstea Muntenúscă sosea acum la Râmnic, condusă de *Diicul* saú *Dinul*, *spătarul* lui Matei-Vodă Basarab.

Curiósă schimbare a timpurilor în trebile omenesci! Cu opt ani mai nainte, la 1645, când *se împăcase Domniú între sine*, Spătarul Dinul și Kemeny Ianoș, se veselea ca prietină în Iași la Curtea și la masa lui Vasilie Lupu Voevod, trimiși solí cu urări de fericire și cu daruri bogate de Domniú lor Matei Basarab și Gheorghe Rakozzi I, la nunta Domniței Maria, fiica cea mai mare a lui Vasilie Voda, ce se căsătorea cu Principele Radziwil (1). Kemeny Ianoș ne-au lăsat o descriere fórte interesantă despre acea nuntă și despre serbările urmate (2). Cununia fu celebrată în Iași de Mitropolitul Kievului Petru Movilă (3). Acum în primă-vara anului 1653, tot *spătarul Dinul* și tot *Kemeny Ianoș*, călca Moldova ca dușmani, ca să risipescă pe Vasilie Lupu!...

Dimineță, când logofetul Gheorghită Stefan își luase ȕiua

Eni Moțoc, părcălab de Hotin.

Miron Ciogolea }
Boțul } părcălabi de Neamțu.

Stamatie, Vel Postelnic.

Costin Ciogolea Spătar.

Alexandru, Vel paharnic.

Iordachi Cantacuzino, Vel Visternic.

Pătrașco Ciogolea Stolnic.

Grigorie Vel Comis.

(Arhiv. Istor. a Román. tom. I, part. II, pag. 191.)

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 284.

(2) Se reproduce din Șincai, Chron. Rom. tom. III, pag. 42—44.

(3) Ioachim Jerlicz, Letopisice albo Kroniczka, reproducus în Arhiv. Istor. a României, tom. II, pag. 12 fragm. I.

bună de la Domnul s^{eu}, sub cuvînt că merge la țară, să-și vadă nevasta trăg^{înd} de m^{or}te, Vasile Vodă se gătea să m^{er}gă la biserică. Era, ȕice Chronicarul, *ȕiua c^înd se c^înta Canonul sf^întului Andrei de la Crit* (1); ac^îstă ȕi, dup^ă c^îrțile sfinte, este joia înaintea Duminicei Floriilor (2). Vasile Vodă, intr^înd în biserică, fu coprins de g^îndur^î, despre plecarea neașteptată a Logof^îtului s^{eu}, și de o jalnică presimțire. Cine scie ? p^ote că prin aceste g^îndur^î se mesteca și chipul frumoșei jup^ănesei Safta. A-doua-ȕi a^u început a se șopti prin Iași despre Ungur^î și despre Munten^î, ear Ciogolești^î, v^îȕînduse nesocotiți de logof^îtul Gheorgh^îȕa Stefan, a^u stat la grijă. Ne sciind ce să facă și cuprins de ciudă și de frică, Spătarul Costin Ciogolea scrie următorul răvaș anonim lui Vasile Vodă, revaș pe care contimporanul Miron Costin ni l'a^u păstrat în tocma^î:

«*Milostive Doamne,*

«E^u unul *din slujitor^î* Măriei Tale *c^î strein^î*, m^înc^înd «p^înea și sarea Măriei Tale de at^îȕia an^î, ferindu-m^e de o-«s^îndă, să nu-mⁱ vie asupra, pentru p^înea și sarea Măriei-Tale, «care o m^înc^înc dintr'at^îȕia an^î, iȕi fac scire Măriei-Tale «pentru Stefan Gheorgh^îe logof^îtul cel mare, c^î-ȕi este adev^îrat «vicl^în, și s'a^u ajuns cu Rakozzi și cu Domnul Muntenesc, și «sunt gata oștile și a lui Rakozzi și a lui Matei Vodă să vie «asupra Măriei Tale, de care lucru adev^îrat, adev^îrat să creȕi «Măria Ta că nu este într'alt chip» (3).

Spătarul Costea Ciogolea încredinț^îză răvașul, lui Ioasaf Igumenul de la m^înăstirea Aron-Vodă, care era duhovnic tuturor boerilor, jur^îndu'l să'l dea lui Vodă, fără să'i arete numele; dar Egumenul, apucat în sfat de Domn, și Mitropolitul Varlaam d^îndu'i *deslegare de jur^îm^înt, ca pentru un lucru care se atinge de Domnie și de at^îte case*, arat^î pe Ciogolea. Vasile Vodă pune la închis^ore pe am^îndoi Ciogolesci, cari mărturisesc totul, și repeșesce pe urma logof^îtului Gheorgh^îȕa Stefan pe Sculi și pe Iacom^î, v^îtaf^î de Aproȕi, și pe Alexandru

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 297.

(2) Ὁρολόγιον μέγα. τροπάρια του τριωδίου, pag. 372. Veneția 1845. — Paul de Alep în Arhiva istor. a Rom^îniei, tom. I, part. I, pag. 74. — La 1653, Paștile a^u fost la 10 Aprilie; așa dar ȕiua c^înd a plecat din Iași, ca să aducă invasie str^îin^î în ț^îeră, logof^îtul Gheorgh^îe Stefan, a^u fost. 31 Mar-
tie 1653.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 298.

Costin, cu carte domnescă, să vie îndată logofétul la Curte. Domnul scrie și lui Stefan Serdariul să vie la Curte. Vasilie Vodă era în mare grijă mai cu osebite de lipsa din Iași a lui Stefan Serdariul, *fiind atâtea oști pre acele vremi și marginea tótă pe séma acestui*. Serdariul vine, Domnul îl cercetéză, și el négă tot; dar aducându-se de față frații Ciogolea, totul se descopere. Iacomi, Sculi și Alexandru Costin, ajung la Roman cu ómenii lor, și de acolo trec la Bacău, după logofétul Gheorghie Stefan; dar aici îi întimpină străjile Unguresc, și i ia la gónă, împușcându-i cu pistólele. Iacomi Vătaful de Aprođi cade mort împușcat în gónă de străjile Unguresc (1). În urma lor fruntea oștilor Unguresc ajunge la Roman, iar Diicul Spătarul cu oștile Muntenesc trecuse Focșani. Védând aceste, Vasilie Vodă dá pe mâna Seimenilor pe améndoí Ciogolesci și pe Stefan Serdariul, și *i-au omorit nóptea dinaintea jitniței*. *Domnesci din Curte*, ca pre nise tradatori.

Stefan Serdariul era mai nainte om sárac. Vasilie Vodă l'au scos din obiele, și din sárac l'au îmbogătit (2).

Adusese și pe Mogálde, care era unchiú lui Gheorghie Stefan Logofétul; dar nu l'au omorit, numai l'au legat la pușci până la Hotin cu sine (3).

Miron Costin ne spune că mult au stáruit boerii și mai virtos Iordachi Cantacuzino Visternicul cel mare, să nu péră Ciogolesci și Stefan Serdariul; dar Vasilie Vodă, temédu-se să nu facă și ei vr'o ráscólă în Curte după apropiatul Ungurilor, i-au omorit. Miron Costin era pururea în casă la Iordachi Visternicul; în acea séră Visternicul adormise fórté tare, de mare scárbă ce avea; când au fost pe la méđă-nópte, s'au deșteptat și dándu-i-se scire de la Curte de perirea Ciogolescilor și a lui Stefan Serdariul, au suspinat de greú đicénd: «au perit boerii? ah! ce s'au făcut!» (4).

Spătarul Ciogolea era bárbatul frumóseí Dafineí din Țigănesci de lângă Tecuciú, care în urmă au fost Dómna Moldovei, luánd'o de soție Eustratie Dabija Voevod. *Dómna Dafina* au fost femee nu numai fórté frumósă, dar și bună la sfaturí. (5)

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 300.

(2) Letop. Mold. I, 300.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 300.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 301.

(5) Constantin Cápitanu, Istor. Domnilor Țér. Rum. în Magazin. Istor. tom. I, pag. 300. — Letop. Moldov. tom. II, pag. 4.

Vasilie Vodă se retrage la cetatea Hotinului cu totă casa, cu Curtea și cu boerii săi de Curte, și repede îndată pe Stamatie Hadâmul Vel postelnic, sol la Hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelnițki, cuscrușul său, tatăl lui Timuș ginere-său, dându-i scire despre toate și cerând ajutor grabnic. Inima avuției lui Vasilie Vodă era în cetatea Neamțului; deci acolo aștepta pe Ștefăniță paharnicul nepotu-său, să apuce averea. Vasilie Vodă, sosind la Hotin, se așeză cu tabăra sa aproape de cetate. Gheorghită Ștefan, se întrunesc cu Ioan Kemeny și cu Diicul Spătarul la Roman, apoi calcă Iași și cuprinde scaunul Domniei în Dumineca Floriilor 1653. Solul pe care l' trimisese Vasilie Vodă la Hmil Hatmanul, adică Postelnicul Stamatie Hadâmul, s'a întors înapoi, ori pentru că l'a împedat Ștefan Părcalabul la Soroca, *ori de blăstemată și lipsita hire de hadâm* (1) și aflând pe Vasilie Vodă în calea Hotinului, aștepta pe Ștefan Părcalabul de Soroca de viclean. Vasilie Vodă aștepta trimis îndată alți soli la Hatmanul Hmelnițki: pe Grigorie Comisul și pe Ștefăniță paharnicul nepotu-său și pe Neculaș Buhuș jîtniceriul, și le-a dat porunci să prindă pe Ștefan Părcalabul și să l' trimită legat de la Soroca la Hotin. Solii aștepta trecut la Hatmanul Cazacilor, iar pe Ștefan Părcalabul l'a dat în sâmba unora de Hâncesci, cari se ținea pe lângă Ștefăniță paharnicul, să l' ducă la Vasilie Vodă; dar Hâncescii l'a omorât pe cale, pentru lăcomie. Ștefan Părcalabul de Soroca era om de mirat la întregimea lui de sfaturi și de înțelepciune și întreg la fire; iar la trup era gârbov, ghebos și la cap cucuiat (2). Îndată după intrarea lui Gheorghită Ștefan Vodă, alergă din toate părțile, din țară, la Iași, *boerii doritori de Domnie nouă, și glotindu-se*, adică amestecându-se cu glota (3), cu fel de fel de făgăduințe de fericire, de acele care obiceiuit se dau și pentru care se și jură, spre a înșela pe cei proști, dar care în veci nu se împlinesc de cuminiții făgăduitorii, — merg la Kemeny Janoș, strigând: «*Să ne fie Domn Ștefan Gheorghie logofetul!*» Kemeny Janoș le răspunde: «*Pre voi să vă fie, precum poftiți!*» Deci aștepta mers Gheorghie Ștefan logofetul la biserica Sântului

(1) Se vede că *Hadâm* era o poreclă ce se da Postelnicului Stamatie.

(2) Letop. Mold. tom. I, pag. 301.

(3) A se *gloti*, a se *îngloti*, vroea să țină a se amesteca cu glota, a ridica glota și a se pune în capul glotei. (Letop. Mold. tom. II, pag. 278 și tom. I, pag. 222, 223).

Nicolae *cu câtă-va glătă*, și Ghedeon Episcopul de Huși i-au făcut ungerea și i-au citit molitva de Domnie, fiind Varlaam Mitropolitul Moldovei *eșit la munte* (1). Pentru acesta Gheorghie Stefan Vodă a avut tot-d'auna în mare trecere pe Ghedeon Episcopul, care a păstorit Eparchia Hușilor de la 1645 până la 1655, când cu ocazia paretisului Mitropolitului Moldovei Varlaam, rămânând scaunul Mitropoliei vacant, Ghedeon prin acest favor deosebit, fu ridicat de-a dreptul la scaunul Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Pe acest Ghedeon l-au trimis într'un rând Gheorghia Ștefan Vodă sol la Țarul Moscovei, cum se va vedea mai jos. Ghedeon a fost om cu noroc: fiind simplu monah la mănăstirea Secul, el fu înălțat, la 1645, la scaunul de Episcop al Hușilor de Vasilie Lupu Voevod. Cartea Domnescă de la Vasilie Vodă din 11 Aprilie 1645 către Șoltuzii și Părgarii din târgul Hușii dice: «*M'am milostivit Domnia mea si am miluit cu acel scaun de acolo pe rugătorul nostru Ghedeon Episcopul*» (2); acum, la 1653, Ghedeon cetia molitva de domnie și ungea Domn pe usurpatorul tronului lui Vasilie Lupu Voevod, gândindu-se la Mitropolia Moldovei, căci Mitropolitul Varlaam *era eșit la munte*, cea ce vra se dice, în limba Chronicarilor nostri, că fugise de scârba încălcării țerei (3).

Astfel aș stătu Domn Moldovei Gheorghie Ștefan, *la 1653 în Lunea patimilor*, adecă la 4 Aprilie 1653, căci Pascile, la 1653, aș fost la 10 Aprilie (4). Veniră sfintele Pasci... Tôte clopotele trăgea de la amurg până la resăritul sôrelui; era serbătore îndoită: *Pascile și Domnie nouă!* Cu tôte aceste, serie Archidiaconul Paul de Alepo, care se afla atunci în Iași, cu Patriarchul Antiohiei Macarie: «era o serbătore melancolică, plină de frică și de tremur» (5).

Acum Gheorghie Ștefan Voevod era Domn Moldovei: invasia îl adusese, căș-va boeri și câtă-va glătă îl proclamase, și un

(1) Letop. Mold. tom. I, 302. Archiv. istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 68.

(2) Melchisedek, Chronic. Hușilor, part. I, pag. 116—121.

(3) Letop. Mold. tom. I, pag. 200.

(4) Veđi A. Treb. Laurian, Calendar lunar și pascale. Bucuresci 1864. The travels of Macarius, Patriarch of Antioh, în Archiv. Istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 74. — Letop. Moldov. tom. I, pag. 302.

(5) Archiv. Istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 75.

ambitios călugăr îl unse în numele lui Dumnezeu! El re-
peși îndată un corp de Unguri și de Munteni și o samă de
omeni de țară, cu Pătrașco Moreanul Hatmanul, să prindă pe
Vasilie Lupu Voevod, și cât pe aci era să pună mâna pe el(1).

Vasilie Lupu, pe lângă că a trimis soli la Hatmanul Cazacilor,
cerând ajutor, a trimis și pe Miron Costin la Leși, la Staros-
tele de Camenița Petru Potoțki, tot după ajutor. Petru Potoțki
căduse odată rob la Tătarii din Crimea și Vasilie Lupu i-a
dat ajutor mare cu bani ca să-l scotă din robie. Dar Starostele
Potoțki era absent acum de la Camenița, și până când să so-
sescă, Vasilie Lupu primi scire că oștea lui Gheorghică Stefan
vine asupra lui. Acum nepotul lui Vasilie Lupu sosise și adu-
sese de la cetatea Neamțului averea sa cea mare. Vasilie Lupu
a stat la gânduri: să stea să dea război cu câți omeni avea
cu dânsul, sau nu. Boerii cei de scaun cu glótele lor era încă
cu Vasilie Vodă, precum și Boj Căpitanul de lefegii și Cara
Căpitanul de dărăbanii, și 60 de seimeni și un corp de 100 de
Nemți forte buni. Insa Vasilie Vodă, vedând rēcéla multora,
și suspectând pe mulți dintre Căpitanii săi, căci luase bani de
la Gheorghică Stefan logofétul, trece Nistrul cu averea sa, cu
Vornicul Toma Cantacuzino, cu fratele Măriei Sale Gheorghie
Hatmanul, cu Iordaki Cantacuzino Visternicul și cu câți-va
boeri ce era strinși de casa lui (2); iar boerii cei-alaiți toți,
și cu slujitorii cu tunurile, s'aun întors, ție Chronicarul, spre
Iași, la Domn tinér, adecă la Domn nou (3). Domn nou!...
vecinical vis și vecinical bucurie a tuturor alergătorilor după
oblăduire, a tuturor amestecătorilor de Domni, cum îi numesce
Chronicarul Nicolae Costin (4); ei n'aun în minte obștescul bine,
înțeles prin acest proverb al poporului: «schimbarea Domnilor,
bucuria nebunilor» și prin acest vers al lui Prometeu:

ἅπας δὲ τραχὺς, ὅστις ἀν νέον κρατῆ (5)

Pentru ei Domn nou e tot-d'auna un *chilipir*; ceea ce n'aun
putut smulge de la Domn vechi, speră să smulgă de la Domn

(1) Jerlicz, Letopisice, în Archiv. ist. a Rom. tom. I, pag. 15, fragm. 4.

(2) Chronicarul polon Jerlicz ție: «La 1653 în luna lui Aprilie, Va-
silie Lupu fugi la Camienice, în Podolia, cu Dómna, cu copii și cu odó-
rele. (Archiv. istor. a Român. tom. II, pag. 15, fragm. 4).

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 303.

(4) Letop. Mold. tom. II, pag. 115.

(5) Ἀτραχὺς, Προμηθεὺς θεσμώτης, v. 35.

noă, prefacându-se slugă credincioasă celui noă, precum se prefăcea slugă credincioasă celui *vechiu*, și așteptând prilejul să-l restorne și pe acesta, pentru alt Domn *mai noă*...

Boerii și cu slujitorii cu tunurile, se întorseră deci la Iași, la *Domn noă*, iar Vasilie Vodă trecu la Cămenita Podoliei, unde aă fost primit cu mare cinste de Starostele Petru Potočki. Aici sosia și Chronicarul Moldovei Miron Costin (1) cu veste că vine și Starostele de Cămenita cu mari făgăduințe. Gheorghie Stefan Vodă domnea acum la Iași, aducând *boerilor și glótei* toate fericirile și toate amăgirile unei *Domni noue*. Dar abia trece o lună de zile, și Timuș Hmelnički trece Nistrul la Soroca, cu opt miă de Cazaci aleși și bine înarmați, și înaintează spre Iași, fără să mai aștepte pe socru-său Vasilie Vodă. Diicu Spătarul lui Matei Vodă, se întorsese îndată după isbândă, în Valahia, cu armata sa, căci Matei Basarab îi poruncise să se întorcă îndată, ca să nu se auđă că aă călcat Moldova, fără ordinul Sultanului; óstea Ungurésca se întorsese și ea în Transilvania, *temându-se Kemeni Janos de vr'o sminteală saă de vr'un vicleșug de țără*, oră sciind soliile stăpănu-său lui Rakozzi la Hatmanul Hmelnički pentru Crăiea Leșască, că se ajungea atunci Rakozzi cu Hmil la Leși pentru Crăiea. Kemeny Janos trimisese înapoi în Transilvania totă pedestrima sa de Nemți, pe la codrul Căpotescilor prin Cobăle drept la potica Oituzului. Numaă singur Ioan Kemeni, rămăsese în Iași, cu puțină călărime. Gheorghie Stefan Vodă, stringe cu grăbire 12,000 de óste de țără și ésa de-asupra Popricanilor, nu de parte de Copoă. Timuș ajunge la Popricani cu Cazaci săi și căți-va Moldoveni cari ținea cu Vasilie Lupu și sta pe lângă nepotul său Ștefăniță paharnicul din Hăncesci, cu un corp din Hăncesci, și cu căți-va Cerkezii de ai lui Vasilie Vodă, cari toți mersese cu boerii cei trimiși de Vasilie Lupu după ajutor la Hatmanul Cazacilor. Timuș bate avangarda de Darabani a lui Gheorghie Stefan; Kemeni și Gheorghie Stefan trag óstea lor spre Iași, dar din ea *mulți lăsând ostenia*, fug nóptea pe la casele lor; a dóua și Timuș cu *tabăra legată*, purcede drept asupra lui Gheorghie Stefan Vodă spre Iași. Vedând că li se împuținează óstea, Gheorghita Ștefan cu boerii săi și Kemeny în drumul Iașilor până între vii, iar dintre vii iaă Bahluiul în

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 304.

sus și fug (1). Paul de Aleppo ne descrie această bătălie dintre Timuș și Gheorghie Stefan Vodă, bătălie pe care el și cu Patriarchul Macarie, au privit-o din vârful clopotniței mănăstirei sfântului Sava din Iași, unde era gazda Patriarchului (2). Timuș intră în Iași cu oștea sa, și ocupă curtea Domnăscă, pe care nu de mult o făcuse ca de iznăvă Vasilie Lupu Voievod (3). Timuș însemnă venirea sa în Iași prin mari crușimii: chiar Moldovenii nu fură cruțați, orașul fu jăfuit, iar târgușorele și satele ce scăpase mai înainte de Tătari perea acum din mâna Cazacilor (4). În urma lui Timuș, Vasilie Vodă sosind cu casa și cu boerii săi, de la Camenița, se așază pe tronul său, iar Timuș se mută cu tabăra sa la Galata. Gheorghie Ștefan Vodă fuge cu Kemeny Ianoș până la Trotuș. De la Trotuș Kemeny Ianoș trece în Ardeal. Pe aceea «pe la *târgurile Oena și Trotușul* merge drumul cel mai drept din Moldova la Ardeal» (5). Iar Gheorghie Ștefan Vodă au apucat de acolo în jos pe apa Trotușii, și au trecut prin Focșani în Valahia, puindu-și nădejdea în Matei Vodă și în ura, de acum neîmpăcată, dintre Vasilie Lupu și Matei Basarab. Gheorghie Ștefan Vodă au fugit cât mai tare în Valahia, aflând că hatmanul său Petrașco Moreanul au fost ucis de țărani ce se strînsese în jurul lui Ștefăniță păharnicul, nepotul lui Vasilie Vodă, și că Nemții din străjile lui Kemeny, trimise înainte de la Iași, prin strimtori, au pățimit multe de la șangăii de la Oena, în cât au fost siliți să fugă în toate părțile, lăsând și tunurile și bagagele lor prin munți. Șangăii ucidea și tăia pe Nemții lui Rakozzi, întrând într'ânșii cu cöse și cu topore lungi în cödă, cum au ei, și au perit mulți nemți, și abea s'au desbărat de Șangăii o parte din ei, și au trecut peste munți în Ardeal (6).

Mulți Moldoveni din tabăra lui Gheorghie Ștefan Vodă au perit de mânele Cazacilor lui Timuș. Mulți, mergând să se închine și să cêră iertare la Ștefăniță paharnicul, nu ajungea

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 305.

(2) Archiv. istor. a Român. tom. I. part. I, pag. 62, 76, 86.

(3) Între anii 1638—1640, au restaurat Curtea Domnăscă din Iași, Vasilie Lupu (Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 283).

(4) Jerlicz, Letopisice, Arhiv. Istor. a României tom. I, pag. 15. fragm. 4.

(5) Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 37.

(6) Miron Costin, Letop. Moldov. I, 296—308.

până la Ștefăniță, căci Cazacii întâmpinându-î, îi omora. Intre cei omorâți au fost și Tăutul Armașul. Aicea Miron Costin face următoarea cugetare foarte dréptă : «După această isbândă a lui Vasilie Vodă, să fi întors el pe ginere sêu înapoi în țara Căzăcescă, și să se fi așezat cu paza trebilor la Impărăție, întărindu-se cu slujitori străini, cum avea avuție, nime nu ar mai fi venit asupra-î; și așa sfătuia pe Vasilie Vodă o sémă de boeri.» Dar în dorința sa de răsbunare contra lui Matei Vodă și contra lui Rakozzi și comptând prea mult pe Cazacii lui Timuș și pe țile norocite, Vasilie Lupu Vodă gătesce iar ôste să plece pentru *a treia ôră* (1) asupra lui Matei Basarab, «dând scire (dice Chronicarul) *să încalece tot omul, iertând pre toți de tôte greșelile, măcar și împotriva Domniei de are fi greșit cine-va*».

Tôte planurile sale măgulitoare și drăgălașe îi venise iar în minte lui Vasilie Vodă. Matei Vodă, aflând de risipa lui Gheorghită Ștefan Vodă, și temându-se de o invasie în Valahia, trimite pe spătarul Diicul să strângă tótă ôstea de pe marginele țerii sale, și să stea la hotar, între țeri, de stréjă, cu Gheorghită Ștefan Vodă ciracul lui. Vasilie Lupu Domnul Moldovei plécă asupra lui Matei Basarab cu Timuș ginere-sêu; ei avea peste tot o ôste de 20,000 de ômeni Moldoveni și Cazaci. Vasilie Lupu avea și un corp de Nemți. Gheorghe Ștefan Vodă avea cu sine un corp de 300 de ômeni aleși călăreți și căți-va feciori de boeri tineri. Stréja lui Gheorghe Ștefan Vodă și a lui Diicul spătarul înaintând, s'au arătat în gura Berheciului, mai sus de Tecuciú, dar ômeni lui Vasilie Vodă i-au luat pe fugă și i-au risipit. Apele Siretului venise mari dar în dóuë țile ôstea lui Vasilie Lupu face poduri pe vase pe Siret, și trecând dincolo, intră prin Focșani în Valahia; Moldovenii fără de nici o milă dau foc Focșanilor, și Cazacii lui Timuș, ori pe unde ajungea, fuma casele bieților locuitori nevinovați, odăile și hrana. Diicul spătarul sta la Milcovul cel mare cu temelia oștilor sale. Moldovenii bat pe Diicul spătarul la Focșani și la Șioplea și trec biruitori din-colo de Milcov și de Râmnic. Vasilie Vodă cu Timuș apucă spre Târgoviște, stricând și ardând tot ce găsea în calea sa. Matei Vodă, vędând peirea Valahiei, iese din Târgoviște cu un corp de armată, și se așeză la o poenă, între Ialomița și un părău foarte tinos și

(1) Miron Costin, Letop. Mold. tom. I, pag. 309.

rău de trecut, la un sat numit *Finta* sau *Hinta*, de pe pârîul cu acest nume. Aicea, după o luptă crâncenă și înfricoșată, în ziua de 17 Mai 1653, Moldovenii și Cazacii sunt bătută cu desăvârșire. Matei Vodă e rănit, *stricat la picior* de un glonț *apropo de încheietura gemunchiului*, și din acea rană i s'a scurtat șilele (1). Êtă cum descrie eșirea din Târgoviște și rănirea lui Matei Basarab, Arhidiaconul Paul de Aleppo. «Matei Vodă eși contra lui Vasilie Vodă, cu o mare armată de Munteni, Unguri, Sârbi, Greci, Arnăuți, Bulgari și Turci. Oștirea lui Vasilie Lupu s'a repețit asupra lor ca lei, făcându-și drum până la Cortul lui Matei Vodă. Matei Vodă fu înpușcat la picior cu un glonte, carele trânti jos și calul său; în această stare el s'a apêrat singur cu sabia, apoi trase de pe picior cisma, ce acoperea rana, și pe dată încălecând pe un alt cal, se aruncă din nou în luptă» (2). Cum putea să nu biruască o armată care-și apêra țera, și care era condusă de un asemenea Eroș! *Trei miș de ômenî* aș cădută morți în acea și ucigătoare de frați, 17 Mai 1653, de amândouă părțile! Din boerii Moldoveni, aș cădută ômenî însemnați: *Bucium Stolnicul*, lovit de tun și *Christodul Căminarul* (3). Vasilie Vodă să risipește; iea câmpii pe la Gradiște, trece Siretiul la Vădeni, apucă drumul Galașilor, și se întorțe la Iași cuprins de o adâncă mâhnire și pôte chiar de căință. Peste câte-va șile Timuș se întorțe grabnic în țara sa (Iunie 1653).

Isbânda lui Matei Vodă de la Hinta, s'a datorit nebuliei lui Timuș și bărbăției lui Matei Vodă. Timuș *om în firea hiarrelor sêlbaticе*, nici asculta de sfaturî, nici se gândeа ce făcea; el nici vorbeа cu nime nici întreba de Polcovnicii săi, și nici de Vasilie Vodă asculta (4).

Am vădută mai sus (pag. 53) că Vasilie Lupu Vodă, aflând trădarea lui *Stefan Serdariul* (5), i-a tăiat capul. După legile și obiceiurile Moldovei și ale Valahiei, un trădător al Domnului său, pe lângă că pierdea viața, i se confisca și averea. Ste-

(1) Constantin Căpitan. în Magazin. istor. tom. I, pag. 301. — Șincai, Chronic. Român. tom III. pag. 59. Letop. Mold. tom. I, pag. 309, 312—313.

(2) Arhiva Istorică a României, tom. I, part. II, p. 79.

(3) Familia *Christodul* se vede și în șilele lui Mihai Racoviță Voevod la 1717: *Christodul cămăraș de Ocna* (Letop. Moldov. Tom III, pag. 121).

(4) Letop. Moldov. I, pag. 311.

(5) *Serdar* era Comandant unuî Corp de armată (Veđi supra, pag. 53).

fan Serdariul era proprietar moșiei Volosenii din ținutul Fălciu. În urma trădării sale, moșia sa devenind *domnescă*, acum la 1653, Vasilie Lupu Voevod a dăruit-o lui Racovița Cehan pe care îl făcuse mare Logofet în locul trădătorului Gheorghită Stefan. Un uric de la Vasilie Lupu Voevod, scris românește din 9 Iunie 7161 (1653) din Iași, dice : «dăruiesc lui *Racovița Cehan Vel Logofet* cu un sat anume Volosenii (ținutul Fălciu) care sat l'aș ținut, *acel căne neiertat Stefan Serdariul*, și acela sat aș fost mai dinainte vreme a lui Ionașco Cehan ce a fost unchiu Domnia sa lui Racovița Vel Logofet. Drept aceea m'am milostivit și am luat acel sat, carele mai sus scrie, de la *acel căne de la Stefan Serdariul*, pentru căci s'aș rădicat asupra Domniei mele, și l'am dat acestui boiariu carele mai sus scrie Racovița Vel Logofet ca să-i fie direaptă moșie și ocină și D-sale și feciorilor» (1).

Gheorghită Stefan Vodă, ne putându-se odihni în Valahia, la Curtea lui Matei Basarab, de dorul Domniei Moldovei, pe care abea o strânsese în brațe, și-i fugise ca o nălucă, cere și căpătă din nou ște de la Matei Vodă, călcă iarăși Moldova, și se așeză la *Răcăciuni*, satul său de o dinioră (2), așteptând ajutor și de la Rakozzi II din Ardel.

Aprópe de Faraoni, la *Valea Sacă*, ștea lui Gheorghită Stefan Vodă, bate pe Orheeni lui Vasilie Lupu Voevod, și straja lui Gheorghită Stefan se mută la *Săboani*, mai sus de Roman. Gheorghită Stefan Vodă, cu temelia ștei sale, se mută din Răcăciuni la Bacău. Aici i-aș sosit ajutor de la Rakozzi, Stefan Petki (3), cu un corp de Transilvăneni. Trimețend ajutor lui Gheorghie Stefan Vodă, Rakozzi aș făcut cunoscut

(1) Acest uric se păstréză în original la Ministeriul Domeniilor, unde s'aș găsit de D. V. A. Ureche, care aș bine-voit a mi'l comunica în copie.

(2) Gheorghită Stefan Vodă mai avea moșia *Buciuilești* (pe Bistrița), *Bogdana*, *Cașinul*, *Mihiesci* și multe alte sate și moși, fiind cel mai bogat dintre toți Moldovenii, pe vremea sa. (Letop. Moldov. tom. I, pag. 297—323. — Archiv. istor. a Rom. tom. I, pag. 108). Moșia Valea Sacă, din ținutul Bacău, cu sat și cu vecini aș fost tot moșie a Ciuurescilor. Ciuurescii aș dat'o zestre jupănesei Visternicului Toader Paladi din neamul Ciuureștilor, și la Domnia lui Mihai Racovița Voevod acest Domn aș dat'o lui Iordachi Ruset Medelnicerul, pedepsind pe Ciuuresci cu confiscarea, cum dovedesco o carte de judecată a Divanului Velișilor boeri din 25 Martie 7250 adecă 1742. (T. Codresco, Uricarul tom. II, pag. 244—246).

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 318.

tot o dată Regelui Poloniei Ioan Cazimir, pricinele pentru care a trebuit să se rădice contra lui Vasilie Lupu, și l'a rugat să nu ajute pe Lupul, ba încă să se siléscă să împedice pe Cazaci și pe Tătari de a-i da ajutor. Regele Poloniei, aprobând purtarea lui Rakozzi, se găti și el ca să tăbărască la Zabanică sau Zvancea (1). Vasilie Vodă iese din Iași cu 6,000 de ómenī spre Târgu-frumos la *Sirca*, unde s'aú întâmpinat cu Gheorghia Ștefan, și aici se încinge o luptă sêlbatecă, care avea să hotărêscă a cui va fi Domnia Moldovei. Chronicarul Miron Costin nu se pôte opri de a se mira de bărbăția lui Vasilie Lupu Vodă : «noī, măcar că am fost datorī (șice el) cu pomenire lăudată mai mult lui Gheorghie Ștefan Vodă, de la carele multă milă am avut, de cât lui Vasilie Vodă, de la carele multă urgie părinții noștri aú petrecut, iar dreptatea socotind nu pociú scrie într'alt chip». Vasilie Lupu era necontent în fruntea óstei sale, *învêțând* singur, *mutând stêgurile* și *îndemnând*, cum se exprimă Chronicarul. Gheorghia Ștefan Vodă sta de parte, lăsând altora comanda și primejdiile. Óstea lui Vasilie Vodă, era mai multă și mai tare de cât óstea lui Gheorghia Ștefan Vodă, dar *oștenii lui Vasilie Lupu era toți îndoiiți și firea némului lacomă la înnoitură*, șice Miron Costin (2). *Lacomă la înnoitură!*... Așa șice și Chronicarul Niculae Musta care aú stat dieac stari de Divan în Moldova : «boerii nu se mai satura de Domni, uniī cu un Domn trăgea, alții pre alt Domn să rădice din cei mazili umblă» (3). Așa și la 1613: Boerii Moldovei Vasilie Stroici logofetul, Balica Hatmanul, Kirița postelnicul, Miron Stolnicul, și Nistor Ureche, tatăl lui Grigorie Ureche Chronicarului Moldovei, ómenī de casa lui Ieremia Movilă Voevod, pribegise în Lehia cu Ieremia Vodă, după numirea la Domnia Moldovei a lui Ștefan Tomșa Voevod. Potočki, cumnatul lui Constantin Movila Vodă, se hotărêscă să calce Moldova împreună cu Constantin Vodă și cu Alexandru Vodă frate-sêu, ca să isgonêscă din Domnie pe Ștefan Tomșa ; toți boerii pribegi se unise cu Poloniā, — toți afară de Nistor Ureche, care le șicea «să lase să se mai *îvehêscă* domnia lui Ștefan Tomșa Vodă, că acum fiind dom-

(1) Șincai III, 55.

(2) Letop. Moldovei tom. I, pag. 315, 316.

(3) Letop. Moldovei tom. III, pag. 46.

nie nouă, *Moldovenii sunt de hire pururea la domnie lacomi* (1).

Ostea lui Gheorghie Stefan Vodă bate pe a lui Vasilie Lupu, și Vasilie Vodă, învins se retrage. Gonașii lui Gheorghită Stefan îl fugăresc până aprópe de Prut, ca să'l prindă, dar Vasilie Vodă, apărat vitejesce de suita sa, compusă din căți-va slujitori și căpitani, scapă la gónă, și în acéstă gónă au cădút morți dintre ómenii sėi mai însemnați *Nichita Vameșul și Isar Clucerul* (2), și s'au prins viu Gheorghie Hatmanul, fratele lui Vasilie Vodă, cădút cu calul la pogorăș (3). Vasilie Lupu, scăpând peste Prut, au trecut Nistrul la Rașcāv, de acolo se mută la Volodijin, oraș căzăcesc, și de aice au trimes sol pe Iordachi Vistierul la Hatmanul Hmelniški după ajutor. Ear pe Dómna, pe fiul sėu Stefănucă Voevod, cu averea sa, îi trimisese de mai nainte, în siguranță și pază bună, la cetatea Sucevei, poruncindu-le a suferi cu răbdare, și a ținea lupta, până ce el va veni în ajutorul lor cu putere mai mare.

Acéstă catastrofă au fost prevestită, ȃce Arhidiaconul Paul de Alep, prin «semne rele : nopțile din urmă erau tot tunete și fulgere, pãraie de plóie și de pėtră, cu așa mulțime și putere, în cât noi ȃceam : «de sigur au sosit ciasul de apo!» ! Trăsnetul cădu pe cupola cea mare de lemn a bisericeii din mănăstirea Sânta Paraschiva, închinată muntelui Sinai, și aruncă jos vârful cu crucea, înfigând'o adânc în pământ; un alt trăsnet cădu pe grajdurile Curței Domnesci; o mulțime de case fură arse; fulgerile flăcărău ca săbiile și se vedeau pe cer nori în formă de cetăți și de bătălii. Tóte acestea prevesteau învingerea lui Vasilie Vodă.» (4)

Ast-fel Gheorghie Stefan Vodă, pune piciorul de al doilea pe Domnia Moldovei. Ir: luna lui Iulie Gheorghită Stefan Vodă, Matei Basarab și Rakozzi II trimit soli în grabă mare la Leopoli, cerënd pretenia și alianța Regelui Poloniei și propuindu'i tot felul de servicii (5). Vasilie Vodă cere din nou ajutorul

(1) Letop. Mold. I, 230.

(2) *Isar Clucerul* au fost de mare folos lui Vasilie Vodă, când mijlocea să împace pe Turci cu Muscali prin retrocedarea Asacului. Isar era solul de încredere care mergea și venea trimis de Vasilie Lupu la Muscali, în acéstă afacere (Letop. Moldovei tom. I, 276.)

(3) Letop. Moldovei tom. I, pag. 316.

(4) Arhiv. Istor. a Román. tom. I, part. II, pag. 81.

(5) Jerlicz, Letopisice, în Arh. ist. a Rom. Tom. II, pag. 15 fragm. 5.

Cazacilor. Timuș cu óstea sa intră din nou în Moldova (Iulie 1653), ducând și *2000 de Tătari-Nogaș*. Timuș spulberă un corp de 2000 de ómenī al lui Gheorghieș Stefan Vodă, la Soroca, pe Nistru; ear Vasilie Vodă stă în Rașcov cu cei *2000 de Tătari* (1). Timuș înainteză spre Sucéva din biruință în biruință, și se așeză făcând șanțuri împrejurul Cetății; dar după el se ia o armată de 20,000 de Moldoveni, Munteni, Transilvăneni și Poloni. Acum se *adaogea țara pretutinderea la Domn nou...* (2), țice chronicarul. Timuș n'avea de cât nouă miū de Cazaci. Gheorghie Stefan Vodă, primind ajutor și de la Regele Poloniei Ión Cazimir un corp de armată Polonă, sub comanda principelui Dimitrie Vișnevețki Castelanul Cracoviei și a Polcovnicului Condrațki, impresoră cetatea Sucévei și șanțurile Cazacilor, în Septembrie 1653 (3). Gheorghe Stefan Vodă, mergând asupra Sucévei, aū descălecat la un sat aprópe de Sucéva, anume Scheia, în casele boerului Toderășco Logofétul, și a început a bate cetatea Sucevei cu tunuri aduse de la Hotin și de la Iași (4).

Atât Craiului Leșesc Ioan Cazimir, cât și lui Rakozzi II, li era urât acum Vasilie Lupu Voevod, pentru înrudirea și legătura sa cu Cazaci. Rakozzi trimisese ajutor lui Gheorghie Stefan Vodă pe Stefan Petki cu toți Secuii, ca 4000 de ómenī, ear Regele Poloniei pe vestitul Polcovnic Codrațki de la Camenița cu un corp de 1000 de Poloni călări. Acum se apropia și Gh. Stefan Vodă mai mult de Sucéva, descălecând aprópe de tabăra leșască; și pe când se urma astfel asediul Sucevei, Ioan Cazimir Regele Poloniei se pogora cu 40,000 de ómenī asupra Cazacilor și năvălea în țara lor, și tot atunci, primind un sol de la Gheorghie Stefan Vodă la Halici pe Nistru, îi mai trimise un ajutor de 600 Nemți cu 4 tunuri și cu o pivă, sub comanda polcovnicului Dinof, ear Rakozzi îi mai trimitea ajutor puternic pe însuși Kemeny Janoš cu 6,000 de Unguri (5).

Timuș apăra Sucéva cu o bărbăție nepomenită, timp de trei luni și mai bine, luptându-se de la o vreme și cu lipsa. Cazaci,

(1) Greșesce Post. Manolaki Drăghici când pune 20,000 de Tătari (Istor. Moldov. tom. I, pag. 196, Iași 1857.)

(2) Letopiseșul Moldovei tom. I, pag. 317.

(3) Jerlicz, în Arhiv. Ist. a Român. tom. I, pag. 16 fragm. 6.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 317.

(5) Letop. Mold. tom. I, pag. 317, 320, 321.

închiși din toate părțile, frigea și mânca peile de cai morți, o-pincă și rădăcină (1). Cazacii se bătea ca lei, și năvălea des contra împresurătorilor. Chronicarul țice : «Cazacii, de unde bătea tunurile mai tare, făcea năvală tocmai acolo, de unde bătea tunurile : așa este hîrea lor nefrîntă și nespăimată»... (2) Corpul de Tătari ce vinea cu Vasilie Vodă, îl părăsi la Rașcov, câte-va zile după înaintarea lui Timuș spre Sucéva, după ordinul ce primise șeful acelui corp Șerim-bei, care îi da scire de la Hanul Tătarilor că are resboi cu Craiul Leșesc. În noaptea de 16 Decembrie 1653, trei prizonieri poloni, pe cari Timuș îi scăpase de la mörte, fug din Sucéva, alergă la șeful lor Principele Dimitrie Vișnevețki, și-i denunță locul unde sta obicînit *fericitul său rival* hatmanul Timuș Hmelnițki ; într'o clipelă toate tunurile Polonilor se îndreptă și fulgeră spre acel loc. Timuș cade rănit de o bombă și möre peste trei zile în brațele sócrei sale, Dómnei lui Vasilie Lupu, scriind tatălui său, Hatmanului Bogdan Hmelnițki să vie să scape pe Cazacii și cetatea Sucevei, dar Bogdan Hmelnițki nu putea veni în ajutorul celor închiși la Sucéva din cauza taberei leșesci de la Svancea (3).

Cel de pre urmă suspin al lui Timuș a fost îndreptat către iubita sa soție *Domnița Ruxanda*, de pe care până astăzi una din Monastirile de langă Iași pörtă, se țice, numele de *frumósa*, pentru că în acea Monastire, *frumósa* Domnița Ruxanda a stat câte-va zile cu soțul ei Timuș după nuntă, până ce a plecat la Don (4). Vasilie Vodă a avut, cum țice Chronicarii noștri, două fete, dar arhivele Veneției și pictura din mănăstirea Golia ne dovedesc că a avut trei. Pe cea mai mare, *Domnița Maria*, o luase de soție, la 1645, marele Voevod al Litoviei Principele Ianăș Radzivil ; nunta s'a făcut în Iași, și Miron Costin ne face descrierea acestei serbări (5) ; după cea mai mică, *Domnița Ruxanda*, se îndrăgostise Principele Dimitrie Vișnevețki Castelanul Cracoviei, care acum, spre res-bunare, împresura Sucéva, dar Vasilie Lupu a fost silit s'o

(1) Letop. Mold. Tom. I, pag. 321.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 251, 252.

(3) Șincai, Chr. tom. III, pag. 55.

(4) La mănăstirea *Frumósa* era și case Domnesci : *Casele Domnești de la Frumósa* (Letop. Moldov. tom. III, pag. 202).

(5) Letop. Moldov. tom. I, pag. 284.

dee, cum am  is mai sus, de soție, la 2 Iunie 1652, Hatmanului Timotei Hmelni ki, numit de Chroniclele n stre *Timuș Hmi *, ca să scape Moldova de foc  i de sabie. Cu tótă părerea de r u a lui Vasilie Lupu Vodă, cu t te sfaturile lui *Cotnarowski pisarul Domnesc*, a lui Toma Vornicul  i a lui Iordaki Visternicul, care sfătuia pe Vasilie Vodă să nu dee pe Domnița Ruxanda după Timuș (1), Vasilie Vodă a trebuit să subscrie, în primăvara anului 1651, următorul tractat de pace în patru articole, scris latinesce de  nsu i Hatmanul Bogdan Hmelni ki cu laconismul s u obicĭnuit :

I. Princeps Moldaviae, Moldaviam pleno jure obtineto.

II. Filius Chmelnicii Principis Moldaviae gener esto.

III. Tartaris Cosacisque nunc sexcenta millia thalorum numerato.

IV. Polonis nequaquam faveto. (2)

Acum Dimitrie Vișnevețki i  resbunase : Timuș nu mai exista, lovit de tunurile sale,  i Vasilie Lupu era risipit... resbunare nedr pt  : căci ce putea să facă mai mult Vasilie Vodă de c t să- i primejduesc  prin resbel coróna  i  ara sa refus nd a- i da fata după Timuș, ca s'o deie, precum  i el dorea după Principele Vișnevețki?... dar sórta armelor, *ultima ratio Regum*, hot r se în partea lui Hmelni ki.

După m rtea lui Timuș, Cazacii, obosi i de un asedi  de mai bine de trei luni,  chin  cetatea Sucevei lui Gheorghii  Stefan Voevod, în  iua de 9 Octombrie 1653 (3), cu condi ie ca să le fie  voit să iasă din ea cu armele lor  i cu trei tunuri, lu nd cu din ii trupul Hatmanului Timuș, ca să 'l ducă în  ara lor, iar ei să predeie lui Gheorghie Stefan Vodă pe Domna lui Vasilie Lupu, cu t te bog  iile lui din Suceva  i cu fiul lui Vasilie Lupu, Stef nuc  Voevod. Regele Poloniei cu armata sa t b r sece  nt iu sub Cameni , apoi se mută la Zvancea.

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 308.

Insemnăm aicea pentru aceia care se ocupă de anticit  ile n stre că, precum se vede  i din acest pasagi  al Chronicelor n stre, demnitatea de *pisar Domnesc*, adecă secretar sa  scriitor Domnesc, era o demnitate mare. *Pisarul Domnesc*, scriitor sa  secretar intim al Domnului, care în timpii mai noi se  icea  i *Logofăt za taina*, adecă logofăt de ta ne, făcea parte din boerii Divanului Domnilor.

(2) Apud Vaillant, La Roumanie, tom. II, pag. 39, 40. Paris 1844.

(3) Szalárdi L nos, apud  incai, Chronic. Rom. Tom. III, pag. 58.

Hanul Tătarilor și Hatmanul Bogdan Hmelnițki cuprind câmpia Cameniței, neîndrăsnind să se măsore cu Polonii, dar socotind să 'i flămândească ; însă pe Poloni îi hrănea Moldova, și aceeași armată Ardelenescă, Muntenescă și Moldovenescă, care aș supus Moldova lui Gheorghe Stefan Vodă, s'aș dus în acest an 1653 și în ajutorul Polonilor în Ucraina asupra Cazacilor. Hanul propune pacea, și aicea sub cetatea Camenița, Sefer Gazi Vizirul Hanului, și Cancelarul Poloniei încheie pacea (*pacea de la Svaniț saș Zvancea*). Oștile se întorc fie-care în țara sa ; Kemeny Janoș s'a întors și el în Ungaria (1). Pentru acesta, la 23 și 30 Iunie 1654, Dieta Polonilor acordă, spre recunoștință că aș bătut pe Cazaci, *indigenatul*, și *primesce între nobilii Poloniei* pe Gheorghie Rakozzi II, pe Francisc fiul săș, pe *Gheorghiu Ștefan noul Domn al Moldovei*, și pe Ioan Kemeni (2).

Vom vedea peste doi ani, ce dușmani grozavi urma să fie Poloniei acești indigenați cu atâtea laude !...

Gheorghe Stefan Vodă, coprinșd Sucéva, taie capul lui Ștefăniță Paharnicul feciorul lui Gheorghe Hatmanul, fratele lui Vasilie Vodă (3) ; pune mâna pe Dómna lui Vasilie Lupu și o trimete în robie la un sat al săș depărtat, la Buciulești, pe Bistrița, cătun din comuna Podolenii de astă-șii, în județul Neamțu plaiul Bistrița ; *spintecă nasul* lui Ștefănuță Vodă fiul lui Vasilie Lupu, finul săș, *ca să nu pôta domni nici o dată*, și iea în partea sa a patra parte din bogățiile lui Vasilie Vodă din Sucéva, iar trei părți le împarte între aliații și ostașii săș. Se șice că Gheorghie Ștefan Vodă, puind mâna pe Dómna lui Vasilie Vodă, ar fi siluit'o, (faptă vrednică de un biruitor nedemn și înjororit) — șicând că 'și întorce aceia ce făcuse Vasilie Lupu Vodă cu jupănesa lui (4). Un contimpuran, Paul Arhidiaconul lui Macarie Patriarchul, care se afla atunci în Mol-

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 324-323.

(2) In Dogiel, Cod. Diplom. Regni Poloniae, et Magni Ducat. Litvaniae, găsim *diploma indigenatus Georgii Stephani Palatini Moldaviae* cu data 30 Iunie 1654. Tom. I, pars. I, II, pag. 621-623. Vilnae 1758. Veș și Șincai Chonic. Rom. tom. III, pag. 63.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 325.

(4) Constantin Căpitanul, Istoriile Domnilor Țerii Romănesci, în Magasin istor. pentru Dacia tom. I, pag. 303.—Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 206, ș 32.

dova, dice : «Gheorghică Stefan Vodă apucă tot avutul lui Vasilie Vodă cu toate grămețile și tesauerele de aur și de argint de o valoare necalculabilă, armure, garderobă, giuvaere, blane de samur, mărgăritare și alte lucruri de preț, *mai multe de cum ar putea avea un împărat*. La primul transport al averii lui Vasilie Vodă de la cetatea Hotinului la Camenița, era cu dinsul câți-va din compatrioții noștri în calitate de garde, cari ne-au spus că de pe mal lucrurile fură încărcate în o sută de care, fie-care tras de 12, 10 sau 8 cai, și acelea toate erau numai aur, argint și rarități. El avea un număr de comore pe sub pământ, vechie de 20 de ani și pe care acum le scose : era între altele 35 blane de samur ; despre una din acestea, câți-va din suita sa personală mi-au spus că o făcuse pentru sărbătorea Paștilor, cusută în aur, împodobită cu mărgăritare și petre de mare preț, costând 35,000 de galbeni. Această bogăție nu e de mirat, știindu-se că o adunase în timp de două-decî și patru de ani. El mai posedea tesauere mari în Polonia, în Germania, în Veneția și aiurea» (1). În zilele domniei sale, Vasilie Vodă deschisese minele de aur și de aramă de la Baia, și Moldova se îmbogățise ; acele mine devenise marele izvor al avuției Moldovei de atunci (2).

«De au fost când-va vremi fericite, dice Miron Costin, acestor părți de lume, Moldovei și Poloniei, atunci au fost. Țara Leșescă era plină de aur care izvorea din Moldova cu boi de negoț, cu cai, cu miere, și aducea din acea țară tot aur și argint ; putea-voi dice că săraci nu se afla pe acele vremi, doar care nu 'și vra să aibă. Țara Leșescă la acea scară de fericire se înălțase, care nici o Craie de pre acele vremi nu-î era din protivă așa în bine și în desmerdăciune în țera Leșescă și în țara noastră» (3).

Lingușitorii sfătuia pe Gheorghe Stefan Vodă, să ucigă pe Ștefanucă Voevod, finul său, captivul de la Buciulești ; el însă le răspundea, în beția triumfului : «om muri noi până atunci, până va eși unul ca acesta la domnie», căci Ștefanucă Voevod era încă copil mic de 12 ani, fiind născut la 1641, cum am dis mai sus. Dar prorocia lui Gheorghică Stefan Vodă, nu s'au

(1) Arhiva istorică a României, tom. I, part. II, pag. 85.

(2) Vaillant. La Romanie II, 46.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 28. 3

implinit, căci la 1660—1662 pe tronul Moldovei era tocmai Ștefănuță Vodă, acest prizonier de la Buciușești, cu nasul spintecat, și tată-său trăind încă, avea fericirea de a-l vedea pe fiul său, Domn, când Gheorghiu Ștefan Vodă, trăia din pomana pribeag și amărît în Pomerania!...

La Buciușești Gheorghie Ștefan Vodă, ținea captiv și pe Toma Cantacuzino Vornicul, prins la Suceava, și pe Iordaki Cantacuzino, adus din Polonia în țară prin înșelăciune, și-i purta nopțile cu luntrele pe apa Bistriței, amenințându-i că-i va resturna în Bistrița, desbrăcându-i de totă averea lor, moșii, haine, odóre, bucate, și bani gata, nouă-șapte de mi de galbeni de aur Ungurești. La Buciușești Gheorghie Ștefan Vodă au trimis în cele din urmă pe Armașul său cel mare Grigore Habășescu, ca să-i omóre; iar armașul, luând bani de la dânsii, nu i-au omorât îndată, ci au mai întârziat. Decî, prinzând de veste Constantin Cantacuzino, fratele lor, Postelnic mare al lui Constantin Basarab Voevod, s'au rugat Domnului său să trimită cărți lui Gheorghie Ștefan Vodă pentru frații săi să nu-i omóre; și ast-fel, numai după intervenirea Domnului Valahiei Constantin Basarab, care a amenințat pe Gheorghie Ștefan Vodă, trimițându-i din București declarație de rebel prin Căpitanul Badea Conțeș Bălăceanul, poreclit cu această ocazie de Munteni *Ușurelul*, pentru că într'o zi și într'o noapte au ajuns din București la Iași, — i-au liberat, și le-au dat înapoi numai moșiile, lăsându-i să meargă în Valahia la fratele lor Constantin Cantacuzino, postelnicul cel mare al lui Constantin Basarab (1). Aici în Buciușești Gheorghie Ștefan Vodă au omorât cu mare *muncă*, dice Chronicarul, și pe Alexandru paharnicul și pe

(1) Șincai, Chron. Românilor, tom. III, pag. 62—63. Istoriile Domnilor țerei Românești, de Constantin căpitanul, în Laurian și Bălcescu. Magazin istoric pentru Dacia tom. I, pag. 307, București, 1845. Ioan Neculce, în Letop. Moldov. tom. II, pag. 206 § 33.

După căderea lui Gheorghie Ștefan Vodă, Iordake și Toma Cantacuzino au luat cu judecată toate moșiile Căpitanilor, pentru prada ce le-au făcut Gheorghie Ștefan Vodă. Dar mai pre urmă ei le-au înapoi de bună voie la nemiștii lui Gheorghie Ștefan-Vodă. Tot atunci și Racoviștii au luat prin judecată moșii de-ale Căpitanilor, nu se știe pentru ce, și nu le-au mai dat înapoi, care moșii la 1743 se stăpâneau încă de nemiștii Racoviștilor, satul Racovul și altele (Vezi Letop. Moldov. tom. II, pag. 207, 208).

Enakie comisul, feciorii lui Gavril Hatmanul, nepoții ai lui Vasilie Vodă (1).

Vatra satului *Buciulești* nu mai există astăzi; satul era pe malul stâng al Bistriței, și aicea era o biserică a Cuvioasei Paraskevei, zidită la 1630 de Dumitrașco logofetul proprietar al Buciuleștilor, tatăl lui Gheorghe Stefan Voevod, și de jupânesa lui Nifia, în zilele Domnului Moldovei Moisi Movilă Voevod, cum sta scris pe pétra de asupra ușei bisericeii. Dumitrașco logofetul adusese de la Patriarchia din Constantinople la această biserică a sa un deget din mōștele sântei Paraskevei, după mărturia lui Dosoftei Mitropolitul Moldovei. O mică însemnare istorică despre această biserică, precum și vechiuta ei, se poate vedea în calendarul lui Gheorghie Asaki din 1853 (2).

O parte din biserică de la Buciulești există și astăzi. Bistrița, mutându-și curgerea pe locul unde era satul cel vechiu, a fost distrus atât satul cât și biserică. Clopotnița cu o parte din zidire a fost resturnată în rîu în anii din urmă; zidăria surpată a abătut întru cât-va apa de la mal, așa că restul mai poate încă trăi. (3)

Vasilie Lupu Voevod ceruse de la Rașcov, și căpătase, cum am șis, ajutor de la Hanul Tătarilor un corp de 2000 de ómenii; dar abia a ajuns la Prut, la Ștefănești, și l'aú întâmpinat vestea despre catastrofa de la Sucéva, și tot o dată sosiră *olăcarii* de la Hanul Crimeii către Șerim-Bei, șeful corpului de Tataři, chemându'l înapoi cu óstea sa, căcii îi pornise rebel Regele leșesc. Vasilie Vodă, rămas fără ajutor, fuge în țara Căzácescă; dar vedându-se cădút din Domnie, despărțit de Dómna sa, de copii și de avere, — se duce la Hanul Crimeii și il rógă să scrie Sultanului ca să 'l ierte. Înșă Gh. Rakozzi și Matei Basarab scriea necontentit la Pórtă calomniind pe Vasilie Vodă și trimetea necontentit banii ca să isbutéscă să-i taie capul. Vasilie Lupu Vodă, *stând câte-va luni în cetatea tăărăescă Ghiozlăul, pe mertic de fâină de la Hanul,* — într'o di aú fost pus în lanțuri, din ordinul Sultanului Mohamed IV, trimis la Constantinople, și aruncat în închisórea de la *șapte turnuri* (Edi-kulé). Sultanul Mohamed IV era mare vërsător de sânge și mare dușman și desprețuitor al Chreștini-

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 325.

(2) pag. 71—73.

(3) Melchisedek, Chronic. Romanului, tom. I, pag. 281, în nota.

lor. La 1654, când ambasadorul Franciei, De la Haye, i-au notificat prin Vizirul Derviș-Mehmet-pașa, că Francesii au luat Cetatea Arras de la Spaniolii, Vizirul cu obraznicie răspundea ambasadorului Franciei că : *Puțin îi pasă Sultanului, dacă câni ar fi mâncat pe porci, sau porcii pe câni* (1). Sultanul Mohamed IV hotărâ să taie capul lui Vasilie Lupu Vodă, dar mijlocirea marelui Vizir Kiupruli îi scapă viața.

După ce au fost dus Vasilie Vodă la Constantinopoli și închis în Edicule, Domnul Valachiei Matei Vodă, Domnul Transilvaniei Rakozzi II și Domnul Moldovei Gheorghie Stefan, stăruia din toate puterile ca să-l omóre Sultanul, și oferea Turcilor pentru capul lui Vasilie Vodă *trei mii de pungă de bani* adecă un milion și jumătate de lei! Vasilie Vodă își perduse totă nădejdea de viață, și aștepta numai césul să vie călăul să-l omóre; dar vizirul Kiupruliul l'au scăpat, dîcînd că acest om pôte fi într'o dî trebuitor Sultanului, de vreme ce dușmaniî săi făgăduesc atâtea pungă de bani, ca să-l omóre. Vroiți trei mii de pungă? strigă în consiliul Pașilor care forma Regența, teribilul Kiupruli; ei bine! eū le dau Sultanului, din averea mea, ca să nu taie pe Vasilie Vodă. Marele și vestitul vizir Mehmet pașa Kiupruli era de nēm Arnăut, amic și compatriot al lui Vasilie Lupu. Cinci ani a stat la închisóre Vasilie Vodă (1653—1658); în urmă a fost pusîn libertate. și Sultanul gândea să-l rânduescă din nou domn, dar bătrănul voevod, slab și obosit acum stărui, și Sultanul rândui Domn pe fiul său Ștefănuță Voevod (2). Vasilie Lupu muri peste un an la Constantinopoli, la 1660, când domnea în Moldova fiul său Ștefăniță Voevod pe care Vasilie Lupu Vodă, cât au trăit, îl ajuta mult cu sfaturile și cu mijlocirile sale pe lângă prietinel și compatriotul său Vizirul Kiupruliul (3).

Ambasadorul Germaniei Reninger, într'un raport direct către Impăratul, din 13 Februarie 1658, dîce : sciū că Vasilie Vodă este de cinci ani închis în *șapte turnuri*, și că stăruie din toate puterile să recapete tronul Moldovei. Dar miniștriî își

(1) Σκαρλ. Βοζάντιος, ή Κωνσταντινούπολις, tom. II, pag. 429.

(2) Σαθῆς Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, Tom. III pag. 7.

(3) Letop. Moldov. I, 308—323. 325. 334. 352. 348. 284. — II, 206. 207. — Φωτεινός Ιστορ. Δακίας, III, 108, 113. — Pastorius de Histenberg, Florus Polonicus, pag. 103. — G. Asaki, Nuvele istorice a României, pag. 249—272. Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 7, Firenze 1837. — Ioan Neculce, în Letop. Moldov. tom, II, pag. 205. § 28.

aduc aminte bine de intrigele sale politice cu Cazacii și cu alții. E probabil că-și va petrece și restul vieții în cele șapte turnuri!... (1). După mărturia Cronicarului contimpuran Cesarie Daponte, trupul lui Vasilie Lupu Voevod, după mórtea sa, s'a adus la Iași, și s'a înmormântat în biserica Mănăstirei Tri-Sfetitele, zidită de el (2). Asemenea și *Chronica Bălăcenescă* ne spune, că Vasilie Lupu s'a îngropat la Iași, și că mai târziu, la 1662, Ștefăniță Voevod, fiul său, murind la Bender boerii i-au dus remășițele la Iași, și *l'au îngropat și pe el lângă tatăl său Vasilie Lupu Voevod* (3).

În Iași nu se mai scie astăzi, că Vasilie Vodă să fi fost îngropat în monastirea sa Trei-Ierarhi, și nu se găsește nici un semn despre acesta; însă mărturia martorului ocular Daponte, și a Chroniceii Bălăcenesci, și împrejurarea că Vasilie Lupu, când a murit, era Domn în Moldova fiul său Ștefănuță Voevod (4), fac dovadă despre acesta. Tot așa nu se mai scie astăzi de comun în Iași, că Ștefăniță Voevod, fiul lui Vasilie Lupu, a fost îngropat și el aicea, în biserica Trei-Ierarhi, însă Cronicarul Miron Costin ne spune, ca martor ocular, că «Ștefăniță Vodă, murind la 1662, aprópe de Tighinea, pre Bâc în Basarabia, la satul de dincóce Luțeni, boerii au luat cu sine ó-sele sale, au purces de o dată pe Nistru în sus, pe de ceia parte, și au trecut Nistrul pe la Bilacáu, și l'au adus în Iași și l'au îngropat în mănăstirea care se numesce Tri-Sfetitele (5).»

De la 1659, de la 1662, sunt peste două-sute două-zeci și trei de ani!... Câte revoluții, câte pustiiri, câte focuri au fost de atunci peste Iași!... Câte umbre Auguste zac necunoscute prin criptele și hrubele Tri-Sfetitelor!...

În biserica Tri-Sfetitelor sunt patru cripte anume făcute în păreți, două în drépta și două în stânga. În aceste cripte zac remășițele Auguștilor ctitori ai acestei monastiri. Un chrisov de la Duca Voevod, din 9 Februar 1687, care întăresce monastirei Tri-Sfetitelor proprietatea unui feredeu și a unei școli

(1) Apud Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 7.

(2) K. Δαπόντε χρονογράφος, in Sathas Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, tom. III pag. 8. Veneția 1872. — Despre Daponte veđi articolul meu: *Cercetări filologice despre România*, publicat în Revista contimporană, literară și științifică, an. IV, Nr. 7 pag. 16—31. Bucuresci 1876.

(3) Șincai, Chronic. Românilor tom. III, pag. 93.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 352.

(5) Letop. Moldov. tom. I, pag. 355.

cu tot venitul ce este pe ulița Savati aprópe de Bahluiú, a-
deveresce că Vasilie Lupu Voevod este îngropat în această bi-
serică. Acest important document istoric dice... «*acel feredeu*
și cu școale și venitul lor s'aú aflat dréptă daniă și miluire Trei-
Sfetitelor *de la Vesilie Voevod și de la fiul său Stefan Voevod*
unde și ósele lor aiave sunt în lăuntru în biserică, în a sa
zidire.»

Hatmanul Bogdan Hmelnițki, după mórtea fiului său Timuș,
a dat orașul Rașcovul în deplină proprietate a vėduvei sale
nurorí, Domniței Ruxanda. În zadar Vasilie Lupu a scris fii-
cei sale maí în urmă să se întórcă în Moldova; ea n'a vrut
să părăsescă țara Căzácescă. Se dice că Vasilie Lupu Vodă
rēmăsese fórte nemulțumit de Hatmanul Bogdan Hmelnițki,
după a doua sa fugă, și de aceia s'aú dus de la el la Hanul
Tătarilor. Hatmanul Bogdan Hmelnițki, cam iubea vinul, și
intr'o ھی, când Vasilie Vodă ڑ povestea nenorocirile sale, Bog-
dan i-aú rėspuns dându'ı un pahar de vin și dicėndu'ı : «*bea*
căci acesta este cel maí bun și cel maí sigur leac pentru a'ı
alina durerea și supărarea» (2). La 1660 Stefăniță Voevod fra-
tele Domniței Ruxanda, fiind domn în Moldova, a scris surorėi
sale și i-a trimis și scrisorí de la tată-sėu Vasilie Lupu Vodă, ru-
gându-o iarășı să vie în Moldova; dar ea nu vroi cu nicı un chip.
Vėđend atăta opunere, Stefăniță Voevod trimite óste asupra
Rascovului să-l bată, și să ia pre sora sa pre Domnița Ruxanda
cu de-a sila. Óstea Domnului Moldovei n'a putut face nimic
Rascovului, numai că s'a dușmănit cu Cazacii, și le-aú dat
cuvint să aștepte prilej de-a călca și de-a prăda Moldova. . .
Domnița Ruxanda a rėmas acolo, apărată și iubită de su-
pușii său (3).

După 26 de anı, adecă la 1686, găsim pe Domnița Ruxanda
văduva lui Timuș Hmelnițki întórsă în țeră și trăind la Nėmțu
și tot în acest an vedem jalnicul eı sfărșit. În acest an 1686
Regele Poloniei Ioan Sobiescki venise cu óste în Moldova So-

(1) Acest important hrisov s'a publicat în *Fóea pentru minte*, an. 1845
No. 5, pag. 40. El s'a reprodus de Episcopul Romanului Melhisedec în
scrierea sa Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri
și bisericı antice din Moldova, pag. 323—324. Bucuresci 1885.

(2) Carra, Histoire de la Moldavie et de la Valachie, pag. 46, Neucha-
tel. 1781.

(3) Letop. Moldov. tom. I. pag. 349.

bieski tăbăresce în August la Iași, apoi se pogoră cu toate oștile sale pe Prut în jos până la Fălciu, apoi se întorce iară la Iași, ca să treacă înapoi în țera Leșescă. În oștea lui Sobieski era câte-va cete, care au făcut multe jafuri și răutăți în Moldova; au ars mănăstirea Trei-Sfetitele și mănăstirea Goliei; țera a rămas în mare parte săracă și pustie din jafurile și prădile Leșilor. Atunci, la întorcerea Craiului Leșesc de la Fălciu, reșchirându-se câți-va Leși și Cazaci și câți-va Moldoveni pribegi din țeră, spre jaf, au ajuns pre sub munte la cetatea Némțului, și au găsit aicea pe Domnița Ruxanda. Acești tâlhari pun mâna pe ea, o muncesc cu felurite munci iscodite de grósnică lor cruđime, pentru avuție, apoi i-au tăiat capul pe prag cu toporul, găsind la ea 19,000 de galbeni (1).

Așa au fost sfârșitul Domniței Ruxanda Hmelnički, în cetatea Némțului. Par'că o presimțire o ținea la Rașcov, când nu vroea să se întorcă în țeră, după mórtea vitejască a soțului ei la Sucéva.

Se vede că Domnița Ruxanda, a avut zestre de la tatăl său Vasilie Lupu trei moși; remăind văduvă, ea făcu un testament prin care a lăsat aceste moși mănăstirei Vatopedi de la Muntele Athos. Acest testament cu data din 6175 (1667) se păstrează și astă-đi la mănăstirea Vatopedi (2).

Așa a fost sfârșitul lui Vasilie Lupu Voevod, care au domnit 19 ani (1634—1653) în Moldova și a fost mai înainte boer vestit, Vornic mare, în toate sfaturile Țerii, și vistiernic mare pe la 1618 (3), Vasilie Lupu a fost, ca și Matei Basarab, unul din domnii cei mari ai țerii; legiuitor, luminător al Moldovei, fondator de curți, de mănăstiri, de tipografii, de școli. El a plătit de multe ori datoriile Bisericei Ecumenice, în interesul Creștinătății și a Civilizației. *Vitéz, mándru, cap mare*, cum îl califică cu dreptate istoricul Rusiei de ném Moldovan N. Bantăș-Camenski, *bogat și dulce Domn* al Moldovei, cum îl numea contimporanul său Țarul Rusiei Alexe Mihailovic, tatăl lui Petru cel mare, el își sfârși vieța în străinătate, trădat și răsturnat din Domnie, în înțelegere cu străinii, de boerii și de căpitanii săi, pe bani plătiți de Lo-

(1) NeculaI Costin. Letop. Moldov. tom. II, Pag. 40—41. 256.

(2) Victor Langlois, Le Mont Athos et ses Monastères, pag. 76. Paris 1867.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 237—233.

gofétul să Gheorghie Stefan,  i părăsit de o gl  t   nepricepută  i am  git   (1). Giovanni Tiepolo, în rela  iile sale diplomatice, scriea despre Vasilie Lupu Vodă : «Basilio Lupolo Voivoda della Moldavia,   uomo di ingegno acuto, ardente di natura e desideroso di dominio....» (2) Patriarhul Malosius, pe care Vasilie Lupu il visita des în  ilele sale de suferin  ,  ice despre el că «era b  rbatul cel mai erudit din to  i b  rba  ii distin  i c   i i-au cunoscut în lungele sale  i deseale călătorii prin Europa (3). Indr  sn  la sa, adevărat Arn  u  esc  , talentele sale militare, iubirea sa pentru prop  sire, noble  a mi  c  rilor sale l'au ar  tat că a fost unul din b  rba  ii cei mai  nsemna  i din secol. XVII (4).

Mulți an   Vasilie Lupu Voevod a avut mare trecere la Constantinopoli,  i era sus  inut  i iubit de Polonia  i de Moscva. O scrisore a lu   Mate   Liubenski Arhiepiscopul de Gnezen, din 3 Iulie 1648, către Vasilie Lupu Voevod, ne dovede  ce că Domnul Moldovei prin influin  a sa isbutise să scapa din robia Tătarilor pe Voevo  ii  i pe Magnații Poloni, c  du  i în robie, când Tătarii, cu ocazia rescul  rei Cazacilor contra Polonilor, călcase Polonia  i-i robise; acum prin mijlocirea puternică a luĭ Vasilie Vodă, robii se libera  i Senatul Poloniei trimetea sol la P  rta Otomană, pe Jetrovski secretarul Regelui Poloniei. Arhiepiscopul de Gnesen mul  amesce prin acea scrisore lu   Vasilie Lupu, ar  t  ndu-i că *Polonia s'a folosit de buna plecare  i de buna voirea milostivirei sale....*(5). Vasilie Lupu a avut încă mare înriurire la Serenisima Republică de Venetia. La 17 Decembrie 1645, Bailo Giovanni Soranzo raport  z   Dogelui despre rela  iunile sale cu Moldova, al  tur  ndu-i  i o scrisore de la Vasilie Vodă. La 6 Decembrie 1645 Soranzo scrie Do-

(1) Н. Баштынь-Каменскій. Исторія Малой Россіи, том. I, pag. 290 — 293  i not. 251. 299. Moskva 1842. — Arhiva Istor. a Rom  n. tom. I, part. I, pag. 111.

(2) Dora d'Istria, Op. laud. pag. 6-7.

(3) Apud Vaillant, La Romanie tom. II, pag. 46. — *Vasilio Lupolo* era l'uomo il piu erudito ch' egli avesse mai incontrato nei suoi lunghi e ripetuti viaggi in Europa. Patriarca Malosios, apud Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenie, pag. 7. Firenze 1873.

(4) Dora d'Istria loc. cit.

(5) Памятники изданные временною Комиссіею для рабора древнихъ актовъ, pag. 110--113. St. Petersburg 1845 apud Th. Codrescu, Uricarul tom. III, pag. 87--88, Ia  i 1853.

gelui, că de acum raporturile sale i le va trimete prin Moldova. La 25 Ianuarie 1645 Soranzo scrie Dogelui despre o scrisoare ce a primit de la Domnul Moldovei, și la 1646 trimete Dogelui mai multe scrisori de la Vasilie Lupu (1).

Am vădit mai sus că Vasilie Lupu avea o fiică pe care o trimisese în Seraiul Sultanei-Mume la 1645, spre a liniși prepusurile Turcilor și spre a-i asigura despre credința sa, când a măritat pe fiica sa Maria după Ioan Radzivil Palatinul Lituaniei. Și această fiică era făcută tot cu Dómna sa cea d'întăiu Teodosia fata lui Bocîoc cu care se căsătorise la 1618, cununat de Gaspar Vodă Domnul Moldovei, care i-a dăruit la însurătoare moșii și l'a făcut Visternic mare, cum dovedesc uricele acelor moșii. Obicînit se scie că Vasilie Vodă ar fi avut numai două fete : pe Domnița Maria cea mai mare căsătorită după Radzivil la 1645 și pe Domnița Ruxanda cea mai mică căsătorită după Hatmanul Timuș Hmil (Timotei Hmelnițki) la 1652. Dar se dovedesc că Vasilie Vodă a mai avut o fată, al cărei nume și soarta înse nu le-am putut afla. Că Vasilie Lupu Voevod a avut trei fete, dovedesc încă portretele de pe pereții mănăstirei Golia, restaurată de Vasilie Lupu Voevod, (2), pe care le descrie arhidiaconul Paul de Aleppo dîcînd : «Din dosul tronului Domnului, pe o columnă e portretul lui Vasilie Vodă în totă statura, într'o haînă blănită cu samur și ținînd în mână efigia bisericeii. După el stă nevasta sa Dómna, o principesă circasiană, într'o haînă totă de samur și urmată de ficele sale, din care una e acum cu Polonii (Maria Radzivil) și o alta fu căsătorită de curînd după fiul Cazacului Chmelnițki (Roxanda). Lîngă ei este Stefan Vodă cu o a treia soră, ambiî în haîne frumoșe și de o asemănare întoemăi» (3).

La 24 Septembrie 1641 bailo Veneției Gerolamo Trevizan raportă dogelui că marele Dragoman al Legațiunei Venețiane, *Grillo*, l'a însciințat că Vasilie Lupu Domnul Moldovei i-a propus ca fiul său, adecă al Dragomanului, să iee de soție pe a doua sa fiică : «*Il Dragomano Grande Grillo, mi ha dato parte esserle stato offerta in matrimonio per il figliolo, una figliuola*

(1) Hurmuzaki, Documente, IV part. II. pag. 538—545, 549—552.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 283.

(3) Arhiva Istorică a României, tom. I, part. II, pag. 65.

seconda genita del Principe di Moldavia Lupulo. Bailo Veneției cere deci învoirea Serenisimei Republice pentru această căsătorie, și adaogă că marele Dragoman Grillo era cunoscut cu Vasilie Lupu înainte de a fi acesta Domn Moldovei, că a avut neîncetat relațiile cele mai bune cu el, și că această căsătorie îl va face să fie și mai util Serenisimei Republice. Tot odată el comandă la Veneția darurile de nuntă (1).

La 12 Martie 1642 bailo Girolamo Trevizan raporta Dogelui că Vasilie Lupu a luat în serviciul său ca medic pe Doctorul Scocardi Danemarchesul iubit și afecționat de Serenisima Republică, care servise la mai mulți baili ai Veneției și care era căsătorit cu o fiică a defunctului mare Dragoman al Legațiunii Venețiane, Borisi; bailo Trivizan adaogă că Vasilie Lupu avea pe acest doctor Scocardi în mare iubire și stimă, că-î plătesce un onorar de 1500 realii pe an, oșebit de toate cele-alalte cheltueli, de locuință și de întreținerea casei sale; că un nepot al lui Scocardi a fost la Constantinopoli, însărcinat să hotărăască epoca nunței lui Grillo; că doctorul Scocardi a scris lui, declarându-se de servitor devotat al Serenisimei Republice și doritor să dovedească prin fapte devotamentul său; că el, bailo Trivizan, și-a răspuns încredințându-l despre stima în care îl are Serenisima Republică, și că poate fi sigur despre părinteșca ei afecțiune. Bailo Trivizan mai scriea în raportul său către Dogele Veneției, că stă în corespondență cu Scocardi în interesul binelui public al Veneției. Apoi bailo Trivizan raportează că doctorul Scocardi și-a scris, că Vasilie Lupu a trimis soli la Moseva pentru a trata despre retrocedarea Azacului; apoi că Grillo și-a spus că o scrisoare grabnică a sosit în țările de la Vasilie Lupu la Marele Vizir, relatând reușita solilor moldovenesci pe lângă Marele Duce și trimițând pe lângă ea Vizirului, scrisoarea autografă ce el, Vasilie Lupu, primise de la Marele Duce al Mosevei, răspunzătoare la scrisoarea Domnului Moldovei. Această scrisoare Grillo încredința că a vădit-o în mânele trimișilor lui Vasilie Vodă, și că, după ce ea trata despre afacerile atingătoare de Înalta Pörtă, cuprindea că Marele Duce trimite lui Vasilie Vodă pictori pentru a-î zugrăvi nise bisericii. Grillo mai spunea că Vasilie Vodă mai trimisese un sol

(1) Hurmuzaki Documente, din Arhivele Veneției, IV. part. II, pag. 513 No. 597.

la Moscva, și că acest sol îi raportase că a vădut pe Marele Duce, și că este tratat la Curtea de la Moscva cu mare iubire și cinste (1).

La 21 Iunie 1642 bailo Veneției Angelo Alessandri raporta Dogelui că doi trimiși din partea lui Vasilie Lupu Voevod sosise grabnic la Constantinopoli, unul după altul, aducând scrisori marelui Vizir; că marele Dragoman Grillo cunosccea cuprinderea lor înainte chiar de a le primi Vizirul, și că i-au făcut cunoscut lui Alessandri acea cuprindere; aceste scrisori însciința pe marele Vizir, că marele Duce al Moscvei, a ratificat condițiile mijlocite de Domnul Moldovei despre retrocedarea Azacului. Așa dar, adaogă bailo Alessandri, după destăinuirile lui Grillo, étă că afacerea despre Azac s'a hotărît, prin mijlocirea lui Vasilie Lupu, cum aũ dorit Turcii, și Vasilie Lupu a isbutit în așa scurt timp să câștige de la marele Duce al Moscvei ceea ce Turcii n'au putut să dobândescă cu tóte silințele lor în curs de doi ani.

Bailo Alessandri exprimă Dogelui mâhnirea sa pentru acest succes al Turcilor, mâhnire, ȓice el, ce toți Principii vecini o vor simți-o, din cauza consecuențelor acestui succes, care va lăsa acum liberă armata și flota turească; bailo adaogă că Dragomanul Grillo, îndată ce a luat cunoscința de ambele scrisori ale lui Vasilie Lupu, a mers să vestescă aceste noutăți marelui Vizir, care l'a ascultat cu mare mulțumire, ȓicându-i că, după ce le va verifica, îi va da un bun bacșiș; marele Vizir a lăudat mult pe Vasilie Lupu Domnul Moldovei, *ruda sa de sânge*, ȓicând că și-a câștigat mare cinste și recunoscința la Înalta Pórtă, și că Mehmet-pașa va merge să mazilescă pe Matei Vodă Basarab care și-a atras nemulțămirea Înaltei Pórti (2).

La 2 August 1642, bailo Angelo Alessandri raportéză Dogelui Veneției că s'a dat de Sultan, lui Vasilie Vodă Domnia pe viață, spre recompensa mijlocirei sale în afacerea Azacului. Apoi adaogă: Vasilie Vodă, Domnul Moldovei a trimis aici (la Constantinopoli) pe un boer al său ca să conducă în Moldova pe siniorul *Ambrosiũ Grillo viitorul său ginere, fiul marelui Dragoman al Ambasadei Venețiane*, care s'a și gătit să

(1) Hurmuzaki Documente, din Arhiva Veneției, l. cit. pag. 515.

(2) Hurmuzaki Documente din Arhiva. Veneției, pag. 517.

pece săptămâna viitoare și care va sta în Moldova numai câteva luni : «Ha egli mandato qui un suo gentiluomo per condur in Moldavia il signor Ambrosio Grillo designato suo genero figliuolo del Dragomano grande, il quale si va mettendo all' ordine per partire la prossima settimana per trattenersi ivi come ho scritto, per pochi mesi» (1).

La 21 Aprilie 1643 bailo Giovanni Soranzo raportă Dogelui că a isbutit să afle că marele Vizir este cu totul hotărît să detroneze pe Domnul Valahiei, dar ne-putând sau ne-voinđ a se încurca însuși în această afacere, a trimes prin Regeb daruri, haine scumpe, ca și alte odore, Hanului Tătarilor și Ducelui de Moskva, în scop ca aceștia doă împreună cu Vasilie Lupu Domnul Moldovei, să indeplinescă această lovitură. Giovanni Soranzo adaogă că de la Grillo n'au putut afla nimic, căci acum el a devenit foarte rezervat, dar că văđend în urmă că bailo Soranzo scia totul, i-a mărturisit că s'au făcut aceste demersuri, că se aștepta încă un Ambasador care venea de la Moseva prin Moldova, și că între acela și Vasilie Lupu au urmat puneri la cale pentru resturnarea Domnului Valahiei. Am descoperit, țece bailo Soranzo în raportul său, că Grillo are o mare parte în aceste negocieri care adeseori pricinuesc multe supărări, și iată pentru ce, cum mi se țece, Grillo începe a se căi de înrudirea sa cu Domnul Moldovei, din cauza multor încurcături ce-i pricinuesce, și că el *se teme chiar pentru viața fiului său, dacă vre-un desastru s'ar întâmpla lui Vasilie Lupu Vodă* (2).

La 6 Decembrie 1645 bailo Veneției Giovanni Soranzo raporteză Dogelui că a rugat pe Domnul Moldovei, prin mijlocirea lui Grillo, să-i înlesnescă calea Moldovei pentru corespondența cu Serenisima Republică, și că Vasilie Lupu a primit cu mare delicateță; că așa fiind el speră că Dogele va primi de acum scrisorile sale cel mult în timp de o lună, că el a scris despre acesta și cancelariei din Veneția, și că a pus la cale ca *fiul lui Grillo, care se află în Moldova*, să primescă și să espeduescă depeșele; că trebuie să fie pentru acesta doă curieri: unul la Iași și unul la Viena (3).

Din raporturile de mai sus, din 21 Aprilie 1643 și din 6 De-

(1) Hurmuzaki Document. Veneț. pag. 519. No. 604.

(2) Document. din Arhiv. Veneției pag. 524.

(3) Document. din Arhiv. Veneției pag. 538.

cembrie 1645, se vede că ginerile lui Vasilie Lupu, Ambrosio Grillo, se afla tot la Iași, la curtea socrului său, lucrând împreună pentru realizarea mărețelor dar grelelor planuri ale lui Vasilie Vodă. Tote se scriea și se concerta prin Grillo (1).

Acum izbucnise luptele între Turcia și Veneția pentru insula Creta. La 2 Septembrie 1645 bailo Giovanni Soranzo raporta Dogelui că a avut o conversație cu Chehaia Sultanei mume, și că Grillo i-a făcut ore-care revelațiuni despre o convorbire ce a avut cu acest mare demnitar Otoman, cu prilejul unei vi-site ce el (Grillo) a făcut Chihăiei, ca să-i vorbească despre afacerile Moldovei (2).

La 19 Septembrie 1645 bailo Giovanni Soranzo scrie Dogelui că fca lui Vasilie Lupu, soția fiului lui Grillo, venise la Constantinopoli în afacerile și complicațiunile politice atingătoare de Polonia, Cazaci, Turci și Veneția, și exprimă părerea sa că Republica să puie la cale, ca de acum corespondențele ei cu Moldova să se facă prin alte căi de cât prin bailo din Constantinopoli, căci el (bailo Soranzo) trebuie să se témă de ori-ce indiscrețiune, chiar în interesul Domnului Moldovei, adăogând la sfârșit că : *cu toate acestea e un lucru foarte delicat a se încrede în Vasilie Lupu* (3).

La 25 Ianuarie 1646 bailo Giovanni Soranzo raporta Dogelui, că Vasilie Lupu a trimis la Constantinopoli mai multe care cu bani și cu daruri și că i-a scris și lui, adecă lui Soranzo, despre mișcările Tătarilor. Bailo trimete Dogelui și o copie de pe scrisoarea ce dragomanul Grillo primise dela Vasilie Lupu, a cărei coprire era următoarea :

«Domnule *Consuocero* al meu, (4). In scrisorile D-tale am găsit două bilete scrise de mâna Dumitale din care unul coprindea corespondența Excelenței sale lui bailo. Dumneata, vădând că împrejurările resbelului nu merg bine și că nu se sperază să fie liniște, cum speram, că lucrurile merg din rău în mai rău, și că prin urmare expediția pre mare nu este sigură, ai cređut cu cale să faci expediția corespondenței Escelenței sale

(1) Veđi Documentul din Arhiv. Veneției pag. 538 (6 Decembrie 1645) și pag. 539 (17 Decembrie 1645).

(2) Document din Arhiv. Veneției, pag. 537.

(3) Docum. din Archiv. Veneției, pag. 537.

(4) *Consuocero* italienesce vrea să ăică tatăl ginerelui său al norei : *cuscrul, consocrul*.

bailo prin acésta cale, adecă pe la noi, ca ea să fie predată la Viena ear de acolo expediată Serenisimeī Republice. Decī după părerea D-tale și înțelegēnd importanța lucrului, mai ales când se atinge de binele creștinătăței, n'am perdat o minută și am pus totă grijea noastră, ca să găsim ómenī sigurī și vrednicī, care aū cređut cu toțiī că este mai bine calea prin Polonia, ca să trecă prin Cracovia și de acolo la Viena, și că astfel corespondența să se dea cu mai multă îngrijire. Noi am scris în acest scop Voevodului Rusesc care se află la hotar între Polonia și Germania, ca să înlesnēscă trecerea corespondenței, și nu ne îndoim despre bunele rezultate. Vom pune totdeauna totă căldura sufletului nostru și sperăm că Escelența sa bailo va bine voi a dispune totdeauna de serviciile noastre pe care i le închinăm. D-ta faci alusie la cheltuēla, și đicī că ea va fi în sarcina Republiceī, și că *ginerile nostru Ambrosio* s'o plătescă; dar acésta cheltuēlă e atât de mică, și o vom face noi. În răvașul D-tale ne đicī, că Sultanul a scris Hanului Tătarilor să puie în picióre 50,000 de ómenī ca să calce Bosnia și ca să distrugă statele Republiceī : dar despre acésta nu sciū ce să-ți răspund, căci ómenī noștrī sunt duși cu Ambasadorul Muscălesc la Hanul Tătarilor, și n'am putut afla nimic. Noi am trimis la 9 ale curenteī curierī și scrisorī la Cighirin către Hanul, ca să cerem să deie drum ómenilor noștri să se întórcă aicea, și atunci vom sci tot adevērul, și atunci te voiū însciința. Cu tóte aceste ași putea face óre care deducțiī prin indiciile ce am. Se scie că Hanul Tătarilor își pregătesce puterile și se đice că are de gând să calce Polonia saū Moscovia; dar apele ne fiind încă înghețate, se află oprit; însă îndată ce va putea, se va pune în mișcare. Noi așteptăm informațiile ce ne vor aduce ómenī noștrī, dar prin indiciile de mai sus, se va putea descoperi adevērul (1).

La 27 Iunie 1646 bailo Giovanni Soranzo raportēză Dogeluī că aū priimit scrisorī din Moldova. Vasilie Lupu domnul Moldoveī îi scriea că în *Septembrie se vor videa lucrurī mari*, și că el singur se teme că *va avea mare grijă*, că în curând se va întâlni cu ginerile sēu Palatinul Lituanieī, care urmēză să vie în Moldova, sub pretest că aduce pe soția sa, ca să-și vadă pe tatăl-sēu, și vorbesce de planurile Tătarilor și a Polo-

(1) Docum. din Arhiv. Veneției, pag. 543. 544.

nilor și de alte mai multe. Bailo Soranzo raportéză Dogelui și despre o nenorocită întâmplare care s'a petrecut în Iași la Curtea lui Vasilie Lupu Vodă : Un ture secretar al lui Vasilie Lupu pentru limba turcésă, s'a hotărât de o dată să'l părăsésă, și au început să strige că va da pe față relațiile secrete ce Vasilie Vodă ține cu dușmanii Sultanului, ȳicând încă în public, că scie că s'au trimes prin bailo Soranzo sumi mari de bani în Polonia și la Cazaci; turcul în fanatismul său a vrut să lovésă cu pumnalul pe fiul lui Grillo chiar în casa lui Vasilie Vodă, strigând în gura mare, că Vasilie Lupu era în corespondențe tainice cu bailo Soranzo, prin mijlocirea tatălui lui Grillo. Bailo adaogă că Vasilie Lupu a întrebuițat tóte mijlócele ca să liniștésă pe turc, dar acesta întărâtat de fanatismul său, au vrut să plece numai de cât și a și plecat; ânsă turcul din întâmplare a fost omorât în drumul său, și acum femeia turcului nu numai că susține că Vasilie Vodă a omorât pe bărbatul ei, dar a făcut un arz către Vizir contra Domnului Moldovei, arătând și ea tóte câte le spunea bărbatul ei în Moldova, și amestecând în acéstă grea afacere pe Dragomanul Grillo. Bailo adăoga, că el a aflat tóte aceste dela însuși Grillo care era acum fôrte supărat; că se întrebuițéză tóte mijlócele spre a liniști pe turcóica, și a o îndupleca a nu mai amesteca pe Grillo în acéstă afacere, fiind liberă a se jeli cum i-ar plăcea contra lui Vasilie Lupu. «Nu scii, ȳice bailo, cum are să se sfârșésă acéstă intrigă, pentru care am indicat lui Grillo câte-va persóne, care ar putea să'l împace cu turcóica. Rog pe Dumneȳeu să-mi dea putere ca să pot răbda tóte aceste loviri» (1)

La 12 Iunie 1646 bailo Giovanni Soranzo raportéză Dogelui că Turcii încep a se teme de Vasilie Vodă, căci făcea înarmări grozave și că'l spionéză prin înadins trimiși în Moldova, de și Agenții lui Vasilie Vodă spunea că Domnul Moldovei se înarméză pentru eventualități de a apăra țera Sultanului despre Poloni. Eū sper, adaoge bailo Soranzo, că turcóica, vėduva Secretarului lui Vasilie Vodă, s'ar fi liniștit, dar Grillo are alte îngrijiri, căci acum i s'a trimis rėspuns că ar fi bine ca *fiul său se nu măi steie la Curtea lui Vasilie Lupu*. La 10 August 1646, Soranzo raportéză Dogelui că Vasilie Lupu era fôrte su-

(1) Docum. din arh. Veneției, pag. 552.

părat de prepūsurile Turcilor, și că dicea că spre a-i vindeca de aceste prepūsuri, era hotărît acum să și opréscă fata și să isgonéscă pe ginererele sēū (1).

La 25 Mai 1648 bailo Giovanni Soranzo scrie Dogelui, că Domnul Moldovei a primit pe Dragomanul Grillo cu mare recélă, din cauza unor scrisorî ce-î adresase fiul sēū, și pe care Vasilie Lupu pusese mâna; că Vasilie Vodă a pus chiar în închisóre pe ginerile sēū, făcënd tot așa și cu alți secretari ai sēū, care luase parte la acéstă afacere (2).

În sfârșit, în ziua de ¹⁵/₂₇ Aprilie 1649, Vizirul Cara-Murad-pașa, înfundă în închisorea de la Hârsari, pe bailo Veneției Giovanni Soranzo cu tótă suita sa, iar pe întâiul sēū Dragoman Grillo, cuscrul lui Vasilie Lupu Voevod, îl spânđură fără cruțare; abia, prin intervenirea energică a ambasadorului Franției, se învoi femeii Dragomanului Grillo să ia și să îngrópe trupul soțului ei, și nu i s'a confiscat averea (3). Contimporanul Mezeray scrie: «le 27 Avril 1649 le baile des Vénitiens fut arrêté & mis aux fers avec toute sa suite, comme il sortait de l'audience de chez le Visir. On fit pendre son premier Dragoman, nommé Grillo» (4).

La 5 Mai 1649 bailo Veneției Giovanni Soranzo raporta Dogelui că prin Constantinopoli se vorbea că agenții lui Vasilie Lupu Domnul Moldovei ar fi pus la cale mórtea Dragomanului Grillo, după ordinile secrete ale Domnului lor; că Ienicer-Aga aũ mers la marele Vizir și l'aũ rugat mult să nu jertvéscă pe Grillo; dar că Vizirul prefăcëndu-se că e mișcat de bunele sentimente ale lui Enicer-Aga, a trimis îndată după plecarea acestuia un înadins al sēū cu călăul, ca să l sugrume; ajungënd la închisóre trimisul Vizirului, găsi pe Grillo dormind, și 'l tređi dicëndu-i să l urmeze, că l chiamă Vizirul; dar abea eșit pe scări, turcii se aruncară asupra lui Grillo; nenorocitul se luptă să scape, dar în zadar. Omul Vizirului raportă că ultimele sale cuvinte aũ fost: mor fără vină; sermanii mei copii, unde i las!!(5)

(1) Document. din Archiv. Veneției. pag. 553, 554.

(2) Document. din Archiv. Veneției. pag. 556.

(3) Σκαρλάτος Βυζάντιος ή Κωνσταντινούπολις tom. II. pag. 427. Athenae 1-62.

(4) F. E. du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 183. Paris 1650. Veđi și: Léon Galibert, Histoire de la Republique de Venise, pag. 403-404 Paris 1855.

(5) Document. din Arhiv. Veneției. pag. 570.

Ambrosio Grillo veni la Constantinopoli cu soția sa, în urma acestei catastrofe, după ce s'aũ mai liniștit furtuna; dar Vasilie Lupu Vodă nu mai vroea acum să lase pe fiica sa, să mai trăiască cu el, și isbuti a'ĩ despărți cu sila. La 14 August 1649 bailo Giovanni Soranzo raporta Dogelui că «în sfârșit Domnul Moldovei a biruit tóte dificultățile, ca să'și reiece fata, și ea va pleca în Moldova peste o ȓi saũ doue; din tóte aceste lumea conchide că bietul Dragoman Grillo se opunea acum la punerile la cale ale Domnului Moldovei, și din cauza acésta se vorbesc multe lucruri despre mórtea sa»... (1).

Cine scie ce rumega politica istéță, și ne pătrunsă a lui Vasilie Vodă în aceste împrejurări!... Chronicarii noștri nu vorbesc nimic despre fiica lui Vasilie Vodă căsătorită după Ambrosio Grillo, nici despre tóte aceste; de sigur că în ei este o lacună provenită din scăparea copiștilor; căci este cu neputință ca ei să nu fi pomenit despre acestea. Domnița Roxanda a fost, se vede, fiica lui Vasilie Lupu Voevod trimisă la Țarigrad cu bani mulți, la 1645, la Sultana-mumă, spre a asigura pe Turci despre credința lui Vasilie Vodă, după măritișul Domniței Maria cu Radziwil, și trimisă și acum în cursul acestor noue complicări, când, la 1646, Vasilie Lupu, trebuind să dee o nouă dovadă de credință Turcilor, saũ mai bine ȓicând, trebuind să-ĩ adormă din nou, hotări s'o despărțescă de Ambrosio Grillo și a pus la închisóre pe numitul sœu ginere, lăsând pe Domnița Roxanda ostatic la Țarigrad până la 1649. Înainte de a o da soție lui Timuș Hmelnițki, Vasilie Vodă o căsătorise, se vede, la 1641, cu *Ambrosie Grillo*, fiul marelui Dragoman al Veneției *Antonio Grillo* vechiul sœu prieten, care ajutase mult pe Vasilie Lupu la 1634, să capete Domnia Moldovei. Domnița Roxanda trebuie să fi fost dar întâi soție lui Ambrosio Grillo; remasă văduvă, în urma acestor întâmplări, ea se căsători la 1652 cu Timuș Hmelnițki. Nu se póte crede că Ambrosio Grillo ar fi fost bărbatul fiicei a treia a lui Vasilie Lupu, făcută din căsătoria cu a dóua sa Dómnă, cu Cercaziana, căci Vasilie Vodă s'aũ căsătorit cu acésta la 1639, și prin urmare fiica avută cu ea, fie chiar la 1640, nu s'ar fi putut căsători cu Grillo la 1641, căci la 1641, ea era abia de un an. Sciințele ce avem până astăȓi despre familia lui Vasilie Lupu Voevod, sunt încă necomplete.

(1) Documente din Arhiv. Veneției, pag. 571.

Vasilie Lupu se legase în legătură de familie, cu Ambrosio Grillo, fiul marelui Dragoman al Serenissimei Republice a Veneției, pentru interese și scopuri politice. Pe acele vremi, mulți Principi Dalmațiani, Sârbî, Moldoveuși și Munteni, având nevoie de ajutorul Serenissimei Republice, se lega prin căsătorii cu patricienii Veneției (1). Așa la 1619 cerca să găsească ajutor prin căsătorie, Gaspar Vodă Gratiani, Domnul Moldovei. Francesco Contarini Ambasador și Almoro Nani bailo, raporta Dogelui Veneției, la 2 Martie 1619, că Domnul Moldovei Gaspar Gratiani vroia să iee de soție pe o fiică a Dragomanului Legațiuneii Venețiane din Constantinopoli Marcantonio Borisio (2); Gaspar Vodă scriea Dogelui Veneției o epistolă la 6 Octombrie 1619, cerând învoirea de a lua de soție pe fiica Dragomanului Borisio (3); dar stéua lui Gaspar Vodă, era efemeră și nesigură, și politica Veneției mult prevădătoare: Bailo Almoro Nani raporta Dogelui la 9 Iunie 1619 că ambasadorul Borisio refușă să-și deie fiica după Gaspar Domnul Moldovei (4), și la 24 August 1620 bailo Almore Nani raporta Dogelui că Gaspar Vodă bătut și risipit de Turci s'a mazit și a fugit în Polonia (5). Multe de asemenea înruderii cu patricienii Veneției, găsim încheete cu Domni și fiu de Domni, Români, în scopuri politice.

Grillo cu care se încuscrise Vasilie Lupu Voevod era o familie veche de patricieni. La 1308, găsim un membru din această familie, pe *Antonio Grillo*, ambasador al Genovei pe lângă Hanul Usbech.: *Antonio Grillo, ambasciatore Genovese al Can Usbech.*; (6) la începutul secolului XVII, găsim pe un *dom Angelo Grillo*, savantul benedictin la Mont-Cassin, fondatorul Academiei *Umoristilor* din Roma (7), și la mijlocul se-

(1) P. G. Molmenti, *La vie privée à Venise depuis les premiers temps jusqu'à chute de la République*, pag. 126 sq. Venise 1882. — Document. din Arhiv. Veneției pag. 534—537. 457.

(2) Documente din Arhiv. Veneției în colect. de mai sus tom. IV part. II pag. 377 Nr. 409. 410.

(3) Documente din Arhiv. Veneției, pag. 383 Nr. 418.

(4) Documente din Arhiv. Veneției pag. 378 Nr. 412.

(5) Ubi supra pag. 387. 389.

(6) Veđi Giuseppe Müller, *Le colonie Commerciali degli Italiani in Oriente nel medie evo*, tom. II, pag. 27. Veneția 1868.

(7) Lalanne, *Biographie Universelle*, pag. 692. Paris 1853. — G. Vapereau, *Dictionnaire Universel des littératures*, pag. 8.

colului XVIII pe literatorul și om de Stat din Genua, *Grillo Cataneo* (1).

Chronicarul ȕice : «aceste întâmplări, aceste reuțăi întâmplate crăiei Leșesci și Țării Moldovei, stingerea casei și domniei lui Vasilie Lupu Voevod, a fost precedate de semne prevestitoare. de o cometă saũ *stea cu cõdă*, de întunecarea Sõrelui, și de lăcuste neauđite veacurilor, — care tõte semnele aceste, bătrăni și astronomii în țera Leșescă, a mari reuțăi cã sunt acestor țeri, menea (2). — La 1654 o brumă nãprasnicã și neașteptată a ars tõte grăele împrejurul Cracoviei, chiar în ȕiua *Înãltărei* (3) : tõte aceste era *piezi reï*, cum se ȕicea în limba nõtrã vechie, adecã semne rele (4)..

Miron Costin ȕice : «Precum munții cei înalți și malurile cele înalte, când se mâruesc de vr'o parte pre cât sunt mai nalți, pre atãta și durât fac mai mare când se pornesc, și copacii cei mai 'nalți mai mare sunet fac când se obõrã, — așa și casele nalte și întemeete cu îndelungate vremi, cu mare risipã purced la cãdere când cad. Intr'acesta chip și casa lui Vasilie Vodã de atãta anı întemeiata, cu mare cãdere și risipã, și apoi la deplinã stãngere aũ purces de atunci. (5)..

Dimitrie Cantemir Domnul și istoricul Moldovei, nu se aratã bine-voitor memoriei lui Vasilie Lupu Voevod ; el ȕice despre acest Domn : Vãsilie I de la Epir [saũ Albania, se chiema *Lupul*, și la ungere a păstrat acest nume ; *jugul lui l'aũ purtat supușii sãi, cu îndestulã răbdare multți anı, însă la urmã totuși l'aũ gonit*, și aũ pus în locul lui pre Stefan XII Burduja... (6) Dar judecata lui Dimitrie Cantemir în privința lui Vasilie Lupu e pãrtinitõre, și aprecierea sa despre modul suirei pe tronul Moldovei a lui Gheorghia Ștefan, prea indulgentã.... Dimitrie Cantemir vorbesce aice din slãbiciune din dragostea de rudenie, nu cu nepãrtinirea de istoric : Gheorghie Ștefan Vodã era cumnat al lui Antioh Cantemir Voevod

(1) Lalanne ubi supra.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 323.

(3) Malte-Brun, Géographie universelle, tom III pag. 647. Paris 1853.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 248.

(5) Letop. Moldov. tom. I, pag. 296.

(6) Descrierea Moldov. pag. 99. Cap. II,

fratele cel mai mare al lui Dimitrie Cantemir. (1) La 1701 Antioh Cantemir luase de soție pe *Catrina saũ Ecaterina fata lui Dumitrașco Ceaure din Valea Sécă*, ce a fost logofet mare. (2).

Curând muri și Matei Vodă Basarab (în ziua de 8 Aprilie 1654) în Târgoviște de rana sa, căpătată la bătălia de la Finta la 17 Mai 1653, lăsând cu limbă de mörte ca urmașul său, să țină tot de a una alianță cu Rakozzi și cu Domnul Moldovei Gheorghe Stefan. Dar *alianța aceasta făcu pe Turci să se témă de mare belea* (3). Miron Costin dice despre Matei Vodă: «om fericit peste tóte domniile acei țeri (Valahiei), ne-mândru, blând, *direct om de țară*, harnic la resboie, așa neînfrânt și ne nespăimat, cât *poți să'l asemeni cu mari și vestiți oșteni a lumei*» (4).

În locul lui Matei Vodă, se sui pe tronul Munteniei nepotul său *Constantin Basarab Voevod* fiul lui Șerban I Voevod Basarab, fiind atunci mare Serdar, și cunoscut sub numele de *Constantin Sărdar de la Dobreni* (5). Rakozzi II și Gheorghită Stefan Vodă au ajutat pe acest Domn la 1655, să bată și să supue pe *Seimeni* și pe *Darabani* cari se resculase contra Domnului lor, ucigând mai mulți boeri vestiți, pe Gheorghe, Vistier de la Popești, Giorma banul, Drăghici din Greci, Papa Brâncoveanul, Cârstea al lui Socol din Cornăteni, Udrea sluger Doicescul, Preda Beka din Maia, Sava Șufareustiurean, Dumitru Comis de la Stănesci, Mihaï Ciodar, Gădea Căpitan, Bălciul Căpitan, Ioan Iancul Căpitan de la Călinesci, (6) Ghinea Vistierul, Radul *Vărzarul Armașul*, Socol Cornățeanul clucerul cel mare, și pe alți (7). Rebelii proclamase Domn pe unul dintre ei, pe Spatarul Hrisea: *Hrizica Vodă*. Constantin Basarab fugise de frică peste Dunăre. . . (8).

(1) Letop. Moldov. tom. III, pag. 38.

(2) Letop. Moldov. tom. II, pag. 47. 283.

(3) Șincăi Cronie. Român. tom, III, pag. 71. —

(4) Letop. Moldov, tom, I, pag. 326.

(5) Constantin Capitan. Istoria Domnilor țerii Românești, în Magazin, Istoric, Tom. I, pag. 395. — Φωτεινός 'Ιστορία της Δακίας, tom, II, pag. 196. Sultanul au luat din succesiunea lui Matei Vodă Basarab 700 pungi de lei, și acești bani au înlesnit pe Turci să-și plătească armata. (Hammer tom. X. pag. 346, 347).

(6) Constant. Căpitan. Ubi supra, Magas. istor. tom, I, pag. 309.

(7) Șincăi-Chr. Rom. tom, III, pag. 60.

(8) Letop. Moldav. tom. I pag. 327-328.

În ziua de 17 Iunie 1655, Gheorghie Rakozzi și Gheorghită Stefan bat pe rebeli; la satul Șeople lângă Teleajăn, se dă o bătae înfricoșată, și rebelii fură frânți cu totul, cea mai mare parte uciși, ceilalți răsiți (1). Domnul Constantin Basarab, care fugise peste Dunăre, se întorse în țară, și trată cu mare pompă și cu prietenie pe ajutătorii săi, Gheorghită Stefan Vodă și Gh. Rakozzi II. Aprópe de Ploești, pe Prahova (2), Rakozzi Domnul Transilvaniei, Constantin Basarab Domnul Munteniei și Gheorghită Stefan Domnul Moldovei, ședă la masă tus-trei, voioși și veseli de isbânda făcută, de risipa Seimenilor și a Darabanilor; «Cimpoiașul cu cimpoile îmbrăcate de urșinic, la dvorbă cu zicătură, și apoi dacă s'au veselit au poftit pre Stefan-Vodă pentru Surlari să dică, și a dis și surlarii. (3)» Rakozzi om tânăr, în bine și în multă avere, sbura cu gândul în toate părțile, a-și face ceva veste. Rakozzi ședea în capul mesei, din dreapta Stefan Vodă, din stânga Constantin Vodă; boerii lui cu boerii amânduror țărilor, vârstați; în fruntea tuturor Kemeny Ianoș hatmanul său. Înghițea Rakozzi mari și înalte gânduri cum s'ar videa Crai peste Crai și Domn peste Domni... dar toate acesta privea Turcii cu cода ochiului, aceste tovrășii a țărilor acestora (4).

Intorcându-se biruitor de la Sucéva, Gheorghită Stefan Vodă descălecă la Roman la Episcopie (5) și scrisese cărți din partea țerei și din partea sa la Pórtă, prin Stamati postelnicul, cerând după obiceiul, *steag de domnie*. Matei Basarab trimete sultanului 20,000 de galbeni pentru a căpăta lui Gheorghită Stefan Vodă investitura (6). Pórtă recunósce de Domn Moldovei pe Gheorghită Stefan, și-î trimete la Roman, (1654) printr'un ina-

(1) I. V. Rusu, Compendiu de istoria Transilvaniei. pag. 326.

(2) Cronicarii noștri scriu tot-d'auna : *Praova*. (Letop. Mold. tom I, pag. 280, 330).

(3) *A dice din surle*, vra să dică a cânta din surle (C. Negruții, Sérieri tom. I pag. 151.) — Cronicarul Neculai Costin scrie: «Dimitrie Cantemir sciind bine în tambur, îl chema Agi la ospete pentru zicături. (Letop. Moldov. tom. II. pag. 99) și aiurea : Antioh Vodă, de voe bună făcând masă mare și veselinduse cu toți boerii, și dicând Surlarii și trimbicerii... Letop. Moldov. tom. II, pag. 61)

(4) Letop. Moldov. tom I, pag. 330.

(5) Letop. Moldov. tom. I, pag. 323

(6) Hammer, tom. X, pag. 336.

dins Aga, *Caftan și steag de Domnie*. Gheorghică Stefan Voevod a stat la Roman, până când își-a venit insignele Domniei din partea Sultanului (1). De aceea el a dat o carte domnescă de scutire la satele Episcopiei de Huși, lasând totă jurisdicția și totă judecata asupra acelor sate, în mânele Episcopului de Huși Ghedeon, care îl unsese Domn. Cartea e datată *U Roman* 7162 (1654) Noembrie 8 și subscrisă: *Noi Gheorghic Stefan Voevoda* (2). Semn al recunoștinței lui Gheorghică Stefan Vodă, către Episcopia de Roman, care i-a dat ospitalitate cu totă Curtea sa, este chrisovul său scris din Iași, la 9 Ianuarie 1654, pentru nise mori: Sub Vasile Voevod, târgoveții din Roman Nica și Pirfa, făcuse mori pe Moldova, lângă Roman; Episcopul Mitrofan, intentază proces acelor târgoveți, și dovedesce, că după privilegiile hărăzite Episcopiei, nimene afară de ea, nu putea poseda mori lângă târgul Romanului. Judecata lui Vasile Lupu Vodă, a recunoscut dreptă pretenția Episcopiei și i-a dat morile în stăpânire. Dar după ce a câștigat, Episcopia de Roman, morile, Vasile Voevod, în puterea dreptului, ce credea că are ca Domn, luă acele mori din stăpânirea Episcopiei și le hărăzi Monastirei sale Trii-Ierarchi diu Iași. Episcopia tăcu, până la sfârșitul Domniei; însă când veni noul Domn Gheorghic Stefan, reclamă dreptul său de posesiune asupra acelor mori. Pricina fu tratată în Divanul Domnesc, s'a desabropat fapta fostului Domn ca nedreptă, și morile s'a înapoiat Episcopiei prin Chrisovul citat al lui Gheorghică Stefan Vodă (3).

Din Roman, după primirea semnelor Domnesci, Gheorghică Stefan Voevod s'a dus la Iași, și s'a așezat la Domnia Moldovei. Necredător în Moldoveni, judecând poate pre toți după sine, el își alcătui un corp de gardă personală de 400 Nemți pedestri, sub Loncenski polcovnicul, și de 200 Poloni călări, sub Voicecovski Căpitanul (4). Miron Costin numesce pe Voicecovski Căpitanul *mare vitez la toate trebile câte au fost făcând, și slujitor deplin*. După căderea lui Gheorghică Stefan Vodă, Căpitanul Voicecovski a rămas în oștea țării și a fost tot-d'auna unul din Căpitanii cei viteji ai Moldovei (5). Unul

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 325.

(2) Melchisedek, Chron. Hușilor, part. I, pag. 67.

(3) Melchisedek, Chronic. Romanului și a Episcopiei de Roman, tom. I, pag. 275—276.

(4) Letop. Mold. tom. I, pag. 325. 327.

(5) Letop. Moldovei tom. I, pag. 344.

din acești oficeri de gardă, întâmpinase pe semne, cum am văzut mai sus, din partea Domnului Moldovei Gh. Stefan, aproape de Iași, pe Ambasadorul Suediei Welling, cum ne spune Hildebrand, și acesta este garda care păzea porța curții Domnesci din Iași, și care a întâmpinat la intrare pe Hildebrand cu strigarea : *Wer-da*. Dar aicea trebuie să mărturisim că și Vasilie Lupu Voevod a avut un corp de gardă personală compus din Nemi, cum dovedesc Letopisețile țerei și corespondența sa cu Kemeni Janoș, când amic când inamicul său, pe care Vasilie Lupu îl ruga, prin scrisoarea sa datată din Iași, din 30 Iunie 1647, ce i-o trimitea prin Gheorghie Stolnicul, să-i trimită, pentru a-și completa garda sa, un număr din pedestrași Nemi (1). În acele vremi amestecate, slujitorii streini era o putere Domnilor. Insuși Miron Costin scrie, că după restaurarea lui Vasilie Lupu și gonirea lui Gheorghita Stefan din Moldova, prin ajutorul lui Timuș, Vasilie Lupu ar fi trebuit să se așeze cu paza trebilor la Împărăție, *întărindu-se cu slujitorii streini*, și că așa, nime nu ar mai fi venit asupra-i și n'ar fi pierdut Domnia (2). Gheorghita Stefan Vodă ținea și în Suceava un corp de 200 de nemi cu polcovnicul lor (3).

Gheorghie Stefan Vodă, suindu-se pe tron, a compus sfatul său din următorii boeri : *Ionașcu Rusul* vel logofet, *Stefan Boul* vel Vornic al țerii de jos, *Vasilie Hatmau* i pârcălab Sucevei, *Istrati Dabija* vel Vornic al țerii de sus, *Kiriak Sturza* și *Ioan Habașescul* pârcălabi de Hotin, *Bantăș* pârcălab de Neamțu, *Goe* pârcălab de Roman, *Ilie Șaptelici* Vel postelnic, *Gligorie Rusul* vel spătar, *Mogâldea* vel paharnic (4), *Solomon Bârlădenu* vel Visternic, *Stamati* vel Stolnic, *Darie Kârâbăț* vel Comis, *Miron Bucioak* vel slugiar, *Miron Ciogolea* vel Cluciar, *Nicolai Vasilie Beldie* Vornic de gloată, *Buhuș* treti logofet, și *Dumitrașco Roșca*, — cum se vede dintr'un chrisov din 2 Aprilie 7164 (1656) prin care Gheorghe Stefan

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 303. 304. Șincai, Chronic. Român. tom. III pag. 46.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 307.

(3) Letop. Moldov. t. I, pag. 327.

(4) *Mogâldea* era, cum am șis mai sus (pag. 53), unchiu al lui Gh. Stefan Voevod, și i se cuvinea pãhãrnicia pentru munca ce a suferit de la Vasilie Lupu Vodă din cauza trădãrei nepotului său. — (Letop. Moldov. tom. I, pag. 300).

Vodă întărește fundațiunea, donațiunile și școlile de la Trei-Sfetitele din Iași ale lui Vasilie Lupu Voevod, și dintr'o carte a boerilor Divanului Moldovei din 30 Mai 1655 (1).

În zilele când Gheorghie Stefan Vodă aștepta la Roman *stég de Domnie* de la Sultan, patriarhul Macarie al Antiohiei, amicul lui Vasilie Lupu Voevod, vizită orașul Roman și pe noul Domn, la 8 Noembrie 1653, și cu această ocazie Pavel Arhidiaconul său, ne-a lăsat câte-va noțiuni despre târgul și Episcopia Romanului, și despre Gheorghie Stefan Vodă. La 13 Noembrie, ziua Sfântului Ioan Gură-de-Aur, patriarhul și Domnul cu tot poporul asista la Liturgie, Episcopul de Roman Anastasie III săvârșea Sânta Liturgie investmintat cu felonul Sântului Ioan Gură-de-Aur, care se păstrează și astăzi în biserica Episcopală de la Roman. Acest felon a fost dăruit de un patriarh al Constantinoplei, lui Stefan Vodă cel bătrân (1359), iar de acesta închinat Episcopiei de Roman (2).

Matei Basarab murind, a lăsat cu limbă de mörte, cum am șis mai sus, că urmașul său să trăească tot-dé-una unit cu Rakozzi II și cu Gheorghie Stefan Vodă. Unirea era bună; dar fapte necugetate au scos, tocmăi din această unire, risipirea a tus-trei acești Domni, și au adus cumplite valuri asupra țerilor lor.

La 1656 (3), Gheorghe Rakozzi II Domnul Ardélului, *umplut de duhuri spre mari lucruri*, și îndemnat de Regele Svediei Carol X Gustav, se unesc cu acesta, cu Hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelnički și cu Domnitorul Prusiei Marele Elector de Brandenburg Friderik Wilhelm, ca să împărțescă Polonia. Rakozzi trimete soli la Domni Gheorghie Stefan și Constantin Basarab și îi cuprinde în această alianță. Armata aliată, între care un corp de Cazaci sub polcovnicul Anton, un corp de Munteni sub *Căpitanul Odivocanul*, și un corp de Moldoveni sub *Grigorie Habașescul Serdarul și Frățița Căpitanul de Făl-*

(1) Veđi aceste acte în Th. Codrescu, Uricarul tom. III, pag. 279—280. Melchisedek. Chron. Hușilor în Apendice, pag. 70—73. — Th. Codrescu, Uricar tom. VII, pag. 6—8.

(2) Archiva istorică a României, tom. I, part. 2 pag. 87. — Melchisedek Chronic. Romanului, tom. I, pag. 268, 269.

(3) Letop. Moldov, tom. I, pag. 331.

ciu (1), intră în țara Leșasă pe la Sniatin, și pe la Stry, și sun Cracovia și Varsavia. Aceste toate se făcea contra voinței Sultanului (2).

Dar această neburnatecă expediție n'a isbutit, cum vom relata mai jos : aliații fură risipiți și țările lor călcate și prăpădite de Turci, de Tătari și de Poloni. Sultantul măzilește pe tustrei Domnii Gheorghe Stefan, Constantin Basarab și Rakozzi. Înainte de a da firmanul de destituire, Vizirul Kiuprului închipuise un alt mijloc, ca să pérđă pe tus-trei Domnii Gheorghe Stefan, Constantin Basarab și Gh. Rakozzi: el cugetă să puie mai întâiu pe Domnii Moldovei și a Valahiei ca să bată pe Rakozzi, ear apoi tot să'i mazălescă și pe aceștia. *Chronicarul Miron Costin* dice: «Vizirul singur se gătea asupra lui Rakozzi, și la Domnii dintr'aceste două țări (Moldova și Valahia) trimisese (pe la sfârșitul anului 1656) poruncă pre un Agă mare de la Impărăție, anume Uzum-Ali-Beî, întrebând pre Domnii, apucase-vor ei să mērgă amânduoî asupra lui Rakozzi cu oști, să facă slujba această Impărăției, să se curățescă de faptele lor și de amestecături ce avuse cu Rakozzi? Și atunci spun că socotise Kiuprului să scōță pre Vasilie Vodă din E-dicula, să'l pnie Craiu în Ardél în locul lui Rakozzi, care poroncă dacă a venit la (Gheorghiiță) Stefan Vodă aice, și pre atunci purcesese Stefan Vodă la munte, să alēgă loc de Mă-năstire, care se chiamă Cașinul, din Răcăciunii m'aũ trimis pre mine (Miron Costin) în țera Muntenescă, sfātuindu-se cu Constantin Vodă ce răspuns vor da, viindu-le amânduror o poroncă, și la un prepus fiind amândoî la Impărăție și amândoî Domnii toema într'un chip de primejdie aprōpe. Nu s'aũ apucat de acela sfat Constantin Vodă cu Stefan Vodă; ce încă se temea să nu iasă ceva de la dēnsul, să vēdescă la impărăție Stefan vodă, ce aũ răspuns: cum ar socoti Dumnealũ fra-

(1) Familia *Frătița*, era uă familie de boeri vestiți în ținutul Fălciului. La 1662 găsim pe Evstratie Dabija Voevod numind pe *boiariul său Frătița pārcălab de Fălciũ*, ca să cerceteze la fața locului, o cērtă rezășescă, și să alēgă hotarele moșiei Iachimeștii, prin cartea sa d'în acest an, 1662 Aprilie 29, scrisă romănesce, care se păstrēză în original în Archiva Statului și în copie la Episcopia de Huși (Melchisedek, Chron. Hușilor part. II, pag. 74. — Indice documentelor aflate în Arhiva Statului, publicat de Ministerul Cultelor și al Instrucțiunei publice pag. 71. Bucuresci 1876).

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 331—333.

tele nostru mai bine, așa să răspundă lui Uzum-Ali-Beiu, și să ne facă scire pe acea cale să răspundem și noi. Aș priceput Ștefan Vodă îndată îndoita inimă a lui Constantin Vodă și meșterșugul, și aș scris la Uzum-Ali-Beiu cum că el este gata să facă porunca Împărătescă, unde va fi voea Vizirului, acolo va merge cu totă oștea sa. Însă nu era acest răspuns din totă inima. Ear Constantin Vodă *s'a apucat îndată de pungă să și tocmescă domnia cu banii*, zicând Turcilor: că el n'a știut viclenie, nici n'a luat *Domnia cu sabia sa și cu oști streine, ce l'a ales Țera după mórtea lui Matei Vodă*, și el de mare silă a lui Rakozzi și a lui Ștefan Vodă, temându-se de dênșii, aș dat puțină oște. Și cu de acéstă silea să și tocmescă domnia. Vizirul dacă aș vădut, că nu se apucă ei să se sfădescă cu Rakozzi, și nu va face nimica cu acésta, aș stătit asupra Domnilor, numaș să vie (la Adrianopoli) să sărute póla Împărăției de Domnie, și să și mérgă iară la Domni, amenințând la dincontră cu mázilia» (1).

La 1657, vine ordin la Gheorghii Ștefan Vodă și la Constantin Vodă Basarab, de la Marele Vizir să mérgă la Adrianopoli să se închine în persónă Sultanului și să primescă personal investitura și recunoscerea lor de Domni. Dar poftirile Turcilor la asemenea împrejurări avea două fețe: pe de o parte aparența de prietenie, pe de alta sabie ascunsă. Domni Românii refuză, neîncredându-se în Turci, și cunoscând ce-i așteptă la Adrianopoli. Atunci Sultanul vădend refuzul lor, îi destitui pe améndoi.

Firmanul Sultanului cuprindea că «Gheorghe Ștefan Vodă se mazilește, *pentru că a ajutat pe Rakozzi contra Poloniilor*, și pentru că Sultanul este încredințat că Rakozzi face parte din complotul ce se urzesce contra Imperiului Otoman» (2).

În locul lui Gheorghie Ștefan Vodă, Sultanul numesce Domn Moldovei pe Gheorghie Ghica I, de ném Arnăut, nepot și Capu-Kehaia al lui Gheorghii Ștefan Vodă, și mai înainte Capu-Kehaia a lui Vasilie Lupu Vodă la Curtea Turcescă (3).

(1) Letop. Mold. I, 334—335.

(2) Des Noyers Lettres pag. 372. — *Δαπόντε Χρονολόγος* in Sathas Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, tom. III, pag. 5. Venetia 1872.

(3) Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 91. — Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 6—9. Carra, Histoire de la Moldavie et de la Valachie, pag. 80. Neuchatel 1781.

Gheorghie Ghika atunci în vârstă de 60 de ani, nu vroea să primescă domnia, și contra voinței sale a fost silit de Sultan să primescă. La 7 Martie 1658 ambasadorul Germaniei Reninger raporta Impăratului, din Andrianopoli că «noul Domn al Moldovei, *Georgius Ghika*, este un om de aproape 60 de ani și a fost numit Domn fără voia sa. Ambasadorul Veneției din Viena raporta Dogelui la 13 Aprilie 1658 că Gheorghie Ghica «contra sua voglia è stato costretto ad accettare il principato, ore l'hanno mandato (1). Gheorghie Ghica avea o poziție mai bună și mai sigură în Constantinopoli, pe când Moldova căduse acum într'o stare de plâns; apoi Gh. Ghika, datorind recunoștință multă lui Vasilie Lupu Vodă, și fiind nepot lui Gh. Stefan Vodă, nu vroea să fie succesorul lor, după așa împrejurări.

Regele Poloniei Ioan Casimir dorea și recomanda Sultanului să facă Domn Moldovei, din nou, pe Vasilie Lupu Voevod și Sultanul primise chiar. Este cunoscut că un fel de căință cuprinsese pe Turci, pentru resturnarea lui Vasilie Lupu Vodă. Vizirul Kiupruliul, când numea Domn pe Gh. Ghica, cugeta să numescă pe Vasilie Lupu, cum scrie Secretarul Reginei Poloniei, dar a trebuit să numescă mai întâiu pe Ghica, pregătind Domnia pentru Vasilie Lupu. După Gh. Ghica, Vasilie Lupu simțindu-se slab, se rugă să fie Domn fiul său Ștefănuță Vodă, ear la 1659 când acesta era Domn Moldovei (după dorința tatălui său), Sultanul vroea ear să puie Domn pe Vasilie Lupu, căci se dovedise că Ștefănuță Vodă, nu era om serios, ci, cum dice Chronicarul Ioan Neculcea, *domn tânăr, desmerdat și inimos...* de multe ori când eșea cu boerii la primblare, punea de lua frăele din capetele cailor boerilor, și da în cai să fugă de cădea boerii jos, deși sfărma capetele, în cât se îngrijise a mai merge cu dânsul; apoi vrând într'un rând să scotă fumărit pe țără câte șase orți de casă, Toma Vornicul cel mare și Iordachi Visternicul, Cantacusinesci, se opunea; ear Ștefăniță Vodă îndată se mâniă, în Sfat, și scoțând hamgerul se repeși să deie într'ênșii, și ei au fugit afară... Ioan Neculcea dice: «Auzind aceste fapte rele Vasilie Vodă tată-său, la Țarigrad, nu i părea bine, și i scriea de multe ori să se lase; și de nu ar fi murit Vasilie Lupu Vodă, era numai de cât să l scotă din

(1) Apud Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 11 etc. not. 2. 4.

Domnie pre fiul său, să vie el Domn în Moldova, că cunoscea că nu va procopsi fiul său în Domnie (1).

Miron Costin observă: *Tocmai pre vremea aceea i'au venit mazilia lui Gheorghie Stefan Vodă, pre ce vreme au scos și el pre Vasilie Vodă din scaun*», adică mai înainte de Paști cu o săptămână, adică «circa finem Mensis Martii 1657, — dice istoricul Ungur Katona (2).

Îndată ce Gheorghie Ghika Voevod primi stégul Domniei și ocupă tronul Moldovei, aducându-și aminte de binele, de iubirea și de cinstea care le au avut de la Vasilie Lupu Vodă, căci Vasilie Lupu l'a făcut întâiu Kapi-Kihaie la Țarigrad și Vornic mare în Moldova (3), au eliberat și a trimis pe Dómna lui Vasilie Lupu și pe fiul său Stefan Vodă, la Țarigrad.

Eliberarea Dómnei și a fiului lui Vasilie Lupu Vodă, s'au datorit și prieteșugului ce Marele Vizir Kiuprului avea către el. Când Gh. Ghika Vodă se presintă înaintea sa, în ajunul plecării sale spre Moldova, Vizirul l'a întrebat: unde se află Dómna și fiul lui Vasilie Vodă? Georghie Ghika a răspuns: în Moldova; Vizirul replică hotărîtor: Îndată ce vei ajunge în Moldova să'i trimeși aici la Stambul (4).

Vasilie Vodă era încă închis la Edicula; și Dómna sa, era slobodă a merge ori când vroia, ca să'l vadă. Pe Stefăniță Vodă l'a dat tată-său Vasilie Lupu la carte la prieten, și făcându-se voinic mergea câte cu un răvaș la Vizirul Kipurli, de la tată-său Valilie Vodă, pentru nevoile sale. Când l'a vădut vizirul, a dis: «fecior voinic are Vasilie Vodă,» și din acel moment tronul Moldovei era asigurat lui Stefănuță Vodă.

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 209. cap. 38. 39. 40. Pierre des Noyers, lettres.

(2) Letop. Moldov. I, 334, 336. — Φωτεινός, Ιστορ. Δακίας III, 113, 114. — Letop. Moldov. tom. I, pag. 337. — Șincai, III, 72. — Stephan. Katona, Historia Critica Regum Ungariae tom. XIV, ordine XXXIII, pag. 38. Budae 1804, — Se păstrează un Chrisov de la Gheorghita Stefan Vodă dat din Iași la 5 Februarie 1657 pentru o moșie din valea Corabiea din ținutul Cernăuților, a lui Pelin Visternicul și alți (Archiv. Istor. a Român. tom. III, pag. 236); și un Chrisov din 8 Martie 1657, întăritor hirotonei făcute de Mitropolitul și Episcopii Moldovei în Iași, a lui Lazar Baranowicz în demnitatea de Episcop al Cernigonului (Archiv. ist. a Român. I, part. I, pag. 66). Acestea trebuie să fie dacă nu ultimele, dar aproape ultimele acte Domnesci date de Gheorghita Stefan Voevod.

(3) Ión Neculce, Letop. Mold. tom. II, pag. 208, § 37.

(4) Καισαρίου Δαπόντε Χρονογράφος apud Sathas III, 5.

Marele Vizir Kïupruli, prietenul lui Vasilie Lupu, aștepta numai timp. (1) Căderea lui Gheorghită Stefan Voevod, a cărui și viața era amenințată, căci Vizirul căuta să îi taie capul, umplu de speranță pe Vasilie Lupu. Ambasadorul Reniger raporta baronului de Schwarzenhorn, la 13 Februarie 1658, că «Vasilie Lupu Vodă are mari speranțe de restaurare». Enicerii cuprinși de dragoste pentru bărbăția lui Vasilie Lupu, îl favoriza în secret; iar pe acei cari nu era bine dispuși pentru el, Vasilie Vodă îi atrăgea prin făgăduinți de bani. Aceste deslușiri le adunăm dintr'un raport din partea Ambasadorului Venețian, către Dogele, din 1 Martie 1658. Părta însă nu se încredea în Vasilie Lupu, și se temea de el, căci Vasilie Lupu susținut acum de Polonia, de Cazaci și de Veneția, putea să devie stăpân nemărginit a Moldovei; vechile relații ale lui Vasilie Lupu cu Regele Ión Casimir și cu vestitul Hatman Bogdan Chmielnisky, lăsase în mintea Turcilor, urme vii, în cât ei, de și avea totată plăcerea, pentru Vasilie Vodă, dar se temea de el, cum ne încredințază raporturile Ambasadorilor Veneției din 1 și 14 Martie 1658 (2).

Sultanul destituit și pe Rakozzi II (3). Constantin Basarab, Domnul Valahiei, se mazilește la 6 Ianuarie 1658 (4); în locul său, Sultanul numise, Domn Valahiei, la sfârșitul lui Martie 1657, pe Mihail VI Radul, cunoscut mai bine sub numele de Mihnea Voevod III (5). Acest Mihnea Voevod, crescut în Constantinopoli *icoglan al lui Canaan-pașa*, trecea de pogoritor din Domni Valahiei, el era însă feciorul lui *Eni surdul lăcătușul*, de naționalitate Grec, și singurul său titlu la Domnie, a fost cunoștința limbilor Arabă, Turcă și Persană, și figura sa frumoasă și măreț. În fața acestui om fără de nici un merit, în fața acestui *icoglan*, era sorțit să fugă din patria sa, și de la troul său strămoșesc, cea de pe urmă odraslă a Basarabilor! (6) Cronicile turcescî numesc pe Mihnea Vodă *Cioban-bei* (7).

(1) Letop. Mold., tom I, Pag. 348.

(2) Apud Dora d'Istria, Op. laud. pag 14. 15.

(3) Șincai, tom. III, pag. 72.

(4) Istor. țerei Românescî, MS. din Chișinău. tom. II, pag. 110.

(5) Șincai, III, 72.—Fotino. II, 203.—Katona Histor. Reg. Ungar. XIV. 38.

(6) Vaillant, La Roumanie II, 59.—Istor. Țerei Românescî, MS. găsit în Chișinău publicat de A. Crețescu, tom. II, pag. 111. Bucurescî 1859.

(7) Καίσαριου Διακόντε Χρονογράφος, în Sathas Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, tom. III pag. 5. Veneția 1872.

Vornicul Ioan Neculcea, ne arată firea îndrăsnită și hotărîtoare a lui Gheorghică Ștefan Vodă, dîcînd că «într'o zi, cînd era numai boer, murindu-î jupăneșa cea d'întăiu și aflându-se vîduviu, întîlnind o jupăneșă seracă, dar tinăreă și frumôsă, a-nume *Safta* din nîmul *Boescilor* (*Safta Boul*), aî timpinat'o pe drum mergînd cu rădvanul (1) la Iași, și aî poprit rădvanul cu sila, și s'aî suit fără de voie în rădvan, și aî întors rădvanul la casa lui, și pre-urmă aî primit și ea, și s'aî cununat cu dînsul, și aî ajuns de aî fost și Dîmnă; dar mai tîrziu el o urise, umblînd prin țeri străine, și aî trimis'o în țera aice, pînă a nu muri el, și el și-aî luat o slujnică țitîre dintre acele țeri streine» (2). *Dîmna Safta* a trăit în Moldova multă vreme, după mîrtea lui Gheorghică Ștefan Vodă. O carte a ei, *din 4 Martie 1687*, închină sîntului Mormînt, mănăstirea Bistrița din ținutul Neamțului, unde *moșii și strămoșii ei aî fost ctitori* (3).

Paul de Aleppo, ne da o trăsătură despre caracterul lui Gheorghică Ștefan Vocevod: «*Gheorghică Ștefan Vodă, este de o sgîrceție (avariție) nemărginită*» (4).

Strîngea banî peste banî bieții Domnî Români pentru pă-

(1) *Rădvan* în limba vîchîe romăneșcă vra să dîcă trăsură mare, deschisă, fără arcuți, ceia ce franțuzesce se dîce *coche*, ear nemțesce dîce *Wutche*. Acest cuvînt este de origine cuat latinesc: la Romanî se dîcea *rheda* o trăsură mare cu patru roți și cu scaune, în care încăpea o familie întregă, și care se întrebuița de Romanî atît în țarguri cît și la țera; acîstă trăsură și numele ei era de origină Galică (Isidor. Origin. XX, 12. — Juvenal. III, 10. — Mart. III, 47, 5. — Cicer. Mil. 20. — ad Attic. VI, 1; V, 17. — Sueton. Jul. 57. apud Anthony Rich. Dictionnaire des antiquités Romaines et Grecques, traduct. M. Chéruef, pag. 535. Paris 1873. — Veđi și Lexicon Romănesc-Lătinesc-Unguresc-Nemțesce, pag. 579. Buda 1825). Letopisițele nîstre vorbese de cinei feluiri de trăsuri în vechime, *rădvan* (Let. II, 206), *leagăn* care era pe arcuți sau resore (Let. I, 163) *carătă*, trăsură închisă (Letop. I, 254), *hînteiu* adecă droșcă, butcă (veđi poesia populară *Oprisan*, în *Informațiunile din Bucuresci*, an. II, Nr. 221 din 26 Martie 1871), și *lectica*, tot un fel de calîescă (Letop. II, 179, III, 96) care și trage de sigur numele de la latinescul *lectica*.

(2) Letop. Moldov. tom. II, pag. 206.

(3) Uricar. tom. V, pag. 240, tom. VII, pag. 120. Mănăstirea Bistrița are de ctitor întru început pe Alexandru cel bun, care este îng opat în acea mănăstire (Letop. Moldov. tom. I, pag. 103).

(4) Archiv. Istor. a Romăn. I, part. I, pag. 86. Veđi o trăsătură despre avariția lui Gheorghică Ștefan Vodă și în Ioan Neculcea, Letop. Moldov. tom. II, pag. 206, § 31.

găniî turcî şi pentru ڧile negre de mazilie... căci la Turcî banii era tot ; fără bani nicî putea ajunge la Domnie, nicî se putea ţinea în scaun, o dată ajunşi. Nu numai la Sultanî, nu numai la Harem, nu numai la Vizir şi la tôte Agalele şi Paşalele, trebuia daşi bani fără contenire, dar şi la tôte ceremoniile Curţii Sultanilor, şi la tôte *Şah-zadelele* lor. Când Sultanii făcea *sunnèt*, adecă tăerea împrejur copiilor lor, cel mai de pre urmă demnitar din Imperiū, trebuia să-î trimită daruri după puterea sa. Când sultanul Mehmed IV aŭ făcut *sunnèt* copiilor sēi, Domnul Moldovei de atunci, ı-aŭ trimis daruri 40 de pungî de aspri, douē blane de samur, douē blane de vulpe, 100 coţi de stofă aurită şi douē mătăniî de diamante costând fie-care grăunte 15 pungî!!! (1) Era fôrte rēu dacă nu se da aceste daruri. Ministrul Franţiei de la Haye, pentru că a zăbăvit numai cu câte-va ڧile de a da marelui Vizir Kiupruli, darul ce se obicinuia, fu pus în închisore împreună cu fiul sēu, care cu câte va ڧile mai nainte aŭ fost bătut cu vergi. (2). La 1643 Sultanul n'a vroit să primescă pe ambasadorul Impēratului Germaniei, până când nu i-ar fi promis că va plăti în fie-care an câte *una sută mi de richedales*, sub cuvînt de dar. Contimporanul du Meseray scrie : En 1643 le grand Seigneur refusa de recevoir l'Ambassadeur de l'Empereur, jusqu'à ce qu'on luy eust accordé de lui payer tous les ans cent mille richedales, sous le nom de present, non pas de tribut. L'Empereur rejetta cette honteuse condition : mais il luy fit une prière plus honteuse, luy demandant secours contre les Suédois, fortifiant sa demande par la promesse d'une grande somme d'argent. (3).

Cronicarul Ion Neculcea, scrie că «Gheorghe Stefan Vodă, după ce aŭ eşit din Domnie, s'a dus în ţera Unguréscă, a umblat prin multe părţi de loc, ca să i se dea ôste de invasie să recapete Domnia Moldovei. El a umblat rugându-se pe la Nemţi, pe la Poloni, pe la Muscali, pe la Sveđi, şi a dăruit Impēratului Moschicesc o cruce ferecată cu aur şi cu pietre scumpe, care costa *patru sute de pungî de bani* (4) ca să-î

(1) Ἄθαν. Κομν. Ἐπιγράμν. τὰ μετὰ τῆν ἄλωσιν pag. 719.

(2) Σκαρλ. Βυζάντ. ἡ Κωνσταντινούπολις, tom. II, pag. 432.

(3) Du Meseray, Histoire des Turcs, tom. II pag. 170-171. Paris 1650.

(4) 1 pungă = 500 lei ; 400 pungî = 200,000, valôre colosală pentru atunci, equivalând cu aproape *una sută mi de gâlbeni* !

dea óste să vie iar în Moldova; dar Țarul l'a tot purtat cu vorbe și nu i-a mai dat óste, până ce i s'a și timplat de a murit acolo la Moscū, și pre urmă i-a adus ósele lui în Moldova, în Mănăstirea lui Cașinu de l'aū îngropat» (1). Ión Neculcea se înșală despre locul unde a murit Gheorghie Stefan Voevod; el l'a călătorit într'adevăr la Moseva; dar n'a murit în părțile Țarului Mosevei, ci în Pomerania, în vechiul Castel din Stetin, și la vechiul său aliat Regele Scedicī.

Pe lângă bogățiile sale în moșii, în banī, și altele, Gheorghie Stefan Vodă avea bijuterii vestite. Afară de cele ce le amane-tase în fuga sa, unui jidan anume Frenkel, la Viena, afară de crucea ce a dăruit'o Țarului, el a vëndut Electorelui de Brandenburg Friderik Wilhelm un diamant care singur cumpă-nea 11½ carate, pentru 4000 de taleri, dar care valora mult mai mult (2). Soția saū amanta sa, Stefana Mihailova, avea de la el bijuterii de mare preț. La 23 August 1665, ea se impru-mută cu 1800 imperiali (mille octingenta imperiales) de la Prin-cipele Elector Friderik Wilhelm, puindu-ī amanet o cruce îm-podobită cu diamante și cu smaragde (3).

Miron Costin scrie că Gheorghia Stefan când a fost gonit din Domnia Moldovei, ducea cu el mai multe care pline de bogății (4).

Părăsind Moldova cuprinsă de foc și de sabie din pricina sa, Gheorghia Stefan Vodă socoti să mai cerce vechiul său meșteșug, ca să redobândească Domnia. Luând din nou óste de la Rakozzi, care se opunea încă Turcilor, și adunând ómenī cu banī, calcă Moldova, ca să răstórne pe Gheorghie Ghica-Vodă; dar Ghica, prindënd de veste, strînge oștile sale cele mai alese, și trimete pe fiul său Gligoraș, de-ī iese înainte la Târgu-frumos, la *Strunga*, unde avënd bătae, a biruit pe Gheorghia Stefan Vodă, de *l'a dăduit iarăși în Ardeal*. La Strunga, Gli-goraș Ghica, rădică o movilă mare pe locul de luptă, în amin-tirea biruinței sale, care movilă se vede și astă-đi în fața sta-bilimentului de băi de la Strunga. După acéstă catastrofă, Gheorghia Stefan Vodă, n'aū mai stat prin Transilvania, fiind

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 207.

(2) Archiv. din Berlin, în A. Papiū Ilarian, Thesaur de monumente isto-ricice pentru România, tom. III, pag. 93, 94.

(3) Id. ibid. pag. 86—87.

(4) Letop. Moldov.

că vedea apropiata cădere a lui Rakozzi, și fiind rușinat că a fost bătut la Strunga, El fugi în Polonia, de acolo la Moseva și prin alte țări, cu mare grijă, căci teribilul Vizir Kiupruli pașa, *dorea tare mult să aibă capul lui Gheorghică Ștefan Vodă*, cum dice Reninger Ambasadorul Germaniei într'un raport al său către Impăratul, din 7 Martie 1658 (1). Iar pe Dómna sa Safta, ajungând în Polonia, a trimis'o înapoi la Moldova la casele ei, *pentru că n'o mai iubea* (2). *De atunci n'a mai vădit Gheorghie Ștefan Vodă, în totă viața sa, Moldova* (3). Acestea se petrecea în cursul anului. 1658 (4).

Rakozzi II, săturându se de Gheorghie Ștefan Vodă, a cerat în anul următor când tot se bătea încă cu Turcii pentru tronul Transilvaniei, să trimită pe mazilitul Constantin Basarab Voevod, ca să calce Moldova și să puie mâna pe Domnie risipind pe Gheorghie Ghica Vodă. Constantin Basarab ajunge la Iași, în ziua de 15 Septembrie 1659; Vodă Ghica se trage la Tighina, (Bender) dar de acolo se întorce cu Hanul Tatarilor, intră în Iași cu o armată de 20,000 de Tătari, și bate de stinge pe Constantin Basarab, omorându-i 2,000 de ómenî. Constantin Vodă fuge și scapă în Transilvania, adună o óste nouă cu ajutorul lui Rakozzi, intră în Valachia, și se aședă în Bucuresci; dar auđind că o armată mare de Turci, de Tătari și de Moldoveni vine asupra lui, se trage în Transilvania și de acolo fuge în țera Căzăcescă, de unde, peste puțin, strângând óste Căzăcescă trece Nistrul la Soroca și calcă iarăși Moldova. Acum domnea în Moldova Ștefăniță Voevod, fiul lui Vasilie Lupu. Sultanul mutase pe Gheorghie Ghica din domnia Moldovei la domnia Valachiei, căci nemernicul Mihnea Vodă fugise, iar în locul său pusese Domn Moldovei pe fiul lui Vasile Lupu în Noembrie 1659. La început Constantin Basarab cu Cazacii săi, bate óstea Moldovei, căci unii din Căpitaniii lui Ștefăniță Vodă *era ómenî fără crieri*, dice chronicarul, precum Catargiul, Grigore paharnicul și Mihalcea Hăncul Hatmanul; dar în sfârșit Ștefăniță Voevod sdrobesce pe Constantin Basarab și 'l risipesce. Constantin Vodă abea scapă viú fuge cu Casacii săi, trece Nistrul la Movilău, unde au avut

(1) Apud Dora d'Istria, op. laud. pag. 14 et not. 3.

(2) Șineai, III, 73 - 74. Fotino II, 201.

(3) Miron Costin, Letop. Moldov. I, 338, 339.

(4) Letop. Moldov. I, 341.

mare nevoie și primejdie de la Cazaci care-și cerea lefele, și de aici scapă în Polonia, de unde nu s'au mai întors în țară (1).

Vitézul Rakozzi II, bătut de istov la Cluj, unde capătă o rană grea în cap, fugé în Urbea Mare și muri acolo la 8 Iulie 1660, în vârstă de 39 de ani (2).

La 1864, ne uitatul A. Papiu Ilarian, descoperi în arhival Statului de la Berlin 36 bucăți documente, care îndeplinesc viața lui Gheorghică Stefan Voevod, după plecarea sa din Moldova. Din aceste s'a lămurit că a treia sa soție saū amantă, se numea Stefania Mihailova și că el n'a murit la Moskva, cum crede chronicarul Neculcea, ci la Stetin în Pomerania. Din aceste documente, se dovedi că Gheorghie Stefan Vodă a călătorit prin multe părți de lume, și anume pe la Principii și Regii pe cari ajutându-î o-dinióră își perdu tronul, — cerșind orî ajutor ca să se întorcă iarăși în Moldova, orî cel puțin mijloce spre a-și putea susține viața. Dintre toți acești Principi, numai unul se vede a nu'l fi părăsit până la cea de pre urmă miserie și până în ora morții; și acesta era marele Elector de Brandenburg. Frederik Wilhelm, numit *marce elector*, e unul din cei mai iluștri Principi din casa Brandeburgică. Domni de la 1640 până la 1688. El puse cele întâi temelii ale puterii și mărirei casei sale. Mai întâiu Sveđii, apoi Poloniă, îi recunoscură suveranitatea asupra Prusiei. El întemeiă armata permanentă, reorganisă finacele, primi pe Hughenoți, înaintă agricultura, industria și comereciul, și cu deosebire iubia artele și sciințele.

La 1662 Gheorghică Stefan Vodă întreprinde o călătorie la Moseva. La 5 Septembrie trecând prin Viena, imprumută de la jidovul Fränkel 4000 mii taleri amanetându-î pentru această sumă, scule în valóre de șase-4000 mii taleri. Pe la 23 Septembrie ajunge în staturile Electorelui de Brandenburg, cu care pe la 1657, fiind încă Domn în Moldova, se afla în cea mai prietenescă corespondență în cauza expediției asupra Poloniei. Electorele îl primesc cu multă ospitalitate. Peste duoi ani, în vara anului 1664 îl vedem, pe Gheorghică Stefan Voevod, în-

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 350—352. Archiva Istorică a României, tom. II, pag. 80. — A. Treb. Laurian, Elemente de istoria Românilor, pag. 103—105.

(2) Rusu, Compendiu de Istoria Transilvaniei, pag. 331. — Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 352—354.

tors de la Moscva fără de nici o ispravă. El se aședă în Stetin în Pomerania, sub protecția regelui Svediei, de la care primea un ajutor de două mii taleri pe an. De aici din Stetin, coresponde cu electorele care îl mângâie și îl ajută în esiliul său cu o rară delicateță și ospitalitate. În anul 1665 călătorește la Regele Svediei, pe care îl ajutase în resbelul asupra Poloniei. Șase luni Gheorghita Stefan Voievod petrece la Stocholma, și se întorce iar la Stetin, cu făgăduințe deșarte și fără de nici un ajutor real; amărât în suflet, lipsit de bani și de mijlocele vieții, disperat de viitor, părăsit până și de secretarii săi, bolnav de podagră, recurge tot la grația și umanitatea Electorelui, care, din parte-î, într-adevăr, nu lipsese a-l ajuta cu toate cele trebuitoare pentru susținerea casei, împrumutându-l și cu bani și mângâindu-l de a purarea cu speranța în viitor. Tot astfel de viață amărâtă duce Gheorghie Stefan în Stetin, luptându-se neincetat cu miseria și hola, până la începutul anului 1668 când începe să presimțea în scrisorile ce trimetea Electorelui apropierea orei fatale. În fine la una Februarie 1668, Stefania Mihailova care se subscrie *Principesa și văduva a lui Gheorghie Stefan*, înștiințază pe Electorele, că *prea iubitul ei bărbat* a trecut din această viață în cea vecinică, rugându-l să binevoiască a-i acorda voie liberă de a trece prin staturile sale și *a transporta cu siguranță trupul reposatului în patria sa*. Electorele îi încuviințază cererea pe lângă o scrisoare afectuoasă, dându-i pas, și ordonând tuturor gubernatorilor și dregătorilor săi, ca să-î dea și să-î înlesnescă fără de nici o plată toate mijlocele de transport și toate provisiile trebuitoare, pre veri unde va trece prin staturile sale.

Urméază apoi o scrisoare a lui Gheorghie Ghica Domnul Valahiei, din 12 Aprilie 1668, prin care Vodă Ghica scrie unui amic al său, care se afla în serviciul Principelui Elector de Brandeburg, că a aflat cu durere la Viena, de la Andrea Neumann, Reședintele acestui Principe Elector lângă Curtea de Viena, despre mórtea lui Gheorghie Stefan Vodă; că *după legile, constituțiunile și obiceiurile Moldovei și ale Valahiei* (Moldaviae et Valachiae leges, constitutiones et consuetudines) murind un Domn, lucrurile ce se țin de Curtea lui, precum odore și alte de asemenea, nu trec la frați și la rude, ci iimediat la Domniî succesorî consăngenî; că Stefania Mihailova, disa soție a lui Gheorghita Stefan, nu-î era soție legitimă, că ea

se afla în casa Dómnei lui Gheorghie Stefan ca servă, fiind *rescumpărată de eu* (cujus fuit redemptum mancipium), și că prin urinare, după legi, nu-î pote fi moștenitoare, iar adevărata soție nu e acolo de față; că Dómna lui Grigorie Ghica *Maria Turzana Ghica* (1) se afla la Viena cu el, și după legi, ea intră în moștenire, și că i se cuvin sculcele care au fost a Principilor antecesori. Ghica-Vodă imputernicesce pe amicul său să mERGă la Stetin, să sigileze tótă averea lui Gheorghia Stefan Vodă, și să-î trimită copie adevărită de pe testamentul său, iar pe Stefania Mihailova s'o sfātuéscă ca părinte, ca luând cu ea corpul reposatului, să se întorcă în Moldova cu tótă familia și cu servitorii; și dacă nu va vroi să intre în Moldova, să rămăie cu onor pe lângă Dómna lui Vodă Ghica care o va ținea ca pre o soră, și la timp, el, Ghica-Vodă, îi făgăduesce, cu voea lui Dumnezeu și cu învoirea ei, s'o așede în căsătorie bună și cinstită, și că-î va da și parte din lucruri; altmintrelea, dacă ea se va potrivi după capul și închipuirile ei, orî după amăgirile altora, să scie că el are s'o urmărescă orî unde va fi, și că în asemenea cas, el (Ghica), speră în dreptatea Principilor Chreștini.

Acésta este cuprinderea documentelor găsite în Arhivul Statului din Berlin, de A. Papiu Ilarian (2).

Grigorie Ghica Vodă, de la care vine acésta scrisóre, este Domnul Valahiei care a domnit la 1660, și care la 1664 a mers în Ungaria cu óstea sa, unde a mers și Domnul Moldovei Eustratie Dabija cu a sa, și Hanul Crimeii, în ajutorul Turcilor, dar unde ei cu toții au fost bătui de Nemți. După acésta învingere, Ghica Vodă, temându-se de mânia Sultanului, se întorse repede în Valahia, luă pe Dómna, copii și averea sa, și fugi în Transilvania, apoi a stat la Viena, și de aice a trecut în Veneția. Acest Grigorie Ghica, a mai domnit în Valahia la 1672 (3).

(1) *Sturza* spătarul fratele Dómnei lui Grigorie Vodă Ghica (Letop. Moldov. tom. III, pag. 134). Dómna lui Grigorie Ghica-Vodă, era fata *Sturzii Vornicului* nepótă lui Gheorghia Stefan Vodă (Letop. Moldov. tom. I, pag. 337). «Grigorie Ghica Vodă feciorul lui Gheorghie Ghica Vodă, au avut Dómna din bun nēm din Sturzești: pe Dómna Maria fata lui Matieș Sturza Visternicul din Moldova». (Letop. Moldov. tom. III, pag. 148).

(2) A. Papiu Ilarian, Thesaur de monumente istorice pentru Romănie. tom. III, pag. 73—104. București 1864.

(3) Φωτιστικός Ἱστορ. Δοκίμας tom. III, pag. 216 231. 245.

În arhivul Statului din Berlin există și o relație, adecă un memoriu, din partea lui Neumann, ministru resident al Electorelui de Brandenburg lângă Curtea din Viena, din care se vede că după judecata urmată, moștenirea lui Gheorghită Stefan Vodă, a fost dată lui Grigorie Ghica Vodă, dovedindu-se că Stefana Mihailova nu era soție legitimă a lui Gheorghită Stefan Vodă. Acastă relație pe care A. Papiu Ilarian n'a vădit-o, o găsi Principesa Elena Kolțof-Masalsky, născută Ghica (1).

Nu scim dacă Stefana Mihailova, care mai înainte de judecata urmată, se intitula : *Stefana Mihailova, Clarissimi Moldaviae Principis relicta vidua ac Principessa* (2), s'a mai întors în Moldova; nu scim cine a fost ea, și nici scim cine și când a adus și a îngropat în Mănăstirea Cașinu, oșele lui Gheorghită Stefan Voevod. La 11 Februarie 1688, Principele Elector de Brandenburg, a dat pas pentru cai de postă, provisiune și mâncare, Principesei de Moldavia, care petrecea în patria sa, trupul răposatului ei Domn : *Pass auf Vorspan Futter und Mahl für die Fürstin von Moldau welche Ihres Herrn Leiche in Ihr Vaterland führet*; dar se vede o scrisore din 22 Februarie 1688 de la Stefana Mihailova, către Principele Elector, jăluind că după mórtea lui Gheorghie Stefan Vodă, rămând singură și văduvă, *este nevoită a sta încă aici în Stetin* din cauza multelor datorii, și *nu scie cum se va transporta în patrie trupul repositului*; că a aflat că un anume Marianovicz are să sequestreze elenodiile repositului Principe (3). Se mai vede apoi că la 12 Aprilie 1668, corpul repositului Domn Gheorghită Stefan, nu pornise încă din Stetin, căci Grigorie Ghica Vodă scriea cum am vădit mai sus, sub acea dată, din Viena, amicului său, Reședintelui Principelui Elector de Brandenburg de lângă Curtea din Viena, care era acum la Stetin, să sfătuască pe Stefana Mihailova și s'o îndemne că *luând cu sine trupul repositului să se întorcă în patrie* cu totă familia și servitorii etc. etc. (4). Cine a adus dar de la Stetin, și când, și a îngropat în Biserica Monăstirei Cașinu, corpul lui Gheorghită Stefan Vodă, cum dice Chro-

(1) Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 11. Firenze 1873.

(2) Act, din archiv. Berlin, apud Papiu Ilarian ap. laud. T III pag. 99—100.

(3) Arhiv. Berlin, apud Papiu Op. laud. ibid. pag. 101.

(4) Arhiv. Berlin, apud Papiu, ubi supra III, 101—104.

nicarul Ioan Neculce, care era Mare Vornic de țara de sus în Moldova ? (1).

Am cercetat la Monăstirea Cașinu și prin biserică și pe afară dar n'am dat de nici o inscripție, lămuritoare că acolo ar fi ó-sele lui Gheorghii Ștefan-Voevodul. Dar locuitorii bătrâni din satul Cașinu, m'au încredințat că la 1806, când s'au reparat biserica de Isaia Egumenul, în năuntru ei s'a găsit sub zid în partea stângă, într'o criptă un secriu, și că acela era secriul Domnului Gheorghii Ștefan; cripta se cunoșce și astă-đi.

În esiliul său, casa său curtea lui Gheorghii Ștefan Vodă, se alcătuia din *Ieromonahul Antonie*, care era și secretar al său pentru limba românească (2), din *Iacob Harsanyi*, secretarul său pentru limbele Nemțescă și Latinescă și Magistru Casei Domnului (3), de *Colonelul Alexandru Iuliu Torquato*, baron de Frangipani *amic și cumnat* al lui Gheorghe Ștefan Voievod (4), de *Colonelul Constantin Nacolowitz*, și de *bocrul Caspar Hidi* (5). Se vede că Gheorghie Ștefan Vodă a mai avut o soră, pe care o luase de soție baronul *Iuliu Torquato*. Vom vedea mai jos că Gh. Ștefan Vodă, într'o scrisore din Ianuarie 1665, către Regele Franciei Ludovic al XIV, numesce pe acest cumnat al său : *ilustru și mare bărbat, amic și cumnat al său prea-iubit, Alexandra Iuliu Torquato baron din familia Frangipani, președinte Consiliului belic și Colonel*.

Frangipani era o familie mare romană, vestită în secol XII și XIII. După Chroniclele italiene poporul Romei au dat unui suitor al acestor familii numele de *Frangepani*, spre recunoștință eternă, că într'o vreme de fómete, el îi distribuia pâne în dar (*frangere panem*; am putea dice românesce *frînge-pâne*). În *știlele luptei Guelfilor cu Gibelinii*, Frangipanii se puseră în partitul Gibelinilor și se ilustrară prin ura lor contra Guelfilor.

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 207, și precuvântarea lui Neculce, în același tom. pag. 195 despre isvórele sigure după care a scris letopisețul său.

(2) Archiv. Istor. a României tom. I, pag. 108.

(3) Papiu, Thesaur III. 81. Acest Iacob Harsanyi servise d'întâi lui Rakozzi în Transilvania în calitate de Cancelar al său (Palajotta ap. Șincai III, 76), apoi veni la Berlin cu espatriatul Gheorghe Ștefan W. intitulându-se : *Secretarius Aulaeque Magister Principis Moldaviae* (Hasdeu, Archiv. Istor. a Rom. tom. I, pag. 176 No. 261 și nota).

(4) Papiu, Thesaur III. 84. 85.

(5) Papiu, Thesaur, III, 86.

La 1118, Cincio Frangipani, bătut în conclav, în biserică, și stălci pe Papa Gelasie II, protejat de Guelfi, și l'izgoni din Italia. Jacob Frangipani, după învingerea de la Tagliacozzo, a tradat la 1268 pe Domnul său Conrad al II Regele Siciliei, și *Conradin de Souabe*, ultima odraslă a casei Imperiale de Hohestaufen, dându-l în mânele lui Charles d'Anjou, fratele Regelui Francisc Ludovic IX căruși Papa Clement al IV i dăduse Sicilia. Conrad II, trădat astfel de Frangepani, fu decapitat pe piața publică de la Neapoli. Familia Frangepani a odrăslit mai multe ramure, care s'au stabilit în mai multe părți în Italia, în Friul și în *Ungaria*. În secolul-al XVII un membru din această ramură și a-nume Francisc Frangepane, a luat parte cu Francisc Rakozzi fiul lui Gh. Rakozzi II, și cu Tekeli, în răscolă cea mare a Ungurilor contra Împăratului Leopold, care isbucni la 1665 și nu se stinse de cât la 1669. Frangipani era cumnat Comitelui de Serin (Zrini), vice rege sau ban al Croației, unul din principalii Capii ai acestei mișcări naționale și anti-austriace; el a tradat, pentru a-și asigura grațiarea, pe Comitele de Zrini, care fu decapitat în ziua de 30 Aprilie 1671, la Neustadt, iar la 18 Noiembrie, 1673, fu decapitat și *Comitesa* de Serin, sora lui Frangipani. (1) Însuși Francisc Frangipanii fu decapitat apoi, numai Francisc Rakozzi, a fost amnistiat. Familia Frangipani (Românii dic: *Frangepane* și *Frangepan*), cu care era înrudit Gheorghe Stefan Vodă, dând pe sora sa după unul din membrii acestei familii și a-nume după *Alexandru Iuliu Torquato de Frangepani*, era din Frangepanii stabiliți în Ungaria, care avea aici (în Ungaria) o pozițiune înaltă. Precum Vasilie Lupu Voevod, în Polonia, în Ungaria și în Veneția, — așa și Gheorghie Stefan Vodă, în Ungaria, căutase legături cu vițe de omeni mari, cu familii vestite și puternice, cu *Frangepanii* și prin aceștia cu *Zrini*, ca să se fie la domnie !... dar, vorba lui Miron Costin: *roata lumii nu-î așa cum gândește omul, ci în cursul său se întorțe...* (2).

Gheorghie Stefan Vodă avea un frate mai mic, pe *Hatmanul Vasilie Ceaur*, care a fost în urmă Vel Logofet sub Petriceico-

(1) Lalanne, Biografie Universelle, pag. 594. 396. — Dictionnaire de la Conversation, de la lecture, tom. LXII pag. 17. — tom. LVII. pag. 291. Paris 1845. Șincai, Chronic. Român. tom. III, pag. 105. — C. Cantu, Histoire Universelle, tom. XVI, pag. 427.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 279.

Voevod la 1673 (1); ei au avut și o soră, pe Doamna lui Antioh Vodă Cantemir, și au fost prin urmare cumnați lui Antioh Cantemir Voevod (2). Se vede că Hatmanul Vasilie Ceur, fugise vremelnicesce prin Germania, după căderea fratelui său Gheorghie Stefan Vodă, căci la 1660 Vasilie Ceur Hatmanul, scriea **УТ НЕМЕЦКІН ЗЕМЛѦ УТ ІЕНА**, adică din țara Nemțescă din Viena, cum citește eruditul B. P. Hâjdeu, poate să fie însă din Iena. Hatmanul Vasilie Ceur, avea și el în fuga sa, o mică curte sau casă, care se compunea din *Albota*, biv jignicer, din *Gheorghie* sluger și dintr'un secretar *Constantin sin Nacul* (3).

În Arhiva Statului din București, se păstrează două cărți originale de la: *Noi Gheorghie Stefan Voevod ce am fost dintru mila lui Dumnezeu Domn Țerii Moldovei*. Una din aceste cărți este datată de la Viena **С ЦАРА НЕМЦАСКА С БЕС**, din 11 Aprilie 1660; prin ea Gheorghie Stefan Vodă dăruiesce slugăi sale bătrâne *Toader Ungurénul*, care l-au slujit și în boerie când au fost boer în Țară, slujitu-l-au și la Domnie, ear acum mai apoi l-au slujit și la multă lipsă și nevoea sa prin țeri streine, — satul său *Mihiești* la ținutul *Trotușului*, și cu două sălașe de Țiganii. A doua carte este către fratele său, Hatmanul Vasilie Ceur, datată din Stetin, **С ГЕТТИН**, de la 24 Decembrie 1667, prin care îi scrie cu amărăciune și cu jale, că moșia *Mihiești* o dăruiesce acum lui *Stefan Andrieșan* care l-au slujit prin streinătate din copilărie până acum la săvârșenia sa. Gheorghie Ștefan Vodă adauge, că acea moșie o dăruise mai înainte lui *Toader Ungurénul* ca să l slujască, dar acesta ca o slugă rea, au fugit cu furișul de la el, ca o slugă viclână, și pentru acesta au socotit a da moșia lui *Stefan Andrieșan* pe care l-au mâncat străinătatea și lipsa, și rogă dar pe fratele său Hatmanul Vasilie Ceur, să desbată moșia aceasta La Domnie și pre aiurea pre unde va trebui, ca să fie pomană lor și părinților lor (4).

(1) Arhiva Istorică a României, tom. I, pag. 96, No. 130 și pag. 108, No. 152.

(2) Letop. Mold. tom. III, pag. 38.

(3) Vezi documentul din Arhiva Istorică a României, tom. I, sub No. 152.

(4) Arhiva Istor. a României, tom. I, pag. 108—109. Se mai păstrează în arhiva Statului încă patru acte de la acest Domn, din 1656, 1655, 1656, 1657 publicate în Arhiva Istorică a României tom. I, pag. 230, 231, 232 și 236.

Acestea sunt câte scim până astă-đi, despre Gheorghie Stefan Voevod, Domnul Moldovei, care a plătit cu lacrămă de sânge, *mâncându'l străinătatea și lipsa*, în șir de 10 ani (1658—1668), păcatul de trădare către Domnul său. El a făcut pe Vasilie Lupu Vodă, să móră gonit sub cer strein, dar el în străinătate, în bółă și în miserie aű murit, trăind umilit la Stetin, din pomana Electorelui și a Regelui Svediei. La 23 Iunie 1666, Gheorghie Stefan Vodă scriea din Stetin lui Frideric Wilhelm, că aű șeđut în zadar *șase luni în S'ocholm* (1) suferind și de o podagră atăt de nodósă în cât medicii nu seiea ce să mai đieă; că Secretarii săi l'au părăsit, căci își cerea lefele regulat la sfârșitul fie-șă cărei luni, când el *trăia numai cu speranța deșartă*; cere ajutor de la Frideric Wilhelm, și-ı propune să-ı mai vinđă nisce diamante (2). La 8 Septembrie 1667, el scrie Mareluı Elector că se află lipsit și stors de tóte ajutórele de vietuire și de ale mănecărei și băuturiei, și că duce o viață miserabilă: *destitutus itaque et omnibus vivendi subsidiis exhaustus, duco vitam satis miseram* (3). La 14 Decembrie 1666, Gheorghie Stefan Vodă se plânge către Electorul de Brandenburg, că Regele Svediei ıi da ajutor douě mii de taleri pe an, cariı la început în aniı cei d'intăi, i-a și primit, *iar acum de doi ani nu-ı mai primea* (4). În sfârșit la 21 Ianuarie 1668, el scrie plângend din castelul Stetin, de pe patul său de mórte, lui Frideric Wilhelm, o scrisóre de ultim adio, presimđind sfârșitul său, și-ı exprimă recunoscința pentru bine-facerile generóse în timpul esilului său: *aprópe de a'mi da ultima suflare, cer ajutor, scrie Gheorghie Stefan Vodă, căci n'am eu ce cumpěra medicamente* (5).

Gheorghie Stefan-Vodă, și-aű plătit păcatul, dar Istoria il numesce: *logofătul cel trădător* (6), și'l asemănéză cu Iuda, care aű vîndut pe domnul său (7).

(1) Chronicarii Moldovei numesc Stocholm-ul *Ștocul* (Letop. Moldov. tom. II, pag. 385).

(2) Act. Arh. Berlin in Papiű, Op. laud. tom. III, pag. 88—89.

(3) Arh. Stat. Berlin ubi supra, pag. 96—97.

(4) Arh. Stat. Berlin. ubi supra, pag. 92—93.

(5) Ibid. pag. 98.

(6) Kroniczka Ioachima Ierlicza, edit. Warszawa 1853, în Arhiva istor. a Român. tom. II, pag. 15, fragm. IV.

(7) Manuscripte de la Cozia și Șerbănesci, publicate de A. Crețescu, tom. II, pag. 92. Bucuresci 1859.

Miron Costin care a fost sub domnia lui Gheorghică Ștefan Vodă boer de Divan, șefnic al sãu, și trimis sol la vremea grea la Constantin Basarab Domnul Munteniei (1), când începe să scrie istoria Domnului sãu, se silește să arunce un vãl de îndurare peste pomenirea sa, zicând : «Incepem o scriere de domnia lui Ștefan Vodă Gheorghie, care *orî cu dirãptã cale, orî cu nedirepte mijloce, rãdicãndu-se asupra Domnului sãu, i-aã luat domnia, tãte unele ca acestea din orãnduirea lui Dumnezeu a fire se cred...* (2). Aici Miron Costin este pãrtinitor, ca istoric, pentru Domnul sãu. Nu așa judeca el pe boerii Șeptelicî Hatmanul și Goia postelnicul, care aã tradat pe Domnul lor Gaspar Vodă Grațiani, la 1620, cãci vorbind despre acești trãdãtori, Miron Costin zice : «*Spurcatã și grãsnicã faptã și neauđitã în tãte țãrile chreștinesci: Domnul orî bun, orî rãu la tãte primejdiile lui ferit trebuiesc...* Dar *plãtit'aã* apoi cu capetele sale acãstã faptã și Șeptelicî și Goia, de la Alexandru Vodã, *pre lege dirãptã*; cã le-aã tãiat capetele, iarã trupurile le-aã aruncat în eșitãre și *cu cale aã fãcut, cã dupã spurcatã faptã, scãrnãvã mãrte vine...* (3).

Mult aã umblat, multe țãri aã entreierat, mult aã lucrat și mult aã suferit, nenorocitul Gheorghie Ștefan Voevod, de la 1657 pãnã la 1668, pãnã la cea de pe urmã a sa suflare, cercãnd sã capete din nou domnia, cãci «*Dulce este domnia Moldovei*, cum zice o vorbã veche Moldovenescã (4). Cãte țãri, cãți Suverani, n'aã auđit glasul sãu rugãtor, și suspinurile sale ! Ungaria, Germania, Polonia, apoi Țarul Moskei, apoi Regele Svediei vechiul sãu aliat, apoi Regele Franciei Ludovic XIV, apoi Electorele de Brandenburg și toți Principii germani, l'aã vãduț de-a rãndul stãruind și scriind... În arhivul Ministerului afacerilor streine din Paris, se pãstreazã în original o epistolã, scrisã latinesc de Gheorghie Ștefan Voevod cãtre Regele Franciei Ludovic XIV, datatã din 5 Ianuarie 1665 din Stetin, prin care se rãzgã în numele chreștinãtãței și *în numele jalniciei Moldaviei*, sã-i deie protecțiunea sa, ca sã-și recapete tronul. Acãstã scrisãre, Gheorghie Ștefan Vodã aã trimis-o Regelui Franciei Ludovic XIV prin ilustrul și mãrețul amic al sãu și iubit cãmpat

(1) Letop. Mold. Tom. I, pag. 335.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 302.

(3) Miron Costin, în Letop. Moldov. tom. I, pag. 241.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 266.

Alexandru Iuliū Torquato Frangepani, baron și colonel și președinte Consiliului său de rebel, de pe când era Domn Moldovei, dicând Regelui prin acea scrisore că l'au însărcinat să vorbească Maiestăței Sale pre larg și să-î lămurească rugămintea și starea sa, și toate împrejurările sale. Scrisorea este scrisă latinesce, iscălită întâiū latinesce și apoi Românesce cu litere cirilice, de Gheorghie Stefan Voevod (1).

Iată acéastă scrisore :

Sacra Regia Christianissima Majestas

« Domine Domine Nobis Clementissime.

« In extremo rerum praesentium statu ac ultimis cogitatio viri-
 « bus nostris tot in vanum consultis, et froustra requisitis Chri-
 « stianis principibus (ne quidquam intentatum amore boni publici
 « relinqueremus quo videremur divino tribunali obnoxii) novis-
 « sima desideria nostra, apud Christianissimam Majestatem Ves-
 « tram Regum Potentissime, deponimus, atque per *Illustrem et*
 « *Magnum Virum, amicum et cognatum nobis charissimum, A-*
 « *lexandrum Iulium Torquatum a Frangepaniis, Liberum Baro-*
 « *nem in honestissimi belici Consilii praesidem, et Colonellum hu-*
 « *militer proponimus. Qui pro ea quā par est, atque pollet consilii*
 « *dexteritate et experientia, animi nostri sententiam et voluntatem*
 « *fusius latiusque exponet, atque boni communis pro viribus pro-*
 « *movebit incrementum. Hunc ut at comissi sibi negotii uberiorem*
 « *relationem, Sacra Regia Christianissima Maestas Vestra Sereno*
 « *vultu admittere plenamque illi non secus, quam nobis si presen-*
 « *tes essemus, in singulis dictis factisque fidem adhibere dignetur,*
 « *non tantum magnopere petimus, verum etiam propter immi-*
 « *nentia in orbem christianum majora pericula quā vehemen-*
 « *tissime efflagitamus. Aderit in zelo Regio divini Numinis fa-*
 « *vor et nos quidem Christianissimae Majestatis Vestrae aus-*
 « *picia secuti nec non armis, viris, mediisque adjuti juncto*
 « *consilio roboreque barbarae infidelium tyrannidi obriam ibi-*
 « *mus, et feralem in nos illius impetum ae feroci, animo con-*
 « *tundemus, longe felicius quam hactenus in cæteris orbis chris-*
 « *tiani principibus sperabamus. Istud cum et mutua mortalium*
 « *omnium societas maximè vero christianae Religionis amor*

(1) Correspondance Diplomatique de la Turquie. Paris affaires étrangères vol. 6. D. Collect. Odobescu III, pag. 28 - 29. Document. Academiei Române.

«luncerto iminens malorum periculorumve metus exigant, non
 «possumus, quam sanctissime et efficacissime de propensione
 «et clementia Sacrae Regiae Christianissimae Majestatis Ves-
 «trae sentire atque in his novi anni auspiciis, cum omnimodo
 «felicissimorum succesuum comprecatione pro Regio erga nos
 «affectu et Rem publicam sollicitudine omnem in proesens et,
 «in futurum adjectis una *afflictis provinciis* sinceritatem ac
 «subjectionem polliceri.

Sacrae Regiae Christianissimae
 Majestatis Vestrae

Servus devotissimus

Georgius Stephanus

Princeps Moldaviae

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦΑΝ ΒΟΕΒΟΔΑ.

Stetini in Pomerania

Calend. Iannuarii

anno 1665

La 19 Octombrie 1666, Regele Franciei Ludovic XIV, după
 primirea epistolei de mai sus de la Gheorghie Stefan Voevod,
 ordona ambasadorului său din Constantinopoli, *de la Haye*, să
 lucreze pe lângă Pörtă în favorea lui Gheorghie Stefan Vodă.
 Ță răspunsul ambasadorului la ordinul Suveranului său :

Sire,

Péra de Constantinople ce

15 Jauvier 1667

«Par une dépêche de Votre Majesté du 19 Octobre, Elle m'a
 «commandé de travailler s'il se peut à la reconciliation et ré-
 «tablissement d'un *Prince de Moldavie* qui s'est réfugié auprès
 «du Roi de Suède. Je juge que c'est celui qui s'apelle Stephano,
 «car le dernier dépossédé, qui est ici, se nomme Duca. Il n'y
 «a pas d'apparence que Stephano puisse estre restabli. Duca
 «qui a beaucoup d'amis, sollicite pour reprendre sa place.
 «Celui qui la tient aujourd'hui s'apelle Alexandre, qui a aussi
 «sa brigue pour se maintenir.» (1)

După cincî lunî, Ambasadorul Francez de la Haye, face un
 nou raport Suveranului său, după un nou ordin ce primise,
 pentru Gheorghie Stefan Vodă, cum urmază :

Péra, 6 Juin 1667.

Sire,

J'ai reçu le 8 Janvier un ordre de Votre Majesté du 19 Oc-
 tobre de travailler autant qu'il me serait possible pour le re-

(1) Affaires étrangères. Vol 8. D. 196. 198. Collect. Odobescu IV, pag. 34.35.
 Document. Academieî Române.

tablissement d'un Prince jadis de Moldavie qui s'est réfugié vers le Nord, à quoi j'ai répondu par ma dépesche du 15 Janvier que c'estait une entreprise difficile, et de fait, elle me semble encore telle présentement, mais depuis peu de jours, un des amis de *ce pauvre prince* m'est venu trouver au nom de plusieurs aultres qui affectionnent son parti et souhetaient son restablissement. Je n'ai pas jugé à propos de m'ouvrir sur les odres que j'en avais de Votre Majesté, mais sur ce que j'ay répondu que je serais bien aise de trouver occasion de le servir, il m'a dit qu'il n'y aurait point d'autre moyen sinon que ce Prince vinst icy incognito et qu'il me pleuct de le retirer dans le Palais de Vostre Majesté, qu'ensuite ses amys travailleyent à obtenir sa grâce du Grand Seigneur, et moyennant mon assistance on pourrait ensuite espérer de le restablir dans sa Principauté. Je me suis offert en tout ce qui me serait possible, et peut estre que par ce moyen les affaires de ce Prince s'ajusteront avec le temps. S'il vient icy, je lui ferai connoistre qu'il est redevable à Vostre Majesté des assistances que je lui auray donées et je ne manquerai pas d'informer Vostre Majesté de la suite de cette affaire.» (1).

Nu scim ce a măi făcut Ambasadorul Franciei, nici pentru ce Gheorghică Stefan Vodă nu s'a dus la Constantinopol să se adăpostescă în *Palatul Regelui Franciei*; Vedem numai că acest sërman domn, cum il califică cu dreptate Ministrul Franciei de la Haye (*ce pauvre prince*), nu se obosea stăruiind. După ce la 5 Ianuarie 1666, a scris epistola de măi sus Regelui Franciei Ludovic XIV. Gheorghie Stefan Vodă vëlënd că nu-ı măi vine Domnia, se adresă din noũ către Regele Svediei și către fratele Regelui Ludovic XIV, ca eı să mijlocescă acum asistența Regelui Franciei. Ludovic XIV primind aceste nouı stăruińi, trimite Ambasadorului sêu din Tarigrad următorul ordin :

Paris le 28 Juillet 1667.

Monsieur de la Haye,

Le Roi de Suède, mon cousin, monsieur mon frère et le *Prince George Estienne de Moldavie* m'ayant requis d'employer mon soin et mes offices à la Porte Ottomane pour moyenner

(1) Affaires étrangères. Vol. 8. D. 229.

le restablissement du dict Prince dans les Etats qu'il a perdus, j'ay bien volontiers consenti à leur désir et Vous faict ceste, lettre pour vous ordonner de passer à l'avantage du dict Prince tous les offices nécessaires à cette fin de la manière que vous estimerez la plus propre pour lui estre utile; à quoi m'asseurant que vous ne manquerez de satisfaire, je ne vous feray celle-cy plus longue que pour prier Dieu qu'il vous ayt, Monsieur de la Haye, en sa sainte et digne garde(1).

Când Regele¹ Franciei a priimit scrisórea lui Gheorghe Stefan Vodă, — nu numai că a dat ordine Ministrului său de la Constantinopoli, dar aș și respuns la 28 Iulie 1667 lui Gheorghe Stefan Voevod, prin următórea scrisóre :

Mon Cousin,

J'ai reçu par les mains du *Baron Spatarius cy-devant vostre général*, la lettre que vous m'avez escrite, et aussitost, suivant la réquisition du Roy de Suède, Monsieur mon frère, et la vostre, j'ai expédié l'ordre que vous m'avez témoigné d'avoir au Seigneur de la Haye Vantelet, mon Ambassadeur à la Porte Ottomaue, afin qu'il employe efficacement mon nom et mes offices pour vostre restablissement de la manière qu'il jugera plus propre pour vous estre utile. Vous trouverez cy joint un duplicata de la lettre que je lui ai escrite.

J'ay beaucoup d'estime et d'affection pour votre personne. Je souhaiterois bien d'estre en estat de mesme pouvoir soulager dans vos malheurs que je prie Dieu de faire bientost cesser et de vous prendre, Monsieur mon Cousin, en sa sainte et digne garde.

Escrit à Tournay, le 28 Jour de Juillet 1667 (2).

Dar Ambasadorul Franciei n'a putut face nimic. Gheorghie Stefan Vodă era acum bolnav pe sfârșite, la Stetin, și la finele lui

(1) Affaires Etrangères vol. 8. D. 852. Collect. Odobesco IV, pag. 39. Docum. Academiei Române.

(2) Documente privitoare la istoria Românilor din Archivele Ministerului afacerilor streine din Paris, culese de A. I. Odobescu, — Suplement la colecțiunea lui Hurmuzachi suplement I, vol. I, pag. 254. Bucuresci 1886. — Din scrisórea lui Gheorghie Stefan Vodă către Ludovic XIV, din respunsul acestuia și din correspondența Ambasadorului frances din Constantinopoli, se vede că baronul Alexandru Iulie Torquato de Frangepani, a fost spătarul lui Gheorghie Stefan Vodă în zilele Domniei sale în Moldova.

Ianuarie 1668, cincî luni după data ordinului de mai sus a Regelui Ludovic XIV, Gheorghită Stefan Vodă își da sufletul...

Darea de sémă ce ne dá *Revista Baltică* despre *Memoriile lui Hildebrand* și despre *testamentul lui Gheorghită Stefan Vodă*, îndeplinesce istoria acestuî Domn. Memoriile lui Hildebrand, arhivele de la Stocholm, de la Moskua și de la Stetin ar putea să ne puie în stare de a lămuri acéastă epocă, și de a relata pre larg și cu scumpătate împrejurările alianței Românilor cu Svedii, cu Casacii și cu Brandeburgul, și mersul expediției lor contra Poloniei. Până atunci vom cerca să dăm câte-va informații despre acéastă epocă, și despre aceste întâmplări după diferiți istorici și scriitori.

Regina Svediei Christina, fiica lui Gustav Adolf, abdicând la 1654 (1) în favórea vărului său Carol Gustav, lăsă finanțele în starea cea mai próstă. Svedia avea decî nevoie de pace și de linise; dar Carol X Gustav, suindu-se pe tron la 16 Iunie 1654, nu putea să se despărțescă de firea sa reshoinică; Carol Gustav iubea mai presus de tóte resbelul, și luase de model pe Gustav Adolf, a cărui bărbăție o însușea cu deplinătate. Suit pe tronul Svediei, Carol Gustav sta pe gânduri, cuî să pornescă reshoiul: Danezilor, Rușilor sau Polonilor, — căci el n'avea nici un motiv să declare resbel nici unora nici altora. De o dată îi veni în gând, că Ión Casimir Regele Poloniei, protestase, de și mai mult pro forma, contra suirei sale pe tron, pretindënd că numai el (Ión Casimir) avea dreptul de a fi Rege al Svediei; în acéastă privire esista de mult, un fel de prigonire, său cértă diplomatică, între Svedia și Polonia, prigonire care data de la 1597. Regiul Poloniei ținea între titlurile lor și titlul de *Rege al Svediei*, pentru că o dinióră Sigismund III Waza fiul Regelui Svediei Ión III, fiind ales Rege Poloniei la 1587, a stat și Rege al Svediei la 1592, prin drept de moștenire, și ast-fel întrunise pentru un timp, pe capul său, amândouă corónele a Poloniei și a Svediei. Corona Svediei n'au putut-o, purta însă, mult timp, Sigismund III Waza, pentru că unchiul său, Ducele de Sudermania, pe care'l numise Regent al Regatului Svediei, refuză de a'l mai cunosce, în Dieta de la Abrașa (Februarie 1597), și ast-fel începură luptele dintre Po-

(1) Despre Regina Christina sunt fórté interesante memoriile ei: «Mémoire de Christine Reine de Suède, 2 vol. Paris 1830.

lonia și Svedia, adecă dintre ambele ramure ale casei Waza.

Regele Svediei Carol X Gustav, se rădică deci la 1655 contra Poloniei, cu totă puterea sa. Ión Casimir Waza Regele Poloniei avea drepturi legitime la tronul Svediei; el nu înceta de a se considera și de a se titlui de *Rege al Svediei*; dar Carol Gustav era de fapt Regele, și poseda Coróna Svediei. Carol Gustav se folosi de greutățile ce boerii Polonî făcea lui Ión Casimir Regeluî lor. Boerii Polonî trăia în dușmăniî vecinice cu Suveraanul lor: când i făcea viața amară, când se supunea la voința sa orbesce; ear une orî, ca să scape de mânia Regeluî lor, fugea prin țeri streine, ca să urzescă acolo contra patriei lor proiectele cele mai criminale. Nemulțumiți fugea prin țeri streine și de acolo lucra contra suveranilor Poloniei, în unire cu streiniî... Acest obicei de a *pribegi*, l'aî avut și la noi boerii nemulțumiți. Ion Neculcea ne spune, că: *boerii pribegi în streinătate făcea amestecături*(1), și acéstă pribegire se dicea *risipa țerii*(2).. Ieronim Radziéjowski, Cancelarul Poloniei, fuge la Stocholm, (1652) și se dă apoi cu totul Regeluî Svediei Carol X Gustav, indemnându'l să calce Polonia; Radziéjovski se scuza de fapta sa, vinuind pe Regele Ioan Casimir, că ar fi stat în legăturî de amor cu femeia sa. Chronicarul Poloniei Vespasianus à Kochow Kochowski și istoricul Ioachim Lelevel ne dau relațiî întinse despre trădarea lui Radziéjovski. «Regele Ioan Casimir umbla să despartă pe Ieronim Radziéjovski de soția sa Elizabeta născută Sluzek, măritată în întêia căsătorie după castelanul Halitului Adam Kazanovski (latinesce Kazanovius) mort la 1651 în resbelul cu Cazaciî. Acéstă femeie îndemnată de Regele, porni un proces defăimător soțului ei pentru ca să iee din mâna sa cârmuirea averei, (*de manu mariti usum bonorum vindicat*) și luă în administrația ei toate bunurile și palaturile care aparțineau ei și soțului ei. Radziéjovski, amărit de acéstă urmare defăimătoare, luă înapoi în putere, spre a-și resbuna, palatul Kazanovski din capitala Varsavia, situat lângă palatul Regal. Chiemat din ordinul Regeluî, în judecata Mareșalului, Radziéjovski fu osândit criminalicesce. Obosit de durere și plin de mânie și de dor de a-și resbuna, Radziéjovski părăsesce patria sa Polonia și fuge în Svedia. Regele Ioan Cazimir, ca

(1) Letop. Moldov. tom. II. pag. 293.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 202,

să-și îndestuleze ura, a scos (1652) dinaintea Dietei, scrisori de ale lui Radziéjovski, care ațâța și îndemna pe Cazaci contra Poloniei, și cu aceste dovezi Regele dobândi de la Dietă un decret care declara pe Radziéjovski de trădător și 'l osândea la mörte și la infamie. Radziéjovski respundea de departe și nega, autenticitatea acelor scrisori, ȳicând că aũ fost scornite, plãsmuite, pentru a' l calomnia. Osândit, și sub greutatea unei asemenea ocãri, Radziéjovski gãsi o tristã mãngãere într'o resbunare culpabilã, sfãtuind și indemnând cu stãruințã pe Regele Svediei Carol X Gustav la resbel contra Poloniei, ba chiar și întovãrãșind armata Svedezã, pe care aũ condus'o e însuși contra patriei sale. Un cetãtên cu virtute, observã fõrte bine Lelevel, nu trebuia sã slujescã de unealtã streinã. spre a-și resbuna ofensele sale personale»... (1); dar chronicarul Poloniei Kochowski, mãi îndurãtor cãtre Radziéjovski, il calificã de *novus Poloniae Coriolanus*. (2). Radziéjovski nu numai cã servi sã aducã asupra Poloniei pe Carol X Gustav, dar organizã în Polonia un partit care lucra ca sã supuie Polonia Regelui Svediei. La 10 Iulie 1655 Arfred Wittemberg Ducele armatei Svedeze calcã Polonia, și la 17 Octombrie 1655 Generalul Svedez Konigsmarcus (Koenigsmark) supune Cracovia dupã șapte asalturi. (3) Generalul Polon Czarnecki, care comanda cetatea, nu mãi avea ce face, și a trebuit sã capituleze. Armata Svedezã respectã condițiile capitulației în ce privecee pe soldații poloni, dar orașul totuși a fost prãdat, Bisericile din Cracovia și locuitorii despoiați de averea lor; o taxã de 800,000 de scudi se aruncã asupra orașului Cracovia, și se implini cu sabia. Regele Svediei calcã apoi Varsavia (1656), cãci opoșiția și nemulțãmiții 'i aũ deschis porțile cetãtei, ba încã Ianuș Radzivil închinã lui Carol X Gustav o parte din Lithuania. Ura care se înceuibase între cãři-va magnați și între Regele Cazimir, aruncã ast-fel Regatul Poloniei în mânele dușmanilor și, parcã tóte aceste nenorociri n'ar fi fost de ajuns, o anarhie înverșunatã se întinde peste Dieta și peste Dieti-

(1) Joachim Lelevel, Histoire de Pologne, tom. I. pag. 173, Chap. 169. édit. Paris 1844.

(2) Vespasianus à Kochow Kochowski, Annalium Poloniae. tom. I pag. 174, 193, 258, 302—308. Cracoviae 1683 și tom. II. pag. 21. Cracoviae 1688.

(3) Vespasianus Kochowski, Annales Poloniae, tom. II, pag. 21 Cracoviae 1688.

nele Poloniei (1). Regele Poloniei Ioan Cazimir fuge în Silesia, și tronul său rămâne în mâna biruitorilor. Regele Svediei rădică toate bogățiile Varsaviei, și răscolesce prin Palatul Regilor Poloniei, dà jos tavanurile, și scôte dușumelele, căutând comori, bani și odore (2). «Carol X Gustav, ȳice Adam Mickiewicz, avea o armată puternică : el era în capul veteranilor resbelului de trei-deci de ani; el trimete un corp de oște să ocupe Polonia-Mare și în același timp pune mâna pe Dantzick și desbarcă la Stetin cu armata sa de rezervă. Carol X Gustav chiemă apoi în ajutorul său, din fundul Transilvaniei, pe principele Gheorghe Rakozzi II, care cuprinde Podolia cu 20,000 de omeni, și ia Cracovia. Armata din Lithuania, încunjurată din toate părțile, se supune, și proclamă pe Carol X Gustav de rege al Poloniei. Nemulțămii, mulți la număr, se folosiră de această împrejurare, ca să-și resbune contra Regelui lor. Nobleța Poloniei mari arboreză colorile Svediei, și se închină de bună voe Regelui Svediei, din indemnul lui Radziejovski; iar Regele Ioan Casimir, părăsit de totă lumea fu silit să trecă hotarul și să se ascundă în Silesia. Polonia nu mai avea ființă pe Charta Europei!»!... (3).

Carol X Gustav, temându-se ânsă că izbânda sa și dărâ-marea Poloniei, nu va plăcea până în sfârșit, suveranilor de prin prejur, se gândi cum s'ar putea apăra despre acei ce ar vroi să-l oprască în calea biruințelor sale.

El sciea că Gheorghe Rakozzy II Domnul Transilvaniei, era râvnitor peste măsură, și că cugeta să fie Rege al Poloniei, indemnat la acesta de fagăduințele și de insinuațiile opoziției din Polonia. Chronicarul Moldovei Miron Costin ȳice, despre Rakozzi II, că *era umplut de duhuri spre mari lucruri* (4). La 1655, când începea resbelul între Poloni și Svedii, Rakozzi, folosindu-se de starea critică a Poloniei, oferise Regelui Ioan Casimir să-și fie aliat contra Svediei; Rakozzi îi mai o-

(1) Charles Forster, La Pologne pag. 117. — Le Monde, Histoire de tous les peuples. tom. VI Histoire de la Pologne et de la Suède, pag. 266—268. 425—430.

(2) Lettres de Pierre des Noyers Secrétaire de la Reine de Pologne Marie I ouise de Gonzague, pag. 1—6. Berlin 1859.

(3) Adam Mickiewicz, Histoire populaire de Pologne, pag. 196. Paris 1867. conf. Lelevel, Histoire de Pologne, tom, I, pag. 173—174.

(4) Letop. Moldov. tom, I, pag. 331.

feră să se facă catolic și să puie la dispoziția Poloniei toate puterile sale, dar cerea, în schimbul alianței și a convertirii sale la catolicism, ca Regele Poloniei să înfieze pe fiul său și să-l declare de moștenitor al său. Pierre des Noyers, secretarul Reginei Poloniei, soției Regelui Ioan Casimir, care ne dă aceste informații oficiale, a avut în mânele sale scrisorile lui Rakozzi către Regele Ioan Casimir, coprindețore de aceste propuneri. Dar Regele Poloniei nu putea primi asemenea condiții, de și Rakozzi auză daos că măi oferea Regelui două milioane în numerar și 40,000 de ómeni. — număi să alégă pe fiul său de moștenitor tronului Poloniei (1).

Când făcea aceste propuneri lui Ioan Casimir, Rakozzi negocia în același timp și în același scop, cu Carol X Gustav Regele Svediei; el sciu să dobândescă chiar bunele grații ale lui Cromwell, cum ne asigură Ambasadorul Electorului de Brandenburg din Englitera : « *observabatur Ragotzium valde a Cromwello aestimari ; quem et malucrat Poloniae Regno quam Suecum potiri* »... Acéstă bună voință o căpătase Rakozzi de la Cromwell, pentru ideile sale înaintate în reforma religioasă. Gheorghe Rakozzi II era mare căpitan și mare vitéz; suit pe tronul Transilvaniei la 1648, el cugeta la întreprinderile cele măi primejdióse, dar și cele măi mărețe; streinií il lăngușea din toate părțile, pentru că el deschisese minele din Transilvania, și pentru că era bogat peste măsură (2).

Uneltirile opoziției din Polonia contra Regelui lor, se manifestase încă din ultimele zile ale lui Rakozzi I. Am văduț măi sus tratările din Iași de la 1648 dintre Vasilie Lupu și Kemeni Ianoș solul lui Rakozzi I. În acele tratări neastâmpăratul Vasilie Lupu, Domnul Moldovei, éra de sigur echoul, și póte chiar mijlocitorul acelor uneltiri, profitând și el de aceste împrejurări, ca să facă pe Rakozzi I să ție cu el și nu cu Matei Basarab, pentru interesul de a deveni Rege al Poloniei.

Regele Svediei Carol X Gustav trimete decí în Ardeal pe Consilierul său intim *Gustav Lillicron*, ambasador pe lângă Hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelnițki, să facă alianță cu Rakozzi. În luna lui August 1656, Lilliecron merge în Alba-Iulia (Cron-

(1) Pierre des Noyers, Lettres, pag. 18—53.

(2) Cantu, Histoire universelle, tom. XVI, pag. 426.

stad) și încheie tractat de alianță (1). După acest tractat da alianță, Regele Svediei ceda lui Rakozzi II Polonia până la Bug și până la Nota, cu condiție ca el, Rakozzi, să-l ajute să iee restul, și ambele Prusii (2).

La 14 Ianuarie 1657, după porunca lui Gheorghie Racozi II, toți nobilii, Secuții și ostașii Ardelenesci, se adună la cetatea Vișcului din Maramurăș; aicea veni și Rakozzi cu dómnia sa Sofia Batori, cu fiul său Francisc Rakozzi, cu maica sa Anna Zakrazka, și cu cei trei Magnați Francisc Bedei, Ștefan Șeredi și Akakie Barceaș, pe care-i lăsa Regenți în lipsa sa, și aicea le-au dat ordinele și instrucțiunile sale. Aicea aș sosit, la Rakozzi, și un sol din partea Muscalilor, cu daruri bogate, silindu-se să-l întorecă de la întreprinderea sa, asemenea și un sol din partea Împăratului Austriei, anume Gheorghie Selepcini Episcopul Netriei, tot cu misie de a întorce pe Rakozzi din hotărârea sa contra Poloniei; dar Rakozzi nu-i aș ascultat, rămânând credincios legăturii ce încheese cu Regele Svediei (3).

Regele Svediei încheie tot atunci alianță și cu Hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelnițki, care trata cu Svedia, ca să împartă Polonia între Electorele de Brandenburg, între Radzivil palatinul de Vilna și între Rakozzi Principele Transilvaniei, aspirant la titlul de *Rege al Poloniei*, cu tóte că Regele Poloniei Ioan Casimir și Ambasadorul său Lubowiecki sperase că Hatmanul Chmelnițki va fi aliat al Poloniei, și cu tóte că se credea că s'ar fi iscălit chiar un tractat între Hatmanul și Ioan Casimir, după mijlocirea Hanului Tătarilor (4). Hatmanul Bogdan Chmelnițki și Cazaciș avea un drept de resbunare contra Poloniei. La 1652, pe când Chmelnițki serbătorea nunta fiului său Timuș cu Domnița Ruxanda fiica lui Vasilie Voevod, Nobleța Polonă calcă fără veste Kievul, pradă orașul, dă foc casei lui Chmelnițki și ia în robie pe Mitropolitul. Cazaciș trimiseră deputați la Regele Ioan Casimir spre a se plânge despre această ofensă și spre a sci dacă această călcare s'a făcut cu scirea sa, și

(1) Șincai, Cronic. Român. tom. III pag. 66—67.— Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII, pag. 567. 622. Buda-pesta 1874.

(2) Lettres de Pierre des Noyers, pag. 291.

(3) Szalárdi Iános a'siralmas Magyar Kronikának apud Șincai Chr. Rom. tom. III. pag. 67.

(4) Cantu, Histoire Universelle, tom. XVI pag. 493.—Pierre des Noyers, Lettres pag. 69. 94. 105. 135.

spre a cere satisfacere. Regele Ioan Casimir respunse deputației, că acea călcare, pe care el a blamat-o și o blama și acum, era o faptă a nobleței Polone, faptă pe care el n'avea însă putere ca s'o pedepsescă (1). Puțin mai înainte, Carol X Gustav iscălise un tractat de alianță cu Electorele de Brandenburg Frideric Wilhelm, cu toate stăruințele contrarii ale Hanu-lui Crimeei Mohamed. care fiind aliat al Poloniei, scriea la 20 Martie 1656 lui Frideric Wilhelm, să se alieze și el cu Polonia, ear nu cu un Rege sperjur ca Regele Svediei (2). Frideric Wilhelm, după mai multe sfaturi cu miniștrii săi, se hotărâ pentru alianța cu Suedia, și se folosi d'acest prilej, ca să emancipeze țera sa, *Prusia Regală*, de sub suveranitatea Poloniei, încheind tractatul de la Lubeck (3). Cu data de la 2 Martie (st. noă, adecă 18 februarie) 1657, Domnul Moldovei Gheorghiu Ștefan Voevod, Domnul Valahiei Constantin Basarab și Hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelnișchi, primiră print'un Ambasador special, următorea epistolă identică de la Marele Elector de Brandenburg Frideric Wilhelm, scrisă latinesce al căruî conceptul original se află în Arhivul Statului din Berlin, capitala Electorelui de Brandenburg :

Fridericus Wilhelmus Illustrissimo Domino Georgio Stephano, Voivodae Principi Moldaviensi.

Illustrissime Princeps Domine amice admodum dilecte.

Posteaquam nobis nuntiatum fuit Illustrissimam D. Vostram una cum Celsissimo Transilvaniae Principe Georgio Ragotzy *expeditionem in Poloniam meditari*, quam etiam susceptam nec absque successu inchoatam nuntii quidam referunt, nolimus omittere quin propterea Ill^{mae} D-ni V^{ae} gratularemur. Id unice

(1) Puffendorf, Histoire Générale livre IV, tom. IV. Histoire Universelle depuis le commencement du Monde jusqu'à présent, composée en Anglais par une société de gens de lettres. tom. 107, pag. 199. 202. Paris 1788.

(2) Pierre des Noyers, Lettres pag. 111—112.

(3) Pierre du Noyers, Lettres, pag. 113 et not. *Prusia*, vechie provincie polonă, și al cărei nume chiar este polon însemnând : *țera vecină Rusiei* (no Pyeu) fu împărțită în secolul al XV în doue părți : una, *Prusia apusană*, reveni Poloniei și constitui palatinatele Pomeraniei, Culm, Marienburg și Episcopatul de Warnick ; cea laltă, *Prusia de jos* sau *răsăritenă*, remase supusă ordinului Teutonic ca fief al Poloniei. Mai târziu Prusia răsăritenă a fost dată Ducilor de Brandenburg, dar cu condiție de a fi vasală Poloniei. Cea d'intăi d'n aceste provincii fiind că aparținea direct Regilor Poloniei, se numea *Prusia Regală*, cea a-doua *Prusia Ducală*.

optantes ut porro omnia ex voto succedant, tandemque alma pax honesta ratione hisce oris reddatur. Ad quam obtinendam pro viribus allaboramus, spe certa nitimur Deum Optimum Maximum bonae causae patrocinatorum, armaque pro salute publica capta, prosperis successibus benedicturum esse. Caeterum nihil accedere posset nobis gratius quam occasionem dari qua benevolum nostrum in I. D. V. affectum reipsa declarare possemus. Quam dum expectamus. Exhibitor harum propensum animum nostram pluribus Illustritati Vestrae exponet. Quam hisce divinae protectioni commendamus. — Regimenti die 2 Martii 1657.

Adecă pe Romănesce :

Frideric Wilhelm, către Gheorghie Stefan Voevod Domnul Moldaviei.

Prea lumnate Principe și dómne, amice prea iubite.

Făcându-mi-se cunoscut cum că Luminarea Vóstră aveți de gând să întreprindeți o expediție contra Poloniei, împreună cu prea-înaltul Principe al Transilvaniei Gheorghie Rakozzi, care expediție ni se spune că o ați și întreprins deja și început cu succes : am voit să gratulăm pentru această prea lumnatei Domniei Vóstre, urându-vă, ca toate să vă succedă și de aci înainte după dorința inimei, și ca în fine, să se încheie pacea cea dorită într'un chip onest. Întru această vom lucra și noi după puterile noastre, și nu avem cea mai mică îndoială că Marele Dumneșeu va apăra cauza cea bună, și va bine cuvînta cu succese fericite armele rădicate pentru salutea publică. Dealmintrelea, nimic nu ne-ar putea fi mai plăcut, de cât a ni se da ocasiunea prin care să vă putem dovedi buna voința ce păstrăm Luminăției Domniei Vóstre. Acastă ocasiune o și așteptăm. *Aducătorul acestei epistole va arăta mai pre larg plecarea inimii noastre pentru Luminarea Vóstră, pre care vă recomandăm prin această protecțiune Divină.*

Scris în Regiomonte, 2 Martie 1657 (1).

Din această epistolă a Electorului de Brandenburg se vede că Principii Români, la data de 2 Martie 1657, nu numai că intrase în înțelegere cu Rakozzi, dar și *întreprinsese și începuse cu succes expediția contra Poloniei*. Ambasadorul Svediei Wel-

(1) Arhiv. din Berlin. Papiu Ilarian, Thesaur de Monumecte istorice pentru România, tom. III, pag. 76.

ling, fusese, cum am văzut mai sus, la Iași, la Gheorghie Stefan Voevod, în sara de 28 Decembre 1656. În ziua de 7 *Februarie 1657* (stil nou) oștile lui Gheorghie Rakozzi II trecură în Polonia, și se împreună în Podolia, cum vom vedea mai jos, cu Hmelnițki Hatmanul Căzăcesc care aducea cu sine 40,000 de Cazaci, și cu oștile lui Gheorghie Stefan Domnul Moldovei și ale lui Constantin I Easarab Domnul Valahiei (1).

Pe acele vremi, Moldova, Valahia, Rusia mică (Cazacii de Ucraina) și Tătarii, simțise nevoea să fie uniți, în fața nestatornicilor Rusiei și ale Poloniei, care când se alia când se bătea între ele. Aceste țări se grăbiră decî și acum, afară de Tătarii, a răspunde afirmativ la propunerile de alianță ale lui Carol X Gustav. Pe la 1654 până la 1658, solii Moldovei și ai Valahiei, mergea și vinea tot una la Cighirin, capitala Cazacilor, pe care Chronicarii noștri o numesc *Cehrin* (2), la Târgoviște și la Iași. Pe la începutul anului 1655, Gheorghie Stefan Voevod Domnul Moldovei, avea trimes sol la Moskva, la Țarul Alexei Mihailovici, pe Mitropolitul Moldovei Ghedeon I, *în interese politice*; atuncî Patriarchul Rusiei Nikon, *profitând de prezența* la Moskwa a patru Ierarchi streini, adecă a Patriarhului Antiohiei Macarie, a Patriarhului Serbiei Gavriil, a Mitropolitului Nikeei Grigorie și a acestui *Mitropolit al Moldovei Ghedeon*, alcătui din ei și din Ierarhii Ruși, un Sobor, în cestiunea ardetore a îndreptăreii Cărilor bisericesci slavonesci, după cele vechi grecesci și slavonesci (3). La 1656 Hatmanul Bogdan Hmelnițki avea la Iași un sol care, de frica Tătarilor, nu se putea întorce de la Iași la Cehrin; acest sol al lui Hmelnițki se numea *Andreas Graecos* și avea un om de credință a nume *Lendavus*, prin care trimetea raporturile sale Hatmanului; alți trimiși ai lui Hmelnițki către Țarul Moskvei, sta la Iași, împiedecați de aceiași cauză. Solul lui Hmelnițki corespundea și cu principele Gheorghie Rakozzi II; așa, la 18 Iunie 1656 acest sol scria lui Rakozzi că se gătea să mērgă la Re-

(1) Grondzki in Ms. Elencho ad an. 1657, apud Șincai Chronica Românilor, tom. III, pag. 67

(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 21.

(3) История Россійской церкви, pag. 266. St. Petersburg 1838. — Melhisedek, Istoria Lipovenismului, pag. 14 în nota, Bucuresci 1871.

gele Svediei prin Ungaria, și se ruga să fie asigurat de Principele Transilvaniei, în drumul său (1).

Cazacii temându-se de Rusia, ca na cum va să puie mâna pe Ucraina, se unea când cu țarii Moscoviții, de exemplu la 1655, recunoscând suveranitatea lor, cu Regele Svediei, cu Domni Moldovei și ai Valahiei și cu Hani Tătarilor, contra Poloniei, — când temându-se de Muscali, să nu i cedeze Poloniei, se lega cu Polonia, cu Moldova, cu Valahia și cu Tătarii, contra Rusiei. În ziua de 3 Iunie 1657, hatmanul Bogdan Hmelnițki răspundea cu o rară și vitejescă francheță, solilor trimiși la el din partea Țarului Alexei Mihailovicî: «Eü nu më voiü despărți de Regele Svediei cu care më găsesc legat cu șase ani mai înainte de a recunósce suzeranitatea Rusiei; căci dacă eü n'ași fi aliat cu Svedia, cu Rakozzi, cu Moldova, cu Valahia și cu Tătarii Crimei, — Polonii ar face ei, alianță cu aceste țeri contra Rusiei micî, și ar prăda și arde de istov țera mea, până când mi-ar sosi, *póte*, ajutor de la Țarul Rusiei»... Arhivele afacerilor streine din Moseva, cuprind amănunțimî de mult preț despre acéstă epocă (2). O epistolă scrisă latinesce din partea Hatmanului Bogdan Hmelnițki dataă din Cigirin (*datum Czjhyrini*) din 18 Ianuarie 1657, către Carol X Gustav, asigură pe Regele Svediei că Cazacii vor fi pururea contra Poloniei, de frică ca nu cumva Țarii Rusiei să deie într'o di Ucraina, Poloniei (3). În Martie 1656, cincî ambasadori venise la Hatmanul Chmelnițki: unul din partea Regelui Svediei; unul din partea Țarului Muscălesc, unul din partea Hanului Crimei, unul din partea Domnului Transilvaniei Gheorghie Rakozzi II, și unul din partea domnului Moldovei Gheorghie Stefan Voevod. (4) La finele anului 1656, Bogdan Hmelnițki încheiese tractate de alianță, în Cigirin, cu solii Domnului Rakozzi II și cu solii Domnilor Moldovei și Valahiei și a Hanului Crimei (5). În Iulie 1656, hatmanul Bogdan Hmelnițki se légă printr'un tractat solemn, scris latinesce, în numele său și în numele tuturor supușilor săi Cazacii Zaporojeni, către Rakozzi II, să nu fie nicî uă dată

(1) Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII. pag. 380—381.

(2) БАНТЫШЬ-КАМЕНЕКІЙ Исторія Малой Россіи, tom. II, pag. 5—38.

(3) Veđi acéstă epistolă în БАНТЫШЬ-КАМЕНЕКІЙ, ubi supra, tom. II p. 13. și în suplementü. pag. 1—2. sub nota 5.

(4) Pierre des Noyers, Lettres, pag. 97.

(5) БАНТЫШЬ-КАМЕНЕКІЙ, op. laud. tom. II, pag. 13.

în dușmănie cu el și cu confederații săi și vecinii, Voevozii Moldovei și Valahiei, să nu dea voie de a strânge în statele sale oște contra acelor domni, și el însuși să nu deie nici o dată și nimăru, ajutor contra lor, fie sub cuvânt de subsidii, fie sub orî-ce alt cuvânt (1).

În zilele acestor alianțe se hirotonisi în Iași un Episcop al Czernigovului. O carte de la Mitropolitul Moldovei și Sucevei Ghedeon și de la Episcopii Anastasie al Romanului și Teofan al Hușilor, din 8 Martie 1657, care se păstrează în original în Rusia, dice că numiții arhieriei mai mari ai țării *Moldovei*, după rugămintea Cărmuirii civile și bisericesci din țara Cazacilor, și anume *după rugămintea lui Silvestru Kossow*, arhiepiscopul și Mitropolit al Kievului, Galiției și a totă Rusia, și a *pré luminatului Bogdan Chmielnicki*, *Hatmanul oștilor Cazacesci*, și a *luminatului Ioan Wihowski*, *gramaticul general al acclorasii oști Cazacesci*, și cu *învoirea Pré luminatului, strălucitului și bine credinciosului Gheorghie Stefan Voevod Domn țării Moldovei*, au hirotonisit, în Mitropolia din Iași, pe de Dumneșeu iubitul kir părinte *Lazar Baranowicz*, Episcop de Czernigow. (2)

Deci la ³⁰/₁₈ Decembrie 1656, Gheorghie Rakozzi II publica un manifest prin care declara resboiul Poloniei. (3). Rakozzi fiind pregătit, pune în mișcare oștea sa contra Poloniei, la începutul anului 1657. Ei calcă Polonia, și trece în Podolia, în ziua de 7 Februarie (stil nou) 1657, fără a se opri de cumplita érnă și de omătul cel mare (4). Corpul său de expedițiune era de 50,000 de ómenii după mărturia secretarului Reginei Poloniei și după alți istorici (5), ear după cum scrie Adam Mickiewicz, de 20,000 (6). Rakozzi trimete solii de mai înainte la Domnul Moldovei Gheorghie Stefan și la Domnul Valahiei Constantin Basarab, aliați și ei ai Regelui Svediei, și ai săi, deșteptându-i să fie gata, de și totul era pregătit. La 1656, Daniil Ambasadorul lui Bogdan Hmelnițki,

(1) Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII, pag. 416—417.

(2) Veđi acest document în Arhiva Istor. a Român. tom. I, part. I, pag. 65, 66 No. 76.

(3) Pierre des Noyers, Lettres. pag. 293.

(4) Șincai III, 67

(5) Charles Forster. La Pologne pag. 117.

(6) Loco citato ante.

de naționalitate grec, mersese la regele Svediei din partea hatmanului spre a-i oferi alianța Cazacilor, contra Poloniei și a se plânge de Muscali; tot atunci un alt ambasador, din partea lui Hmelnițkiî, se înfățișase la Domnul Ardélului Rakozzi. La 1656, Regele Svediei primesce o scrisoare de la Domnul Moldovei Gheorghiuța Stefan Voevod întovărășită de daruri bogate, de căi și de un cort mare și frumos: aceste daruri și această scrisoare, au fost prezentate Regelui Svediei de un sol al Domnului Moldovei, în ziua de 2(14) Aprilie 1656, la tabăra dintre Wielutesch și Liscowa, — cum scrie Pierre de Noyers secretarul Reginei Poloniei, în relațiunea sa oficială către Ministrul Poloniei din Amsterdam Ismael Bouillaud (1). Țarul Rusiei, aflând că cazacii se aduna la Bar, ca să trimetă Domnului Transilvaniei un contingent de 20,000 de ómenî, trimete respuns lui Chmelnițkiî că dacă va pune în mișcare óstea sa contra Regelui Poloniei, el va călca Ucraina cu o armată numerosă; asemenea și Tatarii trimit respuns, că vor călca Ucraina, dacă Cazacii, adunați la Bar, vor merge contra Poloniei. Domnii Moldovei și Valahiei, vădend în óela Cazacilor, trimit soli la Rakozzi, scuđendu-se, de frica Tătarilor, că nu mai pot da contingentul de câte 20,000 de ómenî, ce-î făgăduise. Tot atunci Episcopul de Nitria Vice-Cancelarul Ungariei, vine la Rakozzi aducendu-î scire că Palatinul Ungariei are ordin de la Impăratul Germaniei, să calce Transilvania, dacă Rakozzi va intra în Polonia (2).

Carol X. Gustav, cuprinsese acum Cracovia, Varsava și o mare parte a Poloniei.

Ioan Casimir de și fugit în Silezia, dar tot nu perdea speranța; căți-va nobili îi remăsese credincioși și organiza un fel de confederație la Tiszoveé spre apărarea patriei lor. Carol Gustav în mânia sa, declarându-î de resvrătorî, confiscă averile lor și omorî pe toți, căți au putut prinde (3). Polonii începuse a se mai gândi și a mai prinde la inimă, dar mai ales un călugăr scăpă Polonia. În monastirea și cetatea Czenstochowa din eparhia Cracoviei, se găsea grămădite comorî și odóre sfinte de secolî, și era o icónă a Maicei Domnului, făcătóre

(1) Lettres de Pierre des Noyers, pag. 149.

(2) Pierre des Noyers, Lettres pag. 295, 296.

(3) Lelevel, Hist. de Pologne tom. I. chap. CLXXII. pag. 175. 176.

de minuni. Generalul Svedez *Miller*, cu 8000 de ómenî și cu 20 de tunuri, înconjură cetatea cu Monastire în care se afla 68 de călugări, o garnizonă de 160 de soldați și 50 de nobili poloni cu familiile lor, adăpostiți aici, adevărat peste tot 400 de ómenî. Acéstă Monastire este zidită pe înălțimea ce se chiamă *Easna-Gora* adevărat *Muntele luminos*; ea avea de Egumen pe *August Kordecki*, care, în acele împrejurări, a fost inima cea mai tare și cea mai curată din tótă Polonia. Generalul *Miller* trimete răspuns garnisónei să capituleze, dar Egumenul *Kordecki* se opune și ia cu crucea în mână, comanda garnisónei. Generalul *Miller* aduce artilerie de asediú; dar când generalul Svedez începe a bombarda cetățuia, cântăreții Monastirei urcându-se pe vârful turnului îi răspund prin cântarea națională a polonilor în slava Maicei Dommului :

Boga Rodzica — dziewica
 Bogiem stawiena, Marya !
 Y twego syna — Gospodzina
 Matko zwolena, Marya
 Zisci nam spust winam. Kyrie Eleison. (1)

Egumenul hotărâsc că la extremitate să deie foc erbăriei și să arunce în aer monastirea, cetatea, pe sine și pe toți. Intr'o ôi se respândi vorba, că generalul polon *Czarniecki* făcea încercări să alunge pe Svedii din Polonia mare, că Regele *Casimir* se întórece de peste hotar, și că soldații Poloni care dezertase cauza Patriei lor, rușinați, vedënd acéstă cetățuia că se apêra eroicesce de lunî întregi, începuse a dezerta de sub stégurile Regelui Svediei; în sfêrșit se zări că un corp de óste Polonă vinea în ajutorul *Muntelui luminos*. În ziua de 27 Decembrie 1655, Generalul *Miller*, rădică asediul, după ce a pèrdut multă lume (2). Acum Polonii adunându-se, după mai multe lupte, impresurară *Cracovia*, ocupată de Svedii. Oștirea Regelui Svediei sta închisă în *Cracovia*, așteptând ajutorul lui *Rakozzi* și al celor-alalți aliați. Polonii vedënd că Svedii strêbat biruitoři prin țera lor, trimetea acum răspuns lui *Rakozzi*, să intre în legătură cu ei, făgăduindu-i că saú îi vor da regatul Poloniei pentru fiul sêu *Francisc*, dacá acesta își

(1) Vedî această strêvechie cântare națională a Polonilor în *V. Iagié*, Archiv fur Slavische philologie tom. I, pag. 75, Berlin 1876.

(2) *Adam Mi-kiewicz*, Histoire populaire de Pologne, pag. 196—202.

va schimba legea calvină și va trece la cea catolică, sau îi vor da de veci trei-spre-dece orașe la hotarele Transilvaniei; dar Rakozzi nu vroi să primescă ofertele Polonilor, ci rămase statornic alianței încheate cu Svedii, nădăjduind că cu acest chip, mai ușor va putea ajunge la tronul Poloniei, ce il garantează, încă de mai înainte, uniți din Magnații poloni, și fără de a fi silit a-și schimba religia (1). Cu toate amenințările Turcilor și ale Impăratului Germaniei Ferdinand III, amenințări despre care am pomenit mai sus, cum și a staturilor țării, Rakozzi calcă Polonia la 7 Februarie 1657 st. nouă și înaintează grabnic spre Cracovia, în ajutorul Svedilor împresurați. Polonii părăsesc Cracovia, și plăcă să întâmpine și să oprască pe Rakozzi, în marșul său, care străbătea ca fulgerul în toate părțile (2).

Rakozzi nu se temea de amenințările Impăratului Germaniei, căci Regele Svediei trimitea bani cu grămada la Viena, și cumpăra pe miniștrii lui Ferdinand III, ca ei să se opuiască de a da ajutor Poloniei; ba încă un secretar al Consiliului Imperial, destăinuia și spunea tot, Ambasadorului Svediei (3). Rakozzi amenința încă pe Impăratul Ferdinand, că dacă se va amesteca în treburile Transilvaniei, el (Rakozzi) are mijloace să facă chiar pe Turci, să calce Polonia (4). Bărbăția lui Rakozzi înduplecă pe toți Principii aliați ai Regelui Svediei Carol X Gustav. Două-zeci de mii de Cazaci, după cronicile noastre, ear după istoricul Gronski 40,000, sub comanda lui Anton Adamovici, polcovnicul de Kiev, din partea Hatmanului Bogdan Hmelnițki (5), 2,000 de Munteni sub comanda *Căpitanului Odovicanul* din partea lui Constantin Basarab Voevod, și 2,000 de Moldoveni sub comanda *Serdarului Grigori Habășescul* (6) și a lui *Frățitu Căpitanul de Fălciă*, din partea lui Gheorghie Stefan Voevod, se pun în mișcare și adunându-se la Cernăuți intră în țera leșască pre la Sniatin (7).

(1) Felmer Hist. Transylvaniae, pag. 231. apud I. V. Rusu op. laud. pag. 226.

(2) Pierre des Noyers, pag. 297.

(3) Pierre des Noyers, pag. 300—301.

(4) Pierre des Noyers, pag. 302.

(5) Pierre des Noyers, pag. 291, 293.

(6) Acest vitez oștén al Moldovei, deveni în urmă Hatman, sub Gheorghie Gika Voevod, urmașul lui Gheorghie Ștefan (Letop. Mold. tom. I, pag. 343.)

(7) Letop. Moldov. tom I, pag. 332.

Armata Moldovei avea o bună artilerie, căci Gheorghie Ștefan Vodă făcuse tunuri bune și mari, în fabricile de la Liov, (1). Rakozzi trăgând la rândul său oștea sa de 50,000 de oameni (2) peste munți, se pogorâ și el în Polonia pe la Sniatin și pe la Strei (*Stry*), unde oștile aliate Căzăcesci, Moldovenesci și Muntenesci i eșiră înainte și așa se întrunesc tus-patru aceste oști, aice la *Stry* (Strei), în ziua de 7 februarie 1657.

Orășelul *Stry* din Galiția, reședința ocolului *Stry*, se află în partea stângă a râului cu același nume, care se consideră ca principal izvor al Nistrului (3). Aice comanda peste tus-patru armatele aliate, se da lui Rakozzi II; dar Rakozzi cunoscia de comandant suprem pe Regele Svediei Carol X Gustav.

Rakozzi II cu aliații Moldoveni, Munteni și Cazaci, călcând Polonia pe la *Stry*, au făcut o mare greșală. Regele Carol X Gustav cu Consiliul său de rebel îl sfătuia să intre în Polonia prin Palatinatul de *Bressici* și se aștepte aice joncțiunea sa cu armata Svedeză (4). Scriitorii militari dic, că dacă Rakozzi ar fi ascultat de sfatul Regelui Svediei, scopurile sale și ale aliaților s'ar fi împlinit și Polonia s'ar fi risipit cu desăvârșire; Rakozzi n'ar fi fost silit în urmă, să fugă, cum vom vedea mai jos, înapoi în Transilvania (5). Rakozzi era vitéz dar îndrășnet și înderepnic până la nebunie; lui i plăcea să se vâre unde era primejdia mai mare.

Chronicarul Moldovei Miron Costin, se înșelă câte când scrie, că contingentul trimis de Domniș Moldovei și Valahiei era de câte 2,000 de oameni, sau este grașală în manuscris, căci Pierre de Noyers, secretarul Reginei Poloniei Maria Luisa de Gonzague, soția Regelui Ioan Casimir, ne incredințeză, în relațiile sale oficiale, că contingentul acestor Domni era de câte 20,000 de oameni (6); și un raport al Consulului Olandei Levinus Varnerus, resident la Constantinopoli, din 31 Martie 1657, către guvernul său, dice că mișcările Transilvănenilor și ale vecinilor lor au

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 347.

(2) Charles Forster, la Pologne pag. 117 Paris 1871.

(3) Malte-Brun, Géographie Universelle, tom. III, pag. 343. 646. Paris 1853.

(4) *Brescia, Bressicia (Brzesciu)* oraș și palatinat a Lituaniei (V. Deschamps, Dictionnaire du Géographie Ancienne moderne pag. 207. Paris 1870.

(5) Puffendorf, Histoire Générale.— și Histoire Universelle depuis le commencement du monde jusgu'à présent, composée en Anglais par une société de gens de lettres, tome 107, pag. 210—211. Paris 1783.

(6) Pierre des Noyers, pag. 296.

speriat pe Turci, căci osebit de Transilvania, *Domnul Valahie* a trimis un contingent de 30,000, car *Domnul Moldovei* de 20,000 de ómenî (1). Scriitorul polon Cavalerul de Pasek care a luat parte la tóte trebile și resbóele din țilele Regilor Polonî Ioan Casimir, Mihail Coribat și Ioan III, ȃice cu stilul sêu îngâmfat în memoriile sale, sub an. 1657 : «precum odiniórã Xerxes aũ rădicat resboiũ asupra Greciei, așa și Pan Rakozzy cu acelaș noroc avênd 40,000 de Ungurî și Moldovenî, pe lângã care aũ atras tot pe atâtea Cazaci, a plecat dupã usturoi în Polonia, — dar i s'aũ dat nu numai usturoi, ci și covrigi cu chimeon»... Iako Xerxes podniósł przeciwno Grecy wojne, tak pan Rakocy podobnãz szczéstiwóscia we czterdziestu tysiecy Wejrow z Multanami, Kozakew zaciagnawczy drugie tyle, wybral sie na szosnek do Polski, aleé dano mu nietylko czosnku, ale i dniglu z Kminem. (2). Dela Stry armatele unite înaintézã, bat și supun cetãțile *Lantzut*, *Przemysl* și se îndreptézã spre *Cracovia*, pe care o gãsesc ocupatã de generalul Svedez Würtz, care comanda cetatea Cracoviei în numele Regelui Carol X Gustav (3). Rakozzi intrã în Cracovia; dar generalul Würtz nu'l lãsã sã ocupe *castelul*, ci numai orașul, din care causã Rakozzi se supërã. Rakozzi cugeta sã lase în Cracovia 28,000 de Romãnî, și sã ție cetatea în numele sêu propriu; dar Regele Suediei n'aũ putut primi acésta, fiind el comandantul suprem peste toți aliații. Se vede însã cã lucrurile se invoirã, căci chronicarul Miron Costin ȃice : «Rakozzi luând Cracãul orașul pre sama sa, aũ purces spre Varsava (4). Rakozzi cu Romãnii și cu un corp de Svedezî bate încã și ia cetatea *Brzesc* (5), reședința obvodiei Kuiavicî, în palatinatul Masoviei. (6) La Cracovia sosise grabnic un *Ceauș* din partea Sultanului (7) sã de-

(1) Correspondance Diplomatique de la Turquie Paris. Affaires étrangères. Volume 5. D. 558. Collect. Odobescu III, pag. 21—22. Document. Academiiei Române.

(2) Pamietniki Iana Chryzostoma z Goslawic Pasca z czasow panowania Iana Kazimierza, Michala Korybuta i Iana III (1656 - 1688) pag. 13 14. edit. Lwow, 1877.

(3) Pierre des Noyers, Lettres pag. 158, 265, 308, 309.

(4) Letop. Moldov. tom. I pag. 332

(5) Lelevel Hist. de Pologne, tom. I. pag 175.

(6) Maltebrun, Géographie Universelle, tom. III, pag. 663, 672.

(7) *Ceauș* : cuvânt turcesc, vra sã ȃicã curier de stat, franțusesce *messenger d'Etat* (Hammer, Hist. de l'Emp. Ottom. tom X, pag. 195).

clare lui Rakozzi că Padişahul nu încuviinţează purtarea sa, şi că-î poruncesce să se retragă; dar Rakozzi refusă să asculte; acelaş ordin fu trimis de Sultan, Domnilor Moldovei şi Valahiei, cari se prefăcură ca vor trimete porunci armatelor lor, ca să se întorcă, cum scrie Pierre des Noyers la 2 Aprilie 1657 (1), dar dovadă că armatele Moldovei şi ale Valahiei nu s'au retras, este că la 19 Iunie 1657, generalul Polon Czernecki raporta că *se bate cu Moldovenii* (2). La 20 februarie 1657, Levinus Varnerus, Consulul Olandei din Constantinopoli, raporta guvernului său, că îndată ce acolo s'au aflat despre alianţa federală, *sociale fœdere*, a Transilvanilor, Moldovenilor, Muntenilor şi Cazacilor, şi că aceşti aliaţi trimet oştirii să calce Polonia, Vizirul chemă pe residenţii (Kapu-Kehaele) Principilor aliaţi, şi le vorbi cu mare asprime, acuzând pe Domniî lor că în contra credinţei jurate şi fără voea Sultanului, au făcut asemenea alianţe şi tractate. Agentul Transilvaniei respunse Vizirului că «secundum pacta mutua de minime obstringi ut in ejus modi facto hinc peterent consilia ideoque fidem suo loco illibatam constare; ear reşedintele Moldovan şi cel Muntean «Valachi et Bogdani sese purgatori affirmarunt concessu Principum nullum omnino militem ibi fuisse collectum. Illos qui transeunti exercitui se adjunxissent, factiosos et refractarios fuisse qui in disciplina contineri non potuerint... (3).

În acelaşi timp Domnul Moldovei Gheorghie Stefan trimete daruri şi bani Sultanului, ca să-î potole mânia; dar Sultanul ia darurile şi spândură pe solul Moldovei, care i le-au adus, şi se pregătesce să trimită Domn în Moldova pe bătrânul fostul Domn Vasilie Lupu Voevod; «Noi lucrăm însă (scriea des Noyers la 2 Aprilie 1657) ca să resturnăm şi pe Rakozzi din Transilvania şi să punem Domn în locul său pe unul dintre Movilescii, fraţii soţiei palatinului de Cracovia, cariî sunt fiî ai Domnului Moldovei ce au domnit înainte de Vasilie Lupu» (4)

(1) Pierre des Noyers, lettres pag. 310.

(2) Pierre des Noyers, lettres, pag. 328—332.

(3) Correspondance diplomatique de la Turquie. Paris. Ministère affaires étrangères, Vol. 5. D. Collect. Odobescu, II. pag. 20. Document. Academ. Române.

(4) Pierre des Noyers, pag. 311. — *Moisi Movila* sau *Moghila* Voevod este Domnul care a domnit în Moldova înainte de Vasilie Lupu (1633—1634), Letop. Moldov. I. 270—272.

Impăratul Germaniei și Sultanul se îngrijiră de eventualitățile ce ar fi putut naște din expediția contra Poloniei a acestor trei Domni Români și a Hatmanului Cazacilor, și de alianța lor cu Regele Svediei și cu Electorele de Brandenburg. Ei se mai temea încă și se îndoia unul de altul; din cauza acesta a urmat multe negocieri în Constantinopoli, între marele Vizir și Ambasadorul Germaniei. La 22 Iulie 1658 Ambasadorul francez de la Haye raporta la Paris că «*le grand Vizir a promis au Resident d'Allemagne qu'il ne tentera plus outre sur la Transylvanie que de subjuguier les Princes d'icelle et ceux de Valachie et Moldavie, et le dict Résident a promis de la part de Son Maistre qu'il ne assistera aucun de ces princes là ou de leur donner de la protection dans ces pays*» (1).

Lăsând în Cracovia Generalului Würtz, care avea 4000 de Sveți, un corp de 3000 de Transilvaneni și Moldoveni cu Ioan Bethen(2), Rakozzi, cu restul armatei aliate, înainteză spre Varșavia, și operază în drum joncțiunea sa cu Regele Svediei Carol X Gustav. Se spune că Regele Carol X Gustav, când a vădit óstea lui Rakozzi, i ar fi șis: «Nu vei stăpâni Polonia cu această óste» (3). Secretarul Reginei Poloniei scriea la 9 Mai 1657, că Regele Svediei și Rakozzi, cu armatele lor, operase intrinirea lor lângă *Sandomir*, și înainta să impresóre *Zamoscul*. Sultanul supărat pe Rakozzi pentru că a călcat Polonia, fără voea Porței, porunci Pașilor de Silistria, de Bosnia și de Buda, să prade Transilvania, cugetând să puie Domn în locul hainului Rakozzi pe un Pașă. Dar Polonia se ruga de Sultan să puie Domn Transilvaniei pe Bogdan Moghila, fratele femeii Palatinului Cracoviei, care era fiu de Domn Moldovei și era crescut și cunoscut în Constantinopoli. Armata Polonă, sub povățuirea vitézului și neobositului ei General Stefan Czarniecki, facea la 15 Mai 1657 o mișcare simulată de retragere ca să ademenescă pe Regele Svediei și pe Rakozzi, și se-î atragă în Volinia, țară pustie și plină de bălți și de strimptorți, prin care o armată e silită se defileze imprăștiață, ca se pótă trece (4). Regele Carol Gustav și Electorele de Brande-

(1) Correspondance Diplomatique de la Turquie. Paris, affaires étrangères Vol. 5. D. 580. Collect. Odobescu III, pag. 23 Document. Academ. Rom.

(2) Des Noyers lettres, pag. 335—343.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 332.

(4) Pierre des Noyers, lettres pag. 322—327.

burg, bat pe Poloni *lângă Praga* și-î înving, după o luptă înverșunată care a ținut trei-șile întregi (1). La sfârșitul lui Iunie 1657, Secretarul Reginei Poloniei înștiința pe Ministrul resident de la Amsterdam, că un Ambasador al Poloniei, a-nume Iaskolski, trimis la Constantinopoli, a fost prins în cale de Români, și scrisorile ce le ducea au fost cetite și rupte; că Pașa din vecinatate, aflând despre aceasta, a scris lui Rakozzi, că va da foc și că va prăda Transilvania întrégă, de nu va pune îndată pe Ambasador în libertate; că Rakozzi a liberat pe Ambasador, dar Sultanul în mânia sa a pus în fere și în temniță pe Miniștrii lui Rakozzi de la Constantinopoli, rostind amenințările și sudâlmile cele mai cumplite contra Domnului lor (2); și că Sultanul cu Vizirul și cu o armată formidabilă a tăbărit la Adrianopoli ca se fie mai aproape de teatrul acestor evenimente, unde a stat până ce a mazălit și a isgonit pe Domnul Moldovei și pe al Valahiei (3).

Am șis că Regele Carol Gustav și Rakozzi înaintară spre Varșovia. Regele Poloniei Ioan Casimir părăsise, cum am vădut mai sus, capitala și tronul său, și fugise în Silezia (4). La 20 Iunie 1657 Regele Svediei și Rakozzi se afla în fața Varșaviei, și la 27 Iunie 1657 Varșavia era în srăpănirea Svedilor și a Românilor. Rakozzi gândea acum să se repedă de aici în Transilvania, aflând că Pașa de Silistra și Pașa de Temeșvar cu Tatarii și cu 4000 de Poloni comendați de Mareșalu Lubomirski, intrase și prada țara sa. (5)

Carol X Gustav cugetase în taină, se îndeplinescă planurile lui Gustav Adolf, se întemeeze un mare Imperiū Nordic sub sceptrul său, alcătuit din Svedia, Prusia, Polonia, și din alte țeri. Dar de la începutul luptei, el simți că planul său era prea colossal, și că-î va ațița mulți și puternici dușmani; el vedu că nu va putea păstra totă Polonia, și se hotări s'o împartă: păstrând în partea sa Prusia Regală, Carol da Polonia mare, ca Regat, Electorului de Brandenburg, iar Polonia mică o da lui Gheorghe Rakozzi principele Transilvaniei, și Litvania o da lui Ianuș

(1) Lelevel, Histoire de Pologne, tom. I. pag. 175. 176.

(2) Pierre des Noyers, Lettres pag. 328—332.

(3) Des Noyers, Lettres pag. 400—402.

(4) Pierre des Noyers, pag. 310. 319.

(5) Pierre des Noyers. Lettres, pag. 328—332. 333—335.

Radzivill. Astfel numaî Electorele Frideric Wilhelm, a pus tóte puterile sale în serviciul Regelui Svediei (1).

Intimpinâm aice o nedumerire pe care arhivele de la Stockholm ar putea-o lămuri. Rakozzi, aliat Regelui Svediei, comanda și contingentul de 20.000 de Moldoveni și acel de 20,000 sau 30,000 de Munteni, date de Gheorghie Stefan Vodă și de Constantin Basarab Voevod. Rakozzi, după tractatul din Alba Iulia, urma se iee în stăpânirea sa Polonia până la Bug și până la Nota; chear Hatmanul Bogdan Hmelnițki se asigurase prin tractat, cu Rakozzi, subscris la 26 Septembrie 1656, de partea ce urma se iee din Polonia spre a întregi Ucraina (2); dar care era partea, care era folosul, ce urma să tragă Moldova și Valahia din această alianță?.. ce cuprindea óre scrisórea pe care aũ adus'o în séra de 28 Decembre 1656, Ambasadorul Svediei Welling Domnului Moldovei Gheorghie Stefan Voevod, și respunsul autograf și secret al acestuia către regele Svediei trimis prin acelaș Ambasador? Papiu Ilarian califică această expediție a Moldovenilor și a Muntenilor contra Poloniei de *nefericită și nebunescă* (3). Un pasagiũ din relațiunea iui Hildebrand, că *Domnul Moldovei Gheorghie Stefan în schimb pentru ajutorul ce i-aũ dat Rakozzi II ca să deie jos pe Vasilie Lupu, a plătit o sumă anuală Domnului Transilvaniei, ne pune în bănuelă că atât Gheorghie Stefan cât și Constantin Basarab, ar fi intrat în această incurcată și grea daraveră, numaî din datoria de recunoscință către Rakozzi II, că'i aũ ajutat să restórne pe Vasilie Lupu.. Să sperãm că timpul ne va lămuri această nedomirire.*

Este de regretat că s'aũ perdut scrierea lui Dumitrie Cantemir în care el descria ca contimpuran și ca cunoscător, maĩ ales că era înrudit cu Gheorghie Stefan Vodă, tóte aceste evenimente. În chronicul seũ, Vodă Cantemir dice: «într'acest an punënd nãdejde în dumneđeésca ajutorință, *cules-am chronicul Moldovei, de la pomenitul Dragoș Vodă, până la domnia lui Ștefăniță Vodă, feciorul lui Vasilie Vodă, care chronică întâi este scris de Ureche Vornicul până la Aron*

(1) Cantu, Histoire Universelle, tom. XVI, pag. 483. — Lelevel Histoire de Pologne, tom. I. pag 175—176.

(2) Adam Mickiewicz, Histoire populaire de Pologne, pag. 242.

(3) Thesaur de monumente istorice pentru România, tom. III. pag. 73.

Vodă, cel ce-î ȋdic *cumplit*, ear de la Aron-Vodă până la Stefăniță-Vodă este alcătuit de Miron Costin logofetul, — ănsă intr'amândoi acești scriitori *multe, și de trebă a se sci lucruri carele la istoricii streini înseminate se afla, îi* (cu ce pricină nu putem sci) *cu condeiuł trecăndule, noi la trupul și la locul sėu a le aduce ne-am nevoit.* (1)

Mulți banī trebuie să tot fi luat Gheorghie Rakozzi II și de la Constantin Basarab Voevod și de la Gheorghie Stefan Voevod. Găsim o scrisore a lui Gheorghie Stefan Voevod către Rakozzi II Domnul Transilvaniei, datată din Iași, din 17 Aprilie 1655, care aruncă ore-cum lumină asupra relațiilor dintre acești duoī Domni aliați. Țtă acestă scrisore, originalul căreia este scris unguresce :

«Scrisorea trimisă de Măria Ta prin blăndul Măriei Tale servitor Derzō Iănoș am primit'o ; tot asemenea am înțeles și relatarea acestuia ce mi-aū făcut'o verbal din partea Măriei Tale. Ce se atinge despre afacerile pe care ni le-ați comunicat prin Paharnicul nostru, precum și despre hotărările luate, Vă respondem că noi ne aflăm, Măria Ta, fôrte supărați în momentul de față, martor ne este Dumnedeū, că ne apasă fôrte mult greutatea ce o avem în împlinirea rânduelelor ce ni s'aū încredințat ; din acestă causă ne rugăm, Măria Ta, să dați credemēt acesteī scrisori ale nōstre că dacā până acum nu am putut îndeplini ordinele ce ni le-ați dat și am întărđiat intru împlinirea lor, causa nu este de cāt greutățile ce le întâmpinăm și credem că Măria Ta ne va ierta. Dar mâne poimăne vom trimite Măriei Tale pe *Gheorghiuța Șeptelicī* prin care ți vom comunica despre tōte împrejurările nōstre, precum și *vom respunde tot prin acest trimis al nostru* la tōte întrebările ce ni ați făcut Măria Ta prin boerul nostru Marele Paharnic. *Ce privesce însă cestiunea banilor*, Vă rugăm să credeți pe tot ce avem măi scump, că în privința banilor stăm într'o stare fôrte rea : suntem așa de strimtorați, în cāt nu vom fi în stare cu ce plăti nicī oștirea ; Vă mărturisesc cu tot cugetul meū că într'o așa strimtorare de banī ca acum nu ne-am aflat nicī o dată ; ba chiar acum suntem constrânși de a plăti și haraciul către Pōrtă, și nu scim ce să ne măi facem, căci venituri

(1) D. Cantemir. *Chronic. Romăno-Mold. Vlah. tom. I. pag. 225—226 Iași. 1835.*

n'avem de loc nici din vămă nici din ocne, de óre-ce drumurile sunt nesigure și sunt chiar închise, și ast-fel ómenii de negoț nu pot umbla, și o să fie a dracului tótă daraverea acésta de vămă fiind că din aceia ce luam până acum 1000 de galbeni, în anul acesta n'am luat nici a 30-a parte; din ocne n'am luat nici un ban, acésta V'o spuî pe cugetul meu. Calul cel sur l'a ales Dumnealú Derró pe care Vi'l trimit Măriei Tale; să Vě dea Dumneđeú noroc la dinsul, căci noi Vi l'am dat cu tótă inima. Să trăiți Măria Ta la mulți aní.

ГЕОРГНЕ ГТЕФАН БОЕКДА (1).

După căderea Varsaviei și a mai multor ținuturi polone în mânele Regelú Svediei Carol X Gustav, Austria se înspăimântă că Svedia se apropiase de hotarele ei, ear Regele Danemarcei Frideric III, sfătuit de Republica Țerilor de jos, și țarul Moskvei Alexei Mihaîlovici, vėđend peirea Poloniei și îngroziți de puterea și de întinderea Svediei, — se uniră, ca în fața unei primejdiî comune. Frideric III calcă decí Svedia, Impăratul Leopold chemat și rugat cu necontenire de Polonia, alérgă în ajutorul lui Ioan Casimir, ear Rusia intră în Livonia.

Impăratul Leopold, fără să rupă pacea ce datorea să observe, după tractate, cu Svedia, ca împărat al Germaniei, ajută pe Polonia ca Rege al Ungariei; însă când mai târziu acest Impărat și Rege a scos izvodul cheltuelilor ce a trebuit să facă dând acest ajutor, Polonia sărăcită și împustiită n'a fost în stare să le plătescă, ei a fost silită să deie amanet Austriei ocnele de la Vieliczka. (2).

La 27 Iunie 1657 Secretarul Reginei Poloniei scriea Ministrului Poloniei Resident la Asterdam, că Domnul Moldovei Gh. Stefan Vodă, a fost destituit de Sultan și că 18000 de Austriaci înaintéză în ajutorul Poloniei, din care 5000 merg grabnic să cuprindă ocnele de la Vieliczka, cređendu-se că Sveđii

(1) Veđi acésta scrisóre in Monumenta Hungariae historie. Első Osztály: Okmánytár. tom. XXIII. pag. 172. Buda Pest 1874. Insemnăm aice că acésta publicațiune de la Buda-Pesta este fórte importantă pentru istoria noastră. Ea coprinde sute de documente de o mare însemnătate pentru noi. Ar fi bine ca sciutorii de limba unгурéscă să colecteze din ea și să traducă românesce tot ce ne privesce. Academia Română posedă acésta publicațiune cuprinđend până acum 53 de tomuri in 8°.

(2) Lelevel, Histoire de Pologne, I, 175.176.

și Româniî avea de gând să le dea foc (1). Polonia mai dobândește o alianță cu Danemarca, prin mijlocirea Republicei Țerilor de jos. Tot odată fiind bătută lângă Praga, cum am șis mai sus, de armatele întrunite ale Regelui Svediei Carol X Gustav și ale Marelui Elector de Brandenburg Frideric Wilhelm, Polonia încheie la Vela saŭ Welau, în ziua de 19 Septembre 1657, după sfatul lui Ferdinand III Regele Danemarcei, un tractat de pace cu nunitul Elector prin care Polonia renunța la drepturile sale asupra Ducatului Prusiei, și recunosccea independența și Suveranitatea lui Frideric Wilhelm și a statului său (2), și astfel Polonia a scăpat de armele teribile ale lui Frideric Wilhelm. Puffendorf dice: L'Electeur de Brandebourg voyant que Charles Gustave n'était pas en état de le mettre en possession absolue de la Prusse Ducale, comme il avait été stipulé entre eux, et qu'il avait même résolu à composer avec la république pour 800,000 rixdales, se résolut à traiter avec les Polonais, à avancer cette somme à Casimir, et à unir ses forces avec celles de ce Monarque, aux mêmes conditions arrêtées précédemment entre lui et le Monarque Suedois. Le république, *ravie d'enlever à son ennemi un allié si redoutable*, consentit à la proposition, à condition que la Prusse Ducale retournerait à la Pologne, si l'Electeur venait à mourir sans enfants mâles (3).

Regele Poloniei începuse a trata în Iulie 1657 și cu hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelnițki, ca să dobândească și retragerea acestuia, precum dobândise pe a lui Frideric Wilhelm. În urmarea acestor tentative, Hatmanul ordonase Polcovnicului Anton, să se retragă, și să părăsescă pe Rakozzi; dar Polcovnicul Anton refușă să asculte de Hatmanul, și astfel Cazacii se împărțiră în două tabere: una era pentru Polonia și se ținea la o parte, ear cea laltă, cu polcovnicul Anton, remase credincioasă alianței (4).

Regele Carol X Gustav, vedându'și țera încălcată de Frideric III, lasă pe Rakozzi cu Moldovenii, cu Munteniî și cu Cazacii pol-

(1) Pierre des Noyers. Lettres, pag. 333—335.

(2) Lelevel. Histoire de Pologne, tom. I. pag. 176, 177. — César Cantu, Histoire Universelle, tom. XVII, pag. 43. edit. Paris 1855. Camille Paganel Histoire de Frideric le grand. Introduction, tom. I, pag. 78. Paris 1830.

(3) Puffendorf Aff. de Brandebourg t. VIII. Sect. LV. pag. 508.

(4) Charles Forster, la Pologne, pag. 118.

covnicului Anton în Polonia, și le dă Cracovia, ear el se repede ca fulgerul, spre țărmurile Baltice, trece pe gheață cu armata sa, peste micul și peste marele Belt, și impresoră capitala Copenhaga, care nu se aștepta nici prin vis, la o asemenea vizită. Resultat al acestei loviri vitejese și minunate, a fost pacea încheiată la Roskild, sau Roeskilde, prin mijlocirea Franciei și a Englierei, la 29 Octombrie 1658. După condițiile acestei păci, Danemarca perdeă și da Svediei, Scania, Bleking sau Bleckingen, Halland, Tronheim sau Drontheim și insula Bornholm. Carol X Gustav murind la 1660, lasă coróna fiului său Carol XI, minor în vârstă de cincă ani, sub Regența soției sale, Reginei Hedwig Eleonora, a Cancelarului Magnus de la Gardia și a senatului. Intr'aceste, Prusia renunță de a mai prelungi alianța ei cu Suedia conform tractatului de la Wellau, citat mai sus. Regența Suediei se grăbi să încheie pacea cu Polonia, pace care a fost subscrisă în orașelul O-liva, la o milă de la Dantzig, în ziua de 3 Maiu 1660 (1). Regele Poloniei Ioan Casimir ultimul Wasa, renunță la titlul de *Rege al Suediei* și lasă în stăpânirea Suediei Livonia, Esthonia și insula Esel, din toate cuceririle ale lui Carol X Gustav. Suedesii deșertară restul Poloniei (2). Ast-fel s'aun pus capăt la 3 Maiu 1660, luptelor dintre Suedia și Polonia care începuse de la 1597!

Dar să ne întorcem la aliații Români și la cele petrecute în țările lor. Rakozzi aun remas în Polonia cu aliații Moldoveni, Munteni și Cazaci. Chronicarul Topeltin dice: «ce aun suferit Polonii de la Rakozzi, se spuie Polonii; dar la ce aun ajuns Ardealul, din cauza acestor espediții a lui Rakozzi, noi una mie de ani se plângem cu lacrimi».(3).. O armată Polonă calcă și pradă Ardealul; apoi un corp de Turci și toate urdiile Tătarilor din Crimea, sub conducerea lui Mahomed-Gheray-Han, năvălesc, pradă și ard Transilvania, Moldova, Valahia și Ucraina.

Cum aun lipsit Regele Suediei de lângă Rakozzi, și cum s'aun auđit că Impăratul Austriei trimete ajutor Poloniei, Polonii s'aun

(1) Pierre des Noyers lettres, pag. 568. Stephan. Katona, Historia critica Regum Hungariae, tom. XIV, pag. 15, Budae 1804.

(2) Librel, Hist. de Pologne, I, 177.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 333.— Des Noyers, Lettres, pag. 311—

îmbărbătat, și acei care creșuse că vor fi fericiți sub domnia nouă a lui Carol X Gustav, începură a se căi, și se gătea la luptă pentru a'și recăpăta țera. Poloniî pornesc să scape Cracovia, și la 24 August 1657 Generalul Würtz e silit să capituleze și să deie înapoi Cracovia. Intre condițiile de capitulație se hotără despre Români că ei avea voe să se întorcă nesupărați în țerele lor; însă mulți au ramas în Polonia. Cu această ocașie secretarul Reginei Poloniei, țice despre ei că era bărbați frumoși și voinici (1).

În Iulie 1657 Rakozzi trimite pe un trâmbițaș la Regele Poloniei, cu o epistolă din partea sa, propuindu-î pacea (2). Rakozzi propuind pacea în numele său, oferea să restituie doue cetăți pe care le ocupa în Polonia, să plătescă o despăgubire de resbel Poloniei, se predeie Regelui Poloniei o parte din armata sa, și se lega chiar contra Regelui Svediei despre care se plânga că l'au înșelat. Regele Poloniei priimi întâiu, dar în urmă se resgândi. Rakozzi vădându-se refusat, arde bagagele sale și trece, înapoindu-se, Vistula, la Sandomir. Armatele Poloniei întrunite îl urmăresc; 6000 de tătari vin în ajutorul Regelui Casimir, și Poloniî se grăbesc se cuprindă trecătoarele munților, ca să tae retragerea lui Rakozzi. Regele Casimir scrie lui Lubomirski să se întorcă din Transilvania, ca să se întrunescă cu armata Austriacă (3).

Poloniî se iaă după Rakozzi din toate părțile. Acum Rakozzi era lovit și de Hanul Tătarilor, care chiebat în ajutor de Czernieski, năvălise cu totă puterea sa, și Rakozzi pierdu în lupte tunurile și bagagele sale. Cazaciî în retragerea lor, ajungând la tângușorul Meji-Boj sau Miedzybor, în Podolia, la hotarul Moldovei, ard în urma lor, spre a se apăra de urmărire, toate podurile de pe Nistru. Moldovenii și Munteniî apucase să se retragă cu câte-va ore mai nainte tot pe aici, pe la Miedzybor spre Nistru, iar Rakozzi se retrăgea și el cu mare grabă, căci primise scire că Tătarii intrase în Transilvania și că Impăratul Austriei trimetea în ajutorul polonilor un corp de ôste sub comanda generalului Schprok (4). Kementi Ianoș generalul

(1) Lettres de Pierre des Noyers. pag. 335. 343.

(2) Charles Forster, La Pologne pag. 118.

(3) Des Noyers, Lettres, pag. 335—343.

(4) Des Noyers, Lettres, pag. 319, 320. — Șincai Chron. Rom. tom. III, pag. 68.

lui Rakozzi și cei-lalți consiliari ai săi, vedând catastrofa, îndemna pe Domnul lor să se întorcă el în Transilvania, că de va scăpa el, să aibă de grija celor ce vor rămâne în Polonia(1). În retragerea sa, Rakozzi cade prins în mânele Polonilor, cerșindu-și de la ei viața prin rescumpărare, plătind două milioane pentru care le-au dat zălog pe fratele său Apafi, încheind cu Polonii o pace rușinosă, la 24 Iulie 1657, între tîrgușorele Cearnovstrag și Miedzybor, și se întorce în Transilvania cu un corp de abea una mie de oameni!(2). Restul armatei sale a rămas în Polonia sub comanda lui Kemeni Ianoș, și fiind împresurată de Tătari și părăsită de Cazaci cade cu Kemeni Ianoș în robia Tătarilor. Kemeni Ianoș socotise că va scăpa de Tătari de se va trage spre munții Moldovei, dar a fost împiedicat de la acesta, pentru că de și Hanul Tătarilor era coprins în tratatul de pace încheiat de Rakozzi cu Polonii, totuși el nu primea pacea sub pretext că a fost încheiată fără voea sa, și porunci lui Nardan-aga generalul său, să calce pe Ardeleni în retragerea lor, cu trei-zeci de mii de Tătari, ajutând și însuși Hanul în deosebii, și ast-fel Ardelenii câți n'au fost omorâți de Tătari, au rămas robi și duși în Crimeea și prin Bugeac cu generalii lor Kemeni Ianoș, Corniș Gaspar, Beldi Pal și alții(3). Abea, după ce au stat trei ani în robie, Kemeni Ianoș și cu cei-lalți au fost rescumperați prin mijlocirea Domnului Valahiei Radul Mihail sau Mihnea Voevod. Ast-fel oștea lui Rakozzi, parte peri, parte fu prinsă, și această întreprindere nebună și îndrăsnită a costat multe mii de morți și multe mii de robiți Transilvaniei, Moldovei și Valahiei (4). Sunt pline de interes pentru această epocă, scrisorile lui *Pierre des Noyers*, Secretarul Reginei Poloniei Mari Luisa de Gonzague, Soția Regelui Poloniei Ioan Casimir, către *Ismael Bouillaud* Ambasadorul Regelui Casimir pe lângă statele Provinciilor Unite, la

(1) Constantin Căpitanul în *Magasin istoric*. pentru Dacia. tom. I, pag. 313.

(2) I. V. Rusu, *Compendiu de istoria Transilvaniei*, pag. 327. — Veđi condițiile acestui rușinos tractat în *Șincai Chron. Rom.* tom. III. pag. 68, 69.

(3) *Șincai Cronic. Rom.* tom. III, pag. 69. *Constant. Capit. în Magaz. istor.* pentru Dacia, tom. I, pag. 313.

(4) *Létop. Moldov.* tom. I. pag. 331—334, Н Бантишь-Каменскій, *Истор. Малой Россіи*, tom. I. — Adam Mickiewicz, *Histoire populaire de Pologne*, pag. 245—248. — С. Смарагдовъ, *Руководство къ познанію Новой Исторіи*, pag. 184, 185. — *Cantu Histoire Universelle*, tom. XVI, pag. 482—488. — Ch. Romey et A. Jacob, *La Russie ancienne et moderne*, pag. 136—140.

Amsterdam, și memoriile Cavalerului polon *Pasek* care au descris toate războaiele cele mari ale Poloniei contra Rușilor, Prusacilor, Transilvanenilor și Svedilor (1). Regele Poloniei Ioan Casimir, lipsit de energie, era condus de Maria Luisa de Gonzague, soția sa, ear după moartea ei (1667), în loc de a se simți liber, găsindu-se fără îndemn și fără povățuire, se hotărî să abdice, și s'a retras, la 1668, la mănăstirea de Saint-Germain des Près, la Paris, — unde această cea de pre urmă o draslă barbatăscă a familiei Waza, se sevărși din viață la vârsta de 73 de ani, în ziua de 16 Decembrie 1672. Polonii aleseră Rege în locul seii pe Principele Mihail Coribut Wisniowiecki (2).

Găsim prin mai mulți istorici contimpuranți și prin relațiunile diplomatice, trăsături despre vitejia Românilor. Așa de pildă, un raport către Mareșalul Grammont, din 10 februarie 1656 ne încredințează, că în armata Polonă era la 1656 un corp de voluntari Moldoveni (**Болохи**) care da mult de lucru armatei Svedeze *repeșindu-se asupra ei cu lancea și cu sabia*. Acest corp de moldoveni, după mai multe loviri, a fost bătut de Principele de Sulzebach în Ianuarie 1656 și risipit peste Donet, lăsând mulți prinși în mânele Svedilor, între cari pe Colonelul lor Denhof. Regele Svediei i-a gonit până la Tarnov, cincî leghe de la locul luptei. Această risipă a corpului de Moldoveni, a fost, scrie diplomatul frances *Ant. Courtin*, Reședinte general al Regelui Ludovic XIV pe lângă Statele de la Nord, către Mareșalul Grammont, mare pagubă pentru Poloni (3).

Pe atunci (dice chronicarul Miron Costin) «Moldoveni, mulți și feciori de boeri, se ducea la lefe la Muscali, uni la Leși, uni la Rakozzi, uni la Șved *pentru agonisita*» (4).

(1) Adam Mickiewicz, Les Slaves. Cours professé au Collège de France tom. II, pag. 329. Paris 1849.

(2) Cantu. Histoire Universelle tom, XVI, pag. 496. Adam Mickiewicz. Op. laud. pag. 249. Un studiu interesant despre Regina Maria de Gonzague, au scris D. Albert Vaudal: *Un mariage politique au XVII Siècle, — Marie de Gonzague à Varsovie*, în Revue des deux mondes du 1-er fevrier 1883, pag. 671—694. Veđi și Charles Forster, La Pologne, pag. 192 — 196.

(3) Pierre Chevalier, Histoire de la guerre des Cosaques contre la Pologne. Copie d'une relation de la guerre du Roi de Suède contre la Pologne. écrite par Monsieur Courtin à Monsieur la Marechal de Grammont 10 fevrier 1656. pag. 43, 44. Paris 1663.

(4) Letop. Moldov. tom. II, pag. 301.

Aşa era şi în Transilvania. Fr. de Mezeray dăce sub an. 1636 : «La Transilvanie fourmille toute de *gens de guerre* qui ne cherche qu'employ..»(1).

«Gheorghie Stefan Vodă, dăce Miron Costin, imbla legănându-se la 1658, în cotro o va lua, că era uniî de'l sfatuea să mérgă la Cazaci, şi acel sfat era fără temeî, că nu socotea că de acolo Vasilie Lupu Vodă, cuscru fiind cu Hmil, nu s'au putut pune în picioare cu ajutor de la Hmil, până a stătu cu gândul numaî se purcédă spre Rakozzi, cu care avea cârţi cu juramânt «*se nu lase unul pe altul până vor avea o pâne se o împartă*» (2). Dar cu tóte aceste jurăminte şi incredinţări date lui Gheorghie Rakozzi II şi luate asemenea în scimb de la el, Gheorghişa Sfehan Vodă se gândea mai mult la folosul seû: el cercă se facă apel la inima de cavaler a Regelui Polonieî Ión Cazimir : el scrise marelui Mareşal al armatelor Polone Gheorghie Lubomirskî «se róge pe Regele Polonieî, ca se fie priimit cu averile sale în Polonia sub protecţia Regelui, de şi el (Gheorghie Stefan Vodă) a fost un mare duşman al Polonieî, când datorea în mare parte Regelui Ión Casimir Domnia Moldoveî»... Inşă Regele Casimir refusă, de şi *uniî din ministrii seî* il sfătuea se lase pe Gheorghişa Stefan Vodă să se aşede în Polonia, şi apoi se puie mâna pe el şi pe averile sale... (3).

Mazilia adecă ordinul Sultanului de destituire, a venit lui Gheorghie Stefan Vodă la sfârşitul lui Martie 1657, cum am dăis mai sus (pag. 95). El inşă nu părăsise încă Domnia la începutul lui Decembrie 1657. Gheorghie Stefan Vodă, Constantin Vodă Basarab şi Gheorghie Rakozzi II erau hotăriţi să se opuie cu armele contra firmanurilor de mazilie, cum ne incredinţeză şi Pierre des Noyers Secretarul Regineî Polonieî. În arhivul Principilor Czartoryski din Cracovia se păstréză în original o scrisóre de la Gheorghie Stefan Vodă scrisă Poloneşte şi subscrisă cu litere cirilice, cu data din *Iaşi 13 Decembrie 1657* adresată lui Stefan de Pilce Korycinski marele Cancelar al Regatului Polonieî, care scrisóre dovedesce într'un mod pozitiv cele dăise mai sus şi cercarea lui Gheorghie Stefan Vodă de a im-

(1) Fr. de Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 146, Paris 1662.—

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 337.

(3) Pierre des Noyers, Lettres, pag. 372.

blânzi pe Regele Poloniei Ión Cazimir și a căpăta ertarea și ajutorul seü. Etă cuprinderea acei scrisorî :

«Luminatule, Mărețule ér Mie bine-voitorule Domnule Mare Cancelar al Regatului Poloniei.»

«O dinióră când întemeésem plăcuta prietenie cu Domnia ta , nu speram alta ceva de-cât a putea culege fructe mănóse din *intimitatea nóstră*. Dar din cauza timpurilor nefavorabile, acéstă strinsă prietenie a nóstră a trebuit se reméie la o parte. Acum din mila lui Dumnezeu, Cerul s'aü mai seninat și întreb cu aviditate despre starea sănătăței Domniei tale . dorindu-ți se trăești mulți anî cu tot felul de belșug ; și fiind că te-am cunoscut tot déuna bine-voitor mie, așa dar și acum te rog ca se fii tot așa de afectuos, și *prin ghibăcia și puterea Domniei tale se mă introducî în grația Maiestăței sale Regelui*. Decî dar ne îndoindu-mé că mi vei remânea tot déuna tot așa de favorabil și că mé vei îndatora într'o mie de modurî *corespundénd dorințelor mele în acéstă privință* și făcéndu-mé se fii tot așa de gata și eü a te servi, îți ofer serviciile mele cât de urgente.

Din Iași, 13 Decembrie 1657

Al Domniei tale devotat prieten și slugă.

ГЕОРГНЕ СТЕФАН ВОЕВОДА
И ГОСПОДАР ЗИЕМ МОЛДАВСКНХ (1).

Aceste se potrivese și cu chronicarul Miron Costin care ăice că Gheorghe Ghika urmașul lui Gheorghe Stefan Voevod s'aü suit pe tronul Moldovei la 1658, când tot el ne spune că mazilia i venise lui Gheorghe Stefan Vodă la Martie 1657 (2).

Marele Cancelar al Poloniei Korycinski era cunoscut și prieten mare lui Gheorghe Stefan, de când nici unul nici altul n'ajunsesese încă la înaltele trepte la care se urcară în urmă. Viața amânduror acestor prietinî a fost cam de o potrivă vijeliósă și norocul lor de o potrivă schimbător.

Gheorghie Stefan Vodă și Constantin Vodă Basarab , isgoniți de la domniile lor, fugiră în Transilvania (3) la sfârșitul anului

(1) Veți Vol. 402. pag. 313 al Arhivului Principelui Czartoryski din Crakovia. (Arhivul Academiei Române posedă copii legalisate de pe documentele atingătore de istoria nóstră din Arhivele Principilor Czartoryski).

(2) Letop. Moldav. tom, I.

(3) Des Noyers, lettres, pag. 403.

7165, adecă la 1657 (1). Chronicarul Miron Costin ne arată drumul pe unde a fugit Gheorghie Stefan Vodă: «*de la Târgul frumos, mergând pe la Buciuleşti, la Comăneşti a intrat prin munţi în țara Ungurască*» (2).

Gheorghie Stefan Vodă, a stat în Transilvania, cât a trăit și se lupta încă Gheorghie Rakozzi II, sperând în izbânda acestuia și în schimbarea norocului. Avem o scrisore de la Gheorghie Stefan Vodă datată din *Szighet* (Sighet, din Maramurăș aproape de hotarele Moldovei), *din 3 Octombrie 1659* prin care el scrie lui Gheorghie Rakozzi, fiindu-l în curent despre amestecările ce partisanii săi făcea în Moldova, în interesul cauzei sale, partisanii între cari se vorbește despre *Căpitanul Durac* care cu un corp de voinică de 600 de oameni prăda Basarabia până la Nistru, despre boierii *Diacul Ioan* și *Dumitrașcu Boul* și despre legăturile ce mai avé în țera Căzăcescă de unde, cu totă împotrivirea Hatmanului, el aștepta ca un amic al său dintre Capii Cazacilor anume *Mere-Hohul polcovnicul* să calce Moldova cu toți cazacii de sub comanda lui (3). Dar învingerea, rănirea și mórtea lui Gh. Rakozzi II (8 Iunie 1660) puse capăt acestor speranțe și acestor silințe, Turcii și Tătarii cuprinséră Moldova și Valahia, și Gheorghie Stefan Vodă își îndreptă pașii și toate nădejdirile către Principii Germani foștii săi aliați și către Regele Svediei Carol XI Gustav, succesorul aliatului său de altă-dată Carol X Gustav, cum am đis mai sus.

Abea s'a întors Rakozzi în Transilvania, și comisarii turcesci sosiră după densusul cu firmanul Sultanului de destituire, pentru că n'a ascultat ordinele Porței, pentru că a dus țara în primejdii și pentru că a turburat liniștea obștească. În Octombrie 1657 se stringe Dieta la Alba Iulia, după ordinul Comisarilor turcesci, și se citește firmanul fulgerător de destituire; Statu-rile era chemate să alegă alt Domn. Dieta sili pe Rakozzi să abdice; dar el abdică cu condiție, că dacă Sultanul il va erta, să-și recapete Domnia. Statele Transilvaniei aleg Domn, la 31 Octombrie 1657 pe Rhedei Ferez; Rakozzi izbuti să fugă cu fiul său, și să se închidă într'o cetate a Transilvaniei. Statele Transilvaniei cer, spre a-ı da libertatea, ca el să rescumpere

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 336.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 337.

(3) Veđi această scrisore în Monumenta Hungariae Historica. Első Ostály; Okmánytar, tom. XXIII, pag. 655, Buda-Pest 1874.

pe toți cei robiți de Tătari, în timpul retragerii sale din Polonia(1). Ferenz Rhedei abdică în favoarea lui Rakozzi, Sultanul Mahomed IV, furios pentru nesupunerea lui Rakozzi, trimite pe pașa de Buda cu 40,000 de Tătari, să calce și să prade Transilvania, o supuse la capitulații grele și dă domnia Transilvaniei lui *Achace Bartzai*. Rakozzi stringe o armată și intră în Transilvania; Bartzai abdică, dar națiunea îi contestă dreptul de a abdică, Bartzai întărit prin oștea Turcască bate pe Rakozzi la Satul Gradiște, localitate unde a fost odinioară Ulpia Traiană. Rakozzi intrunindu-se cu Domnul Valahiei Radu Mihnea Voevod, care se făcuse protestant și se unise cu Rakozzi, și adunând oște, intră din nou în Transilvania, bate pe Turci și-i fugăresce în Ungaria. Bartzai se închide în Sibiul cu un corp de 1500 de Turci; Rakozzi impresoră cetatea Sibiului și o bombardază totă eara. La începutul anului 1660 Rakozzi aușind că turcii din Ungaria năvălesc în Transilvania, și că Domniile ce noi ai țerilor Moldova și Valahia primise ordin de la Sultan să calce și ei Transilvania, spre a coprinde pe Rakozzi din toate părțile, părăsesce Sibiul și plecă spre Cluj. Intre Găleu și Feneș, din sus de Cluj, se dă o bătălie înfricoșată, în ziua de 9 Maiu 1660; Rakozzi se luptă ca un leu, dar rănit greu, fuge la Urbea mare, unde acest Eroiu muri în ziua de 8 Iunie 1660, în vrăstă abea de 39 de ani.

Din acest moment, Sultanul hotări să supuie Transilvania Imperiului său(2).

Acestea sunt evenimente la începutul cărora, Regele Svediei Carol X Gustav, trimisese pe Ambasadorul său Welling la Constantinopoli, dându-i misie să treacă pe la Iași, pe la Gheorghie Stefan Voevod. Domnul Moldovei primi, cum am văduț, la 28 Decembrie 1656, pe ambasadorul Svediei, noptea, în audiență secretă, ferindu-se de Ceaușul Sultanului care venise tot atunci la Iași, aducând poruncă lui Gheorghe Stefan Vodă, pe care le-au dus și lui Constantin Basarab și lui Rakozzi II, ca să mērgă în ajutorul Regelui Poloniei și să nu facă legături cu Regele Svediei. Sultanul Mahomed IV amenință pe tus-trei

(1) Des Noyers, Lettres, pag. 365—368.

(2) Cantu, Histoire Universelle, tom. XVI, pag. 426. Pierre des Noyers lettres, pag. 367—372. — I. V. Rusu, Compendiu din istoria Transilvaniei pag. 329—231.

Domniî Românî că de va intra un singur ostaş al lor, ca duşman în Polonia, el 'i va destitui şi va călca cu urgie ţerile lor; tot aşa scrise Sultanul şi lui Mahmud-Gherai Hanul Tătăresc (1).

Manuscrisul lui Hildebrand şi arhiva Statului de la Stocholm, trebuie să cuprindă relaţii întinse despre această epocă a istoriei noastre. La Stocholm trebuie să se găsească atât copia scrisorei Regelui Carol X Gustav către Gheorghie Stefan Domnul Moldovei, cât şi scrisorea de răspuns a Domnului Moldovei către aliatul său Regele Carol X Gustav, trimisă din Iaşi prin Ambasadorul Svediei Weling la 1656.

Neuitatul A. Papiu Ilarian, a publicat portretul lui Gheorghie Stefan Voevod, găsit în Germania şi l'aŭ reproduş prin litografie în *Tesaurul* său. Acest portret s'aŭ reproduş şi de Academia Română în fruntea tomului al IV part. I al continuaţiei la publicaţiunea Hurmuzaki : Documente atingătoare de istoria Românilor (Bucureşti 1885). Pe acest portret stă scris împrejur italieneşte : *Stefano Giorgizza Principe di Moldavia*, şi la margine sub portret însemnarea : *A. Bloem. del. Il Bianchi scul.* Abraam Bloemaert pictor şi gravor care a scos portretul acestui Domn, aŭ fost un artist renumit, elev al lui Franz-Floris, născut la Gorcum la 1564, mort la 1658, prin urmare contemporan al lui Gheorghişă Stefan Vodă (2).

Conrad Iacob Hildebrand, care a lăsat memoriile sale, încă inedite, despre această epocă şi despre călătoria sa în Moldova cu Ambasadorul Svediei Weling, este un scriitor cunoscut în literatura Pomeraniei. Geografulu Malte-Brun citează o carte a sa de mare valoare pentru istoria Pomeraniei sub titlu : *Genealogia Ducum Pomeraniae* (3).

Pomerania, ţara de pribegire şi de adăpost a lui Gheorghie Stefan Vodă, este astă-zi provincie a Prusiei, pe ţermurile Baltice; ea se hotăreşte la nord cu marea Baltică, la Apus cu Meclenburgul, la Sud cu Brandeburgul, la Răsărit cu Prusia Apusană. Numele acestei provincii (Pommern) derivă din slavonesce : *Pomorski*, adecă *ţara de lângă mare*.

Stetin capitala Pomeraniei, pe fluviul Oder, este un oraş foarte vechi şi important. În *vechiul Stetin* se află anticul cas-

(1) Pierre des Noyers, Lettres.

(2) Lalanne, Biografie Universelle pag. 202. Paris 1853.

(3) Malte-Brun. Géographie Universelle tom. III, pag. 76. Paris 1853.

tel regal în care a trăit și a suferit Gheorghie Stefan Domnul Moldovei, și unde ș'aŭ dat sufletul la 1668. După stingerea n mului vechilor Ducă ai Pomeraniei, la 1637, Electorele de Brandenburg, cu dreptul de înrudire, urma să moștenesc  tot  Pomerania ; dar la m rtea celui de pre urmă Duce al Pomeraniei Bogislav XIV, în  ilele resbelului de trei- eci de ani, Pomerania găsindu-se ocupat  de Svezii, Brandenburgul a fost silit să se mul amesc  numai cu o parte din ea, adecă cu Pomerania de sus (*Hintern Pommern*), iar restul Pomeraniei cu Stetinul, cu Strasburgul și cu insula Rugen, a fost cedate Svediei, spre răsplata sacrificiilor ce ea făcuse în acel lung resbel religios. După catastrofa Regelui Svediei Carol XII, Frideric Wilhelm deveni st p n peste Stetin, peste insulele Wolin și Usedona p n  la Peene : t te aceste i-a fost cedate de Svedia, după pacea de la Stocholma din 1720 ; tractatul de la 4 Iunie 1815 a asigurat t te aceste Prusiei și ast-fel Pomerania a devenit provincie a Prusiei. De la 1805 esist  la Stetin o *Societate istorică și archeologic  a Pomeraniei* (1). În analele acestei societ ii s'aŭ publicat de eruditul *Doctor Gh. Haag* din Stetin, articolul despre care am vorbit la început.

La 1864, A. Papiu Ilarian, descoperind în arhivele din Berlin actele pe care le-am citat mai sus, scriea : «n'am putut citi fără o vie emo iune, medit nd și pl ng nd ursita schimb tore și trist  a Domnilor Români» (2). Dar ac st  emo iune trebuie s'o sim esc  cine-va și mai tare, vizit nd vechiul castel din Stetin, unde dintre sf r m turile v curilor, la urechile sale se aude pl ng tor, suspinul de durere al lui Gheorghie Ștefan Voevodul Moldovei....

Miron Costin  ice :

«*Orb norocul la suiș, și lunecos de a stare pe loc, grabnic și de s rg pornitor la pogor ș*»...(3)

(1) Malte-Brun, Géographie Universelle, tom. III. pag. 76, 81, 122, 127 - 128, 329. Diction. de la Conversation et de la lecture, tom. XLIX pag. 490 - 491. tom. XLIV pag. 390 - 391. Paris 1838.

(2) *Tesaur de monumente istorice pentru România*. tom. II, pag. 73.

(3) Miron Costin, *Letop. Moldov.* tom. I, pag. 330.

ADAOS.

La pag. 14 :

Ialovița se dicea în Moldova *junica* s'au *junca*, adică vaca tină ră care n'a fătat încă; franțuzesce *Génisse*. Acest cuvint este slavonese Яловица. (veđi Словарь Церковно-Славянскаго и Русскаго Языка, tom. IV pag. 482. С. П. Б. 1847. — Și Ch. Ph. Reiff, Dictionnaire Etymologique de la langue Russe, tom. II, pag. 1108. — St. Petersbourg 1836).

La pag. 28 :

Bucioe (Бѣчюк sau Бочок) a fost boer mare, *mare Vornic de țera de jos* sub Gaspar Vodă Domnul Moldovei, și «dintre boeri mai cap era țerii pre atunce Bucioe Vornicul Țerei de jos, cum țice Chronicarul Moldovei (Let. tom. I, pag. 237).

Vornicul Bucioe era prietin și credincios al lui Gaspar Vodă. Cu tóte aceste Gaspar Vodă a cercat într'un rënd să'l otrăvescă, ear pe Vasilie Lupu hinul seŭ l'a băgat în temniță și l'a pus și la muncă, dându-ŭ pricină că nu dă sémă de o sumă de bani a Visteriei, căci Vasilie Lupu Vodă era Visternic mare la Domnia lui Gaspar Vodă (Letop. I. 237. 238)

După asasinarea lui Gaspar Vodă, Bucioe Vornicul a scăpat la Braniște la un hin al seŭ Toador Brănișténul și s'au oploșit la el; dar acesta îl dădŭ pe mâna lui Schender-pașa care l'au apucat îndată și l'a pus în țapă, la 19 Septembrie 1621. Vornicul Bucioe sfătuea pururea pre Gaspar Vodă spre bine (Let. Mold. tom. I. 241. 243)

La pag. 35 :

Matei Vodă Basarab a înzestrat cu odóre și cu moșii monas-

tirea Soveja. Se păstrează un zapis din 1650 prin care «Petrașco Ciogolea biv logofăt și Miron Ciogolea biv parcalab de Cotnarî, vînd satul Mazareștii și (*rupt*) ce sunt în Moldova într'un hotar (afară de un loc de casă din sat mai nainte vîndut) Măriei sale **Iw** Matei Basarab Voevod Domn țerii Românesce, împreună cu toți vecinii, drept 400 galbeni ce i a plătit în fața Divanului din Târgoviște». — In zapis se dice la sfârșit, că Matei Vodă cumpără aceste moși și le dăruiesce Monastirei Soveja. Acest zapis este scris întreg românesce cu mâna lui Petrașco Ciogolea, și are data; în *Târgoviște* 7159 (adecă 1650) *septembrie* 30 (1).

La pag. 55 :

Dile pline de frică și de tremur .. Lumea fugea și se ascundea în toate părțile de frica și de urgia invasiei, și-și îngropa în pământ averea și documentele moșielor. Despre această spaîmă vorbește și următorul uric scris slavonesce de la Domnul Moldovei **Iw** Antonie Roset Voevod din 7186 (adecă 1678) *November* 5.

«Cu mila lui Dumneșeu noi **Iw** Antonie Roset Voevod Domn țerii Moldaviei. Precum au venit înaintea noastră și înaintea a marilor noștrii și mici boeri ai Moldaviei, Ignat... nepoții și strănepoții lui Mușat și Ivanco, cu multe mărturii pe numele lui Halohie Guzul din satul Nicoreștii, și Apostul ot tam, și Ionașco sin Ignat ot tam, și Nicolai Balica ot tam, și Paraschiva ot tam, și Stefan ot tam, și Irimia ot tam, și Vasilie Hânsariu ot tam, și cu alți mulți..... zicend că ar fi avut ei un uric de la..... Voevod pe o a patra parte din tot satul Nicoreștii de jos și Nicoreștii..... un hotar în ținutul Tecuciului, care avea a patra parte hind dreptă cumpăratură moșilor și strămoșilor lor, Mușat și Ivanco..... și de la Petru spătariul, ficiorii Magdalinii nepoții lui Șendrea Hatmanul; că *acel uric a fost îngropat în pământ când s'au rădicat cu oști ungurești și cu oști Muntenești Gheorghie Vel logofetul asupra lui Vasilie Voevod Domn Țerii Moldaviei și izgonit fiind Vasilie Voevod din țera noastră, și rămîind în locul lui domn țerei noastre Gheorghie Stefan Logofetul, atunce putrezând și prăpădindu-se acel uric, numai*

(1) Acest zapis se păstrează la Ministerul Domeniilor, pachet No. 9364. El mi s'au comunicat în copie de Dl. V. A. Ureche. —

pecetea aŭ rămas, și aŭ arătat'o înaintea noastră. Drept aceea vădând mare a lor jăluire, și atâte mărturii încredințate, i-am dat și noi și i-am întărit lui Ignat..... și lui Vasile Harsar și lui Apostul sâu Mutul și lui Gligorie sin Bârlădencăi și lui Anton....., nepoșilor și strenepoșilor și restre nepoșilor lui Mușat și lui Ivanco pe acea a patra parte din tot satul Nicoreștii de jos și Nicoreștii de sus, fiind amândouă cătunurile un sat, să le fie lor acea a patra parte din tot hotarul. Ear hotarul aceluï sat se incepe din hotarul Sfredeleștilor în sus, pe lângă hotarul Sârbilor și deasupra Tecuciului, prin dumbrava galbină și pe lângă hotarul Hânțeștilor în sus..... spre apus pe hotarul vechiŭ, pe unde aŭ umblat din învechime. Și spre acésta este credința Domniei Mele maï sus scris Noï **Iw** Antonie Roset Voevod, și credința pré iubișilor fii Dumnealor Alexandru Voevod și..... Voevod, și credința boerilor noștrii Moldovenesci: credința boerului Ilie Sturza vel Vornic Țerii de jos și credința boerului Gligorie Ghenghia vel vornic țerii de sus, și credința boerului Gavriil Costaki hatman, și credința boerului Ramandi vel postelnic, și credința boerului Ión Rakovița vel Spatar și credința boerului Chiriac Sturza vel paharnic, și credința boerului Ursul vel Visternic, și credința boerului Pavel Costăș vel stolnic și credința boerului Costandin vel Comis. Și spre maï mare putere și întărire poroncit'am la al nostru cinstit boerii Miron Costin vel logofăt se scrie și pecetea noastră se o spânzure la acest adevărat uric al nostru.

Am scris Andronaki Băv rob Let. 7186 Noembrie 5. (1).

La pag. 65 :

Pe Domnița Ruxanda o ceruse cu stăruință de soție și Piotr Potocki fiul vestitului marelui Hatman al Poloniei Potocki (2).

La pagina 76 :

Éta doveđi că Vasilie Lupu a fost cununat și înđestrat de Gaspar Voevod :

I. Uric de la Iw Duca Voevod Domnul Moldovei, din 23 Martie 7179 adecă 1671.

«**Iw** Duca Voevod Bojieu milostiu Gospodar Zemli Moldav-

(1) Originalul suret se păstrează de mine. —

(2) Dr. L. Kubala Szkice historyczne pag. 136, Lwów 1881.

skoï. Adecă au venit înaintea noastră și înaintea alor noștrii Moldovenesci boerî a mari și a micî boerul nostru Pantelie stolnicul și s'aũ jăluit cu mare jalbă pentru sat pentru Grecî carele aũ fost drept Domnesc din hotarul târguluî Vasluiuluî, și în zilele luî Gaspar Vodă fiind Vasilie Vodă comis mare și s'aũ tîmplat cãsătoria și cununându'l Gaspar Vodă l'aũ miluit cu acest sat Grecii; ear după ce aũ stătut Vasilie Vodă la Domnie aũ miluit cu acesta sat pre Dumitrașco Iarali Clucerul și pre jupânésa luî Marga, și în viața lor l'aũ tot ținut ei cu direse de întăritură de la toți domniî, ear mai pe urmă aũ țiut acesta sat jumătate Marga și jumătate Pantelie stolnicul partea tătănă-seũ luî Dumitrașco Iarali clucerul. Ear câtă agonisită și strinsóre aũ avut Iarali clucerul tatăl luî Pantelie stolnicul cu jupânésa luî cea d'întâi și cu jupânésa luî Marga, după mórtea lui Iarali aũ rămas tóte pe mâna Margăi ce s'ar fi venit pe dreptate parte a luî Panteli stolnicul din agonisita tătănă-seũ, nu i s'aũ dat nimica ci aũ mâncat tótă Marga, precum arată și dieata de la mórtea luî Iarali clucerul. Pentru aceia cerșându-și Pantelie Stolnicul al seũ și neputând lua nemica de la dênșă, cu județ drept am socotit ca se ție Pantelie și cea jumătate de sat de Grecî partea Margăi pentru 669 de lei bătuti ce i s'aũ aflat partea luî din agonisita tătănă-seũ, precum scrie și dieata. Pentru aceea și Domnia mea am dat și am întărit boeruluî nostru Pantelie Stolnicul ca să ție și el tot satul Grecii întreg cu tot venitul» (1)

II. Cronicarul Miron Costin țice : « *Vasilie Vodă era hin de cununie luî Gaspar Vodă* » (2)

(1) Acest Uric se află în original la Creditul fonciar Rural din Bucuresci. Mi s'aũ comunicat în copie de D-l V. A. Urechia.

(2) Letop. Mold., tom. I, 238.

VERIFICAT
1987

